18

100 soruda / fransız ihtilâli / prof. dr. murat sarıca

100 SORUDA

FRANSIZ İHTİLALİ

PROF. DR.
MURAT SARICA

3. BASKI

GERÇEK YAYINEVİ

100 SORUDA FRANSIZ İHTİLÂLİ

Prof. Dr. Murat Sarıca

100 SORUDA DİZİSİ: 18

Birinci Baskı: 1970
İkinci Baskı: 1981
Üçüncü Baskı: 1995

Kapak: Sait Maden
Kapak Baskısı: Reyo Ofset
İç Baskı: Özal Matbaası

95.34.Y.00.91.54

ISBN 975-7551-19-8

PROF. DR. MURAT SARICA

100 SORUDA FRANSIZ İHTİLÂLİ

GERÇEK YAYINEVİ
İstiklâl Caddesi, Koçtuğ Han, No. 386, Kat 5
80050 Beyoğlu - İstanbul

GİRİŞ

Soru 1 : İhtilâl nedir?

Fransız İhtilâliyle ilgili açıklamalara geçmeden önce, ihtilâl sözcüğünden ne anlaşılması gerektiği üzerinde durmak, daha doğrusu, asıl amacımızın sınırları dışına çıkmadan, bu konudaki tarif ve terminoloji sorununa ışık tutmak gerekmektedir. İhtilâl, mevcut bir durumun ya da bir yaşama biçiminin ya da bir toplum düzeninin birdenbire sarsılmasıdır. Tedricî değişiklik ve gelişmenin (evrim évolution) tersini ifade eder.

Siyasî anlamda ihtilâl, Devletin temel kanunu olan Anayasanın, kendi içinde belirtilen kanun yollarından yapılacak değişiklikler yerine, birdenbire ve hukuk dışı yollardan ortadan kaldırılmasıdır. Siyasî ihtilâlden, yürürlükteki siyasî rejimi altüst eden, değiştiren, tek ya da sürekli şiddet hareketleri anlaşılmaktadır. Dar anlamda siyasî rejim değişikliğinden, monarşiden cumhuriyete, diktatörlükten demokrasiye geçiş ya da bunların tersi ve benzeri geçişler anlaşılır. Oysa geniş anlamda siyasî rejim, toplumda hâkim olan idarî, hukukî, dinî, sosyal ve iktisadî müesseselerin tümünü kapsar.

Öte yandan devrim, bir yandan mevcut düzeni zor kullanarak yıkma hazırlıklarını, düzenin yıkılmasını, aynı zamanda da yıkılan düzen yerine yeni kurulan düzeni hep birlikte ifade eder. Devrim üç safhada gerçekleşir. Birinci safha, toplumda değişiklik fikrinin, yeni fikir tohumlarının atıldığı ve geliştirildiği devredir; daha çok düşünürlerin ve yazarların hazırladıkları, yön verdikleri bir safhadır. Devrim fikri, halk yığınlarınca benimsenince maddî bir güç haline gelir.

İkinci safha eylem safhasıdır. Bu devre, bizim kabul ettiğimiz anlamı ile ihtilâli ifade eder. İhtilâl bazı etkenlerin itmesiyle patlar.

Bu patlamanın temelinde, toplumdaki çıkarları çelişen sınıfların çatışması yatar. Bilindiği gibi ihtilâl, başarıya ulaşırsa yani etkili olursa meşruluk kazanır.

Üçüncü safhada ise yıkılan, bozulan düzenin yerine bir yenisini kurmak söz konusudur. Bu yeniden kurma ile devrim başarılmış olur.

Görülüyor ki İhtilâl, devrimin ancak bir safhasını, daha doğrusu tamamlanmamış durumunu ifade eder.

Yukarıda belirttiğimiz, geniş anlamda kullanılan devrim sözcüğünün yanı sıra dilimizde bir de dar anlamda kullanılan devrim sözcüğü vardır. Dar anlamıyla devrim, belirli sosyal müesseselerde, alt yapıyı değiştirmeksizin yapılan köklü değişikliklerdir. 1961 Anayasamızda da yer alan «Atatürk Devrimleri» dar anlamda alınan devrimlerin tümünü belirtmek üzere kullanılır. Milli Kurtuluş Savaşını izleyen yıllarda, Milliyetçilik ilkesinin sonucu olarak gerçekleştirilen dil ve tarih devrimleri, batılılaşma ilkesinin sonucu olarak da şapka ve harf devrimlerinin kabulü, devletin laikleştirilmesi, ancak dar anlamda devrimi ifade ederler.

Geniş anlamdaki her devrim, özü ve temeli bakımından sosyal bir olaydır. Her devrim olayı, yeni bir sosyal düzen ve müesseseleşme getiren, zincirleme bir hızlı değişme sürecidir. Şekil bakımından ise zorunlu olarak siyasaldır ve her zaman yeni bir hukukî düzenleme sonucuna varır.

Hükümet darbesi ise, Devletin eli ve emri altındaki resmî kuvvetlerden birinin (ordu) isyan ederek hükümeti devirip, aynı düzeni sürdürmek üzere, yerine geçmesidir.

Kanımızca devrimin doğru bir tarifi ancak bilimsel sosyalizme dayanılarak verilebilir. Bilimsel sosyalizme göre devrim, gelişen sınıflı toplumlar için kaçınılmaz bir sonuçtur. Belirli bir gelişme noktasında, toplumdaki maddî üretim güçleri yürürlükteki üretim ilişkileriyle, yani mülkiyet biçimiyle çelişiye düşer. Üretim ilişkileri üretim güçlerinin gelişmesine hizmet ederken zamanla bu gelişmeye engel olmaya başlar. Böylece bir sosyal devrim safhasına girilmiş olur.

Devrimler, yeni üretim tekniğine dayanan üretim güçleri ile eski üretim ilişkileri arasındaki antagonizmayı ortadan kaldırırlar. Devrim, devrini tamamlamış olan üretim ilişkilerini, şiddet kullanarak ortadan kaldırır, üretim güçlerinin serbestçe gelişmesi için gerekli ortamı yaratır.

Bir devrimin gerçekleşebilmesi için objektif ve sübjektif (nesnel ve öznel) şartların bir araya gelmesi gerekir. Yani toplumdaki maddî çelişinin olgunlaşması ve yeni üretim biçimini getirecek olan sınıfın,

kendi sınıf bilincine varmış ve örgütlenmiş olması gerekir. Lenin'in deyişiyle, sömürülen sınıfın artık eski biçimde yaşamayı kesin olarak istemediği, sömüren sınıfın ise artık eskisi gibi yaşaması imkânsız hale geldiği zaman devrim olur.

Tüm devrimlerin en önemli sorunu, siyasî iktidar sorunudur. Toplumu, gelişmesini önleyen eski üretim ilişkilerine bağlı sınıfın yönetiminden, devrimci sınıf, siyasî iktidarı ele geçirerek devralır. Devrim, sınıf mücadelesinin en üstün biçimidir; sosyal gelişmeyi hızlandırır. Marx'ın dediği gibi, devrimler tarihin lokomotifleridir.

Devrim, toplumdaki karşıtların nicel (kantitatif) gelişmesi sonucu, bir nitel (kalitatif) değişme, bir sıçramadır. Bugüne kadar toplumlarda bu tür sıçramalar şiddet hareketleriyle gerçekleştirilebilmişlerdir.

Devrimi, eski üretim ilişkilerinin savunucusu bir sosyal sınıfın yerine, daha ileri bir üretim ilişkisi kuran sosyal sınıfın iktidara gelmesi olarak tanımladık. Tarihteki en tipik devrimler, 1789 yılında Fransa'da burjuvazinin, 1917 yılında da Rusya'da proletaryanın iktidara gelmesine yol açan devrimlerdir. Biz bu küçük kitapta Fransız İhtilâlini ele alacağız. İhtilâl sözcüğünü kullanıyoruz, çünkü yüz soru içinde, yukarıda değindiğimiz ve devrimi meydana getiren üç safhayı birden incelemenin mümkün olmadığı kanısındayız. Bu arada her ne kadar öbür iki safhaya, özellikle de hazırlık safhasına da değineceksek de asıl ağırlığı, siyasî iktidarın birkaç defa el değiştirdiği Fransız devriminin eylem dönemine vereceğiz. Bu nedenle başlık olarak, Fransız Devrimi deyimini fazla iddialı buluyoruz.

Soru 2 Fransız İhtilâli nedir?

Fransız İhtilâli, Fransız tarihinde, iktisadî alanda üstünlük sağlayan burjuvazinin siyasî iktidarı da ele geçirerek burjuva, kapitalist toplumu kurmasıdır. Fransız ihtilâlinin amacı, Fransız siyasî düşünürlerinden Tocquville'in belirttiği gibi, Orta Çağ kalıntısı toplumsal müesseseleri ortadan kaldırmaktır. Orta Çağ kalıntılarını toplumdan silen İhtilâl, çeşitli dönemlerden sonra Fransa'da liberal bir demokrasinin kurulmasına yol açmıştır.

Meseleye dünya tarihi açısından bakacak olursak, Fransız ihtilâli burjuva ihtilâlinin klasik bir modelidir. Fransız ihtilâlinin iki özelliği üzerinde durulabilir. Birincisi, feodalizmden kapitalizme geçişi sağlayan tarihî gelişmeyi genel çizgileriyle yansıtan yanı; ikincisi ise, Fransız toplumunun yapısından doğan ve çeşitli burjuva ihtilâlleri

içinde Fransız İhtilâlinin kendine özgü niteliğini ortaya koyan yanı.

Üretim tekniğinde meydana gelen gelişmenin üretim ilişkilerini değiştirdiği, toplumların tarihî gelişme çizgisi içinde, feodal üretim ilişkilerinden kapitalist üretim ilişkilerine geçildiği evrensel gerçeği yanında, Fransız toplumunun kendine özgü çeşitli üstyapı gerçekleri ve özellikleri de Fransız İhtilâlini etkilemiş, bu ihtilâlin oldukça girift olan dokusunu ortaya çıkarmıştır.

Soru 3 : Onsekizinci yüzyılda, 1789 öncesinde feodaliteden ne anlaşılması gerekir?

1789 öncesinde feodaliteden söz edebilmek için feodalite sözcüğüne geniş bir anlam vermek gerekir. Georges Lefebvre gibi bazı yazarlar 1789 öncesinde artık feodaliteden söz edilemiyeceği, gerçek feodal rejimin çoktan aşılmış olduğu kanısındadırlar. O halde İhtilâlin yıktığı sosyal ve ekonomik düzeni nasıl adlandıracağız? Soboul'un belirttiği gibi, ancak feodalite sözcüğüne geniş bir anlam vererek. Çünkü bu ikinci görüş açısından feodalite yalnızca vassallık, kamu gücünün parçalanmış olması, yani hükümranlık haklarının (droit regalien) senyöre ait olması demek değildir

Feodalite, aynı zamanda, köylünün artı ürününü doğrudan doğruya senyörün almasıdır; köylünün angaryaya tâbi olması, köylünün senyöre ayni ve nakdî olarak çeşitli vergiler (redevances) ödemesi ve görevler yapmasıdır. Bu görüş benimsenirse feodalitenin siyasî yapısının, Merkezî Devletin kuruluşuyla birlikte, ortadan kalkmasına rağmen, iktisadî ilişkiler alanında devam ettiğini ve geniş anlamıyla feodalitenin bu ilişkileri kapsadığını kabul etmek gerekir.

Soru 4 : Feodalite nedir?

Batı Roma İmparatorluğunun çöküşüyle başlayan Orta Çağda, özellikle Batı Avrupa'da hâkim olan toplum düzenine feodalite diyoruz. Üretim ilişkilerini etkileyen üretim tekniğinde meydana gelen gelişme, o döneme kadar köleler yoluyla yapılan üretimin biçimini değiştirmiştir. Kölelik üretim biçiminin gelişmekte olan üretim tekniğine artık uyamaması, üreticinin üretim aracı sahibine karşı daha bağımsız olmasına yol açmıştır. Örnek vermek gerekirse, kol değirmeninden rüzgâr değirmenine geçiş aynı zamanda kölelikten derebeyliğe geçişi hazırlamıştır.

Feodal toplumun üretim ilişkilerinin temeli senyörün toprak üzerinde mutlak mülkiyet hakkına sahip oluşu ve toprağa bağlı köylü (serf) üzerinde de -kölelik düzenine kıyasla- sınırlı bir mülkiyete sahip bulunuşudur. Bu düzende, feodal mülkiyetin yanında, bir miktar köylünün bireysel mülkiyeti de vardır.

Feodal sömürü, serflerin artı-ürününü senyörlerin kendilerine mal etmeleri biçiminde gerçekleşir. Senyörlerin kendilerine mal ettikleri bu artı - ürün, senyörlere belirli zaman ve fırsatlarda ödenmesi zorunlu olan «redevances» denilen vergiler ve çeşitli yükümlülükler yoluyla sağlanırdı.

Üretim tekniğinin gelişmesi sonucunda gevşeyen kölelik bağı, burada ayrıca üzerinde durmayacağımız dış olayların da çeşitli yönlerden etkisiyle, feodal rejimin kurulmasına yol açmıştır. Aynı zamanda siyasî, hukukî, iktisadî ve sosyal bir rejim olan feodal düzende devlet birliği mevcut değildi; ülkeler birçok beyliklere ayrılmış bulunuyordu.

Feodalitenin siyasî yönden getirdiği en büyük özellik, devlet iktidarının parçalanmış olması ve halkın - Fransa'da Kapet hanedanının iktidarının başlorında olduğu gibi - doğrudan doğruya devlete değil, toprakların sahibi olan senyörlere tâbi durumda olmalarıdır.

Feodalite bir ehrama benzetilebilir. Burada, Roma Hukukunda olduğu gibi, toprağa serbestçe tasarruf edebilmek söz konusu değildir. Senyörsüz toprak istisna teşkil etmektedir. Sahibinin üstünde bir senyörü bulunmayan ve istisna teşkil eden, serbestçe tasarruf edilebilen topraklara «alleu» adı verilmektedir. Geri kalan topraklar fief mukavelesiyle hiyerarşik bir düzene tâbi tutulmuştur. Fief mukavelesi iki taraflı bir akittir. Taraflardan biri senyördür. Senyör, tâbi ya da vassal denilen bir ikinci şahıs lehine, bir gayrı menkul ya da belirli bir toprak parçası üzerinde adaleti tevzi gibi bir fonksiyonu daimî bir hak olarak tesis eder. Karşılık olarak vassal da senyörün kendisinden beklediği hizmetleri yerine getirmekle yükümlüdür. Ayrıca vassal da aldığı toprağı kısmen başkalarına verebilir, bu yoldan kendisi de senyör olabilirdi. Ne var ki bu hiyerarşi içinde sonuncu vassalın ilk senyörle hiç bir ilişkisi yoktur. Bu durumu en iyi: «adamımın adamı benim adamım değildir» ilkesi açıklamaktadır.

Öte yandan feodal düzen içinde kilisenin de önemli bir yeri olduğunu hatırlamak gerekir. Laik senyörlere ait malikâneler yanında, rahipler sınıfından senyörler, kilise ve manastırlara ait malikâneler de pek çoktu. Bu malikâneler işletme ve idare bakımından öbürlerinden büyük farklılık göstermiyorlardı.

Feodal düzene örnek olarak Fransa'yı alacak olursak başta

Fransa kralı, Fransa Dükalığı adıyla bilinen toprakların senyörüdür. Bu yönden öbür fief sahipleriyle hiç bir ilişiği yoktur. Sadece kendi vassallarıyla doğrudan doğruya kişisel ilişkiler kurmuştur. Öte yandan Kapèt sülâlesinin kralları aynı zamanda bütün Fransa'nın da kralı idiler. Bu durumda kral Fransa'daki öbür bütün feodallerin süzreniydi (metbu). Kral en yüksek senyördü; feodal hiyerarşinin en yüksek katını işgal ediyordu. Başka bir deyişle, kral senyörlerin senyörü durumundadır. Bu bakımdan bütün vassallar ona tâbi durumdadırlar. Ancak daha yukarıda değindiğimiz ilke gereğince, vassal senyörlerinin toprağında yaşayan halkın hayatına kralın müdahale hakkı yoktur. Kralın fiilen idaresi yalnızca kendi dukalığıyla sınırlıdır. Bu dukalık üzerindeki «hâkimiyeti» kendisinin de feodal bir senyör olmasından doğmaktadır. Bu yüzden, kralın dukalık üzerindeki «hâkimiyeti», öteki senyörlerin kendi toprakları üzerindeki «hâkimiyetleri» gibi, feodal hukuka dayanıyordu. Bu dönemde kral, Milli Devlet Şefi sıfatıyla sahip olduğu hukuki delilleri kabul ettirmek için yeterince kuvvetli bulunmadığından, ancak «Prima inter pares»den ibaretti; yani eşitlerin arasında birinci idi.

İşte Batıda, özellikle feodal dönemin başlarında kralın, doğrudan doğruya kendine bağlı topraklar dışında asker ve en önemlisi vergi toplayamaması, bu konularda senyörlerin ve kilise büyüklerinin rızasını almak zorunluğunu duyması sonucu parlamento geleneği ortaya çıkmıştır. Bu meclislere (ki başlarda Curia Regis daha sonra Etats Généraux denilirdi) burjuvaların güçlendiği dönemde şehirlerin seçtiği burjuvalar da katılacaklar, böylece parlamenter rejime doğru bir adım daha atılmış olacaktır.

I

İHTİLÂLİ HAZIRLAYAN ÇEŞİTLİ NEDENLER

A. İHTİLÂL ÖNCESİ FRANSA'SININ SOSYAL YAPISI

Soru 5 : İhtilâlden önce Fransız toplumu nasıl bir sosyal yapıya sahipti?

Her şeyden önce şunu belirtelim ki ihtilâl öncesi Fransız toplumu, hukuk önünde imtiyazlı ya da imtiyazsız çeşitli zümrelere ayrılmıştı. «Ordre» adını alan bu zümrelere gerçek anlamıyla sosyal sınıf denilemez. Çünkü bu düzende imtiyaz sahibi bir «ordre» olan kilise mensupları ayrı bir sosyal sınıf teşkil etmedikleri gibi imtiyazsız zümreyi (ordre) meydana getiren ve dilimizde genellikle «üçüncü sınıf» olarak anılan «Tiers Etat» da kendi içinde farklı sınıfları bulundurmaktaydı.

İmtiyazlı sınıf ve zümrelerin dışında kaldığından Halk olarak da adlandırabileceğimiz «Tiers Etat»nın içinde, ticaret yoluyla zenginleşen ve üretim araçlarına sahip olmaya başlayan burjuvaların yanında, loncalara bağlı olarak çalışan esnaf ve zanaatkârlar, yoksul halk ve köylü de bulunuyordu. Demek ki ihtilâlden önce Fransız toplumu, hukuk açısından, asiller, rahipler (ruhban) ve üçüncü sınıf ya da «halk» olarak üç bölüme ayrılıyordu. Bu bölünmenin temelleri Orta Çağa dayanmaktadır. Özüne inerek ifade edecek olursak, bu dönemde Fransız toplumu dövüşen asiller, dua eden rahipler ve bu iki grubu beslemek için çalışanlardan meydana gelmektedir.

Temel üretim aracı toprak olduğundan imtiyazlı zümreler aynı zamanda toprağa da sahiptirler. Nitekim bu dönemde toprakların sahibi asillerle kilisedir.

Çeşitli zümre ve sınıflara bölünmüş olan toplumun başında da bir kral vardır. Kral, özellikle Orta Çağda, toplumdaki üretim araçlarına

sahip asiller ve kilise ile kendi gücü arasında bir denge kurmak, üretim araçlarına sahip olan «sınıfların» çıkarlarını gözetmek zorundadır.

Değindiğimiz dönemde Fransa'da herkes bir zümre ya da sınıfın (ordre) mensubu olarak doğmakta ve farklı hukuki statüye sahip olmaktaydı. Fransız düşünürü Voltaire 1756 yılında bu hukuki sınıfları (ordres) «Milletin içinde Milletler» olarak nitelendirmektedir. Fransız toplumunun o dönemdeki yapısını bugünkü sosyal sınıf anlayışı açısından ele alacak olursak, iki ayrı «ordre»u meydana getiren asiller ve rahipler üretim araçlarına sahip olan hâkim sınıfı, «Tiers Etat» ise, özellikle başlarda, emekçi sınıfları kapsamaktaydı.

Şimdi de bu zümre ve sınıfların (ordres) özellikleriyle toplum içindeki yerlerini daha yakından incelemeye çalışalım.

Soru 6 İhtilâl öncesi Fransa'sında rahiplerin durumu nedir?

Rahipler (ruhban) ülkedeki başta gelen imtiyazlı sınıfı (ordre) teşkil ediyordu. Bu sınıf kendi içinde sıkı bir biçimde örgütlenmişti. Temsilcilerinin toplanarak kararlar aldığı meclislere sahipti. Bu meclisler beş yılda bir toplanarak krala yapılacak yardımı, kendilerini ilgilendiren çeşitli konuları, dinî inançların savunulması için ne gibi tedbirler alınması gerektiğini görüşürdü.

Rahipler ancak özel mahkemelerde muhakeme edilebilirlerdi. Kilise büyük bir servete sahipti. Şehirlerdeki değerli birçok gayrı menkulün yanında Fransa'nın topraklarının %6'ya yakın bir kısmı kilisenin mülkiydi. Kilise ayrıca tarım ürünleri üzerinden, aşara benzer bir vergi toplama hakkına sahipti.

Ne var ki rahipleri de kendi aralarında iki sınıfa ayırmak mümkündür. Zengin rahipler (le haut clergé) ve yoksul rahipler (le bas clergé). Kilisenin gelirinin büyük bir kısmı, sayıları 5-6 bini geçmeyen yüksek rütbeli rahibin eline geçiyordu. Bu yüksek görevlerdeki rahipler çoğunlukla asiller sınıfından gelme kimselerdir. Bunlar, genellikle, dinî görevlerini yerine getirmekten çok, ya kralın sarayında yaşamakta, ya topraklarının başında bulunmakta, ya da idarî görevler yapmaktaydı. Bu türlü yüksek rütbelerin asillerin çocuklarına, daha çok genç yaşlarda verildiğine sık sık rastlamak mümkündü.

Yoksul rahiplerin (le bas clergé) sayısı ile altmış bin civarındaydı. Bunlar çoğunlukla üçüncü sınıftan (Tiers Etat) gelme kimselerdi.

Bunların dışında manastırlarda yaşayan, kırkbin kadarı kadın, yirmibin kadarı da erkek olan manastır sâkinleri vardı. Ancak ihtilâle doğru bunların sayısı gittikçe azalıyordu. Bu dönemde manastır sâkinleri artık kamu oyunda itibarlarını yitirmişlerdi ve birçok manastır boşalmış, terkedilmiş haldeydi.

Soru 7 : İhtilâl öncesi Fransa'sında asillerin durumu nedir?

Fransa'nın ikinci sınıf ya da zümresi (ordre) asillerdir. Devletin bütün yüksek memuriyetleri ve orduda kumanda asillerin elindeydi. Asiller aynı zamanda vergiden de muaftılar. Fransız asilleri, feodal hukuka uygun olarak, köylülerin çeşitli yollardan ödemek zorunda oldukları artı - ürünün geliriyle yaşıyorlardı ve feodal düzenin sürmesinde çıkarları vardı. Bununla birlikte asiller içinde küçük bir azınlık, gittikçe yayılmakta olan liberal düşüncelere kapılmıştı. Hatta liberal düşüncenin ortaya çıkışında, asil ailelerden gelme düşünürlerin önemli payı olmuştur.

Asiller de kendi aralarında bölünmüş durumdaydılar. Bir kere kökleri bakımından ikiye ayrılıyorlardı: Kılıç asilleri (la noblesse d'épée) ve cüppe asilleri (la noblesse de robe). Kılıç asilleri dediğimiz asiller genellikle eski feodal senyörlerin çocuklarıdır. Yani bunlar merkezî krallığın kuruluşundan önce topraklara sahip olan senyörlerin torunlarıdır. Cüppe asilleri ise sonradan kral tarafından asillestirilmiş ya da asillerden satın aldıkları toprak ya da unvan dolayısıyle, bunların dışında da ele geçirdikleri memuriyet yoluyla asil olmuş kimselerdir.

Asillerin sayısı aşağı yukarı üçyüzellibin kadardı ve 1789 öncesi Fransa nüfusunun %1,5'unu teşkil ediyordu.

Asillerin çeşitli imtiyazları vardı. Kılıç taşımak, kilisede özel bir yere sahip olmak, vergilerden muaf olmak, avlanmak hakkı, ordu, kilise ve adliyede en üst mevkilere geçmek hep asillere tanınmış olan imtiyazlardandır.

Ayrıca asiller, feodal üretim ilişkilerinin meydana getirdiği «fiefler» gereğince, köylüler üzerinde birtakım haklara sahiptiler. Ancak şunu da hemen belirtelim ki 1789 öncesinde artık «fief»siz bir sürü asil olduğu gibi, asil olmadığı halde «fief» sahibi kimselere raslamak mümkündü. Böylece asalet ile feodal sistem arasındaki ilişki kopmuş bulunuyordu.

Öte yandan asilleri, sosyal durumlarına göre, saray asilleri ve taşra asilleri olmak üzere ikiye ayırmak gerekir. Birincilerin lüks ve ihtişam içinde yaşamalarına karşılık ikinciler genellikle eski şatolarında, az bir gelirle yaşamak zorundaydılar.

Fransa'da asiller kralın hizmetindeydiler. Ancak yüksek memuriyetlerde, orduda, sarayda, bir de kilisede görev alabilirlerdi. Bunların dışında ancak topraklarının geliriyle yaşarlardı. Saydıklarımızın dışında herhangi bir işle uğraşmak asaletten düşmeye yol açardı. Fransız asil sınıfının yeni koşullara kendini uyduramamasında bu yasağın büyük etkisi olmuştur; çünkü asillerin, İngiltere'de olduğu gibi, ticaret

ve sanayicilik yapmalarını önlemiştir. Ancak Colbert'in (1619-1683) vekilliği sırasında büyük deniz ticaretiyle uğraşmak imkânı asillere tanınabilmiştir.

Asillerin ancak dörtbin kadarı Versay sarayında, kralın yanında yaşıyordu. Lüks içindeki bu saray asilleri borçlandıkça borçlanıyorlar, zengin ancak asil olmayan kimselerin kızlarıyla yaptıkları evlenmeler de borçtan kurtulmalarına yetmiyordu.

İhtilâl öncesinde asiller Fransız topraklarının beşte birine sahiptiler. Onaltıncı Louis zamanında tarım ürünleri fiyatlarının düşmesi toprak gelirlerinde bir azalma meydana getirince asillerin durumu güçleşti. Kraldan memuriyet koparabilmek için aralarındaki çekişmeler arttı ve aşağı yukarı bütün yüksek maaşlı memuriyetler asillere verilir oldu. Ayrıca asiller, feodal hukukun kendilerine tanıdığı fakat zamanla kullanılmaz olan yetkileri de yeniden kullanarak köylüleri büsbütün sıkıştırmaya başladılar, böylece halkın büyük çoğunluğunun kinini kazanmış oldular.

Soru 8 Fransız ihtilâlinin patlamasında asillerin rolü var mıdır?

Her ihtilâl gibi Fransız ihtilâlinin de temel sebebinin yapısal olduğunu biliyoruz. Ne var ki ihtilâlin patlak vermesinde iktisadî ve malî bunalım da önemi rol oynamıştır.

Onsekizinci yüzyılın sonlarında Fransa'da iktisadî ve malî bunalım şiddetle kendini duyurmaya başlamıştır. 1756 yılına kadar Fransız maliyesi oldukça dengeli durumdaydı. Fakat Yedi Yıl Savaşlarından sonra büyük bir bütçe açığıyla karşı karşıya kalındı. Dünyanın bölüşülmesinde İngilizlerle rekabet halinde ve gerilemekte olan Fransa'nın, Amerikan bağımsızlık savaşının başarıya ulaşması için yapılan yardımlar yüzünden bütçesi daha da fazla açıklar vermeye başladı. Necker'in (1732 - 1804) maliye bakanlığı sırasında, bütçe açığını kapatmak amacıyla hazırlanan iç borçlanmayı öngören tasarı, borçlanmaya karşı olan Parlamentonun korkusundan yürürlüğe konulamadı.

Burada söz konusu olan Parlamentonun günümüzdeki Parlamentolarla hiç bir ilişkisi yoktur. Burada sözü edilen Meclisler, yargı yetkisiyle birlikte, kral emirnamelerini kayıt ve ilân etmek, krala uyarmalarda bulunmak yetkisi olan, temsilî bir yanı bulunmayan, bu bakımdan da ileride üzerinde duracağımız «Etats Généraux»lardan ayrılan, üyeleri kralın kendisi tarafından seçilen, bir kısım üyelikleri de babadan oğula geçen, çeşitli bölgelerde kurulan Meclislerdir.

İhtilâlden önce, eski rejimin son zamanlarında, Parlamento üye-

liğinin meslekten hâkimler tarafından parayla satın alınır bir nitelik kazanması, daha çok asillerden gelen Parlamento üyelerinin krala karşı bağımsızlığını sağlıyordu. Parlamentolar içinde en önemlisi, kralın kararnamelerini onaylamamakta direneni, Paris Parlamentosudur. Şunu da hemen belirtelim ki Kralla Parlamentolar arasında çıkan anlaşmazlıklarda, sonunda her zaman kral ağır basmıştır.

Parlamentonun iç borçlanmaya karşı çıkmasından sonra malî durum daha da kötüye gitmeye başladı. Necker'in yerine gelen Calonne (1734 - 1802) iflâs ya da vergi reformu şıklarından birini tercih etmek zorunluğuyla karşı karşıyaydı. Ancak herkesin olanakları oranında ödeyeceği bir vergi hazineyi iflâstan kurtarabilirdi. Oysa bu tip bir vergi reformu, asillerle rahiplerin imtiyazlarını çiğnemek anlamına geliyordu. Bakanın yeniden değişmesinden sonra (Loménie de Brienne) vergi reform tasarısı, bir iki tadille asiller Meclisine sunuldu. Meclis reform tasarısını reddetti.

Asillere göre, feodal hukuk kurallarınca vergi konusunda danışılacak kurul, çeşitli sınıflar (ordres) aracılığıyla bütün Fransızları temsil eden «Etats Généraux»laro aitti. İşte asiller vergi konusunda yetkili gördükleri «Etats Généraux»ların toplanmasını isteyerek, ileride göreceğimiz gibi, Fransız ihtilâlinin patlamasında, dolaylı ve bilmiyerek de olsa, etken olmuşlardır.

Soru 9 «Tiers - Etat» = üçüncü sınıf (ordre) nedir?

Tiers Etat hakkında bir değerlendirmeye girmeden, Fransız ihtilâlini birinci derecede etkileyen düşünür ve siyaset adamı, rahip Emmanuel Sieyès'in «Üçüncü sınıf nedir?» adlı ünlü broşürünün başında sorduğu sorulara ve verdiği cevaplara yer vermekte fayda görüyoruz.

Sieyès broşürünün girişinde, broşürün kendisi kadar ün yapmış olan üç soru sormakta ve bu soruların karşılığını yine kendisi vermektedir.

Birinci soru: Üçüncü sınıf nedir? Karşılığı: Her şey.

İkinci soru: Yürürlükteki siyasî düzen içinde bugüne kadar neydi? Karşılığı: Hiç.

Üçüncü soru: Dileği nedir? Karşılığı: Bu siyasî düzen içinde bir yerl olmak.

Sieyès'e göre üçüncü sınıf (Tiers Etat) yani halk her şeydir. Üçüncü sınıf Millettir. Bu sınıf her şey olduğuna göre, Devleti yönetmek hakkı onundur. «Egemenliğin» millete ait olması gerekir.

Üçüncü sınıf (ordre) dediğimiz «Tiers Etat» her zaman aynı nite-

ilgi göstermiş değildir. Baştan beri asiller ve rahiplerin dışında kalanlardan ,imtiyazsız kimselerden meydana gelen «üçüncü sınıf»ın sosyal yapısı zamanla değişmiştir. Onbeşinci yüzyıldan başlayarak kullanılan «üçüncü sınıf» deyimi içine, çalışan sınıfların yanında zamanla gelişen burjuvazi de girmiştir. Burjuvaziyi ayrı bir soruda ele alacağımızdan burada «üçüncü sınıf»ın genel çizgileri üzerinde durmakla yetineceğiz. Ancak bir daha belirtelim ki üçüncü sınıf (ordre) sosyolojik anlamda bir sınıf değildir; sinesinde çeşitli emekçi sınıfları, aynı zamanda burjuvaziyi de barındırmaktadır.

Hukuki imtiyaz sahiplerinin dışında kalanlar «üçüncü sınıf»ı meydana getirmektedirler. Asiller ve rahipler krallığın nüfusunun %3'ünü teşkil ediyorlardı. Bunların dışında kalan imtiyazsız halkın sayısı ise 24 milyon kadardır. «Üçüncü sınıf», burjuvazinin yanında halk çoğunluğuyla köylü kütlelerini kapsamaktadır.

Bu dönemde köylüler çok fakir ve kültürsüzdü. İlkel koşullar altında ve sefalet içinde yaşıyorlardı.

Özetleyecek olursak üçüncü sınıf (ordre) kendi içinde, geniş çizgileriyle iki sosyal sınıf barındırıyordu: tüm emekçiler ve burjuvazi.

Şimdi, emekçilerin büyük çoğunluğunu meydana getiren köylünün durumunu daha yakından görelim.

Soru 10 İhtilâl öncesinde Fransız köylüsünün durumu neydi?

Bu dönemde Fransa'da köylü nüfusu yirmi üç milyon kadardır. Feodalitenin getirdiği servaj onsekizinci yüzyılda artık yavaş yavaş çözülme durumundadır. Bununla birlikte köylü yine de birçok feodal yükümlülüklerin altında ezilmektedir. Bu yükümlülükleri üçe ayırabiliriz: krala karşı yükümlülükler, ruhbana karşı yükümlülükler ve senyörlere karşı yükümlülükler. Bir milyon civarındaki serfler, menkul mallarının çocuklarına kalabilmesi için «mainmorte» denilen bir vergi öderlerdi. 1779 yılında, kralın toprakları üzerinde yaşayan serfler için bu vergi kaldırıldı. Senyörlerin serfleri üzerindeki haklarını elde edebilmeleri için senyörlere tanınan takip hakkı ise bütün ülkede kaldırıldı.

Ancak köylü yine de ürününün bir bölümünü mal ya da para olarak (genellikle dörtte birini) senyöre vermek zorundaydı. Ürettiğinin bir bölümünü de ruhbana yani kiliseye verirdi. Bunun dışında köylü ürününü senyörün toprakları üzerindeki köprüden geçirebilmek için ayrı bir vergi ödemekle yükümlüydü. Ürününün senyörün değirmeninde öğütülmesi, ekmeğin senyörün fırınında pişirilmesi de ayrı bir vergiye bağlanmıştı. Senyörün fırınının olmaması, değirmenin ya da köp-

rünün kullanılmaz halde oluşu bile köylüyü her yıl ödenen bu vergilerden kurtarmıyordu.

Köylünün belini büken önemli bir vergi de tuz vergisiydi. Herkes yılda belirli bir miktar tuz satın alarak bu vergiyi ödemek zorundaydı. Devlet ayrıca şarap tüketiminden de vergi alıyordu. Fransa gibi şarap üreticisi bir ülkede bu verimli bir vergiydi. Maliye memurları sürekli olarak köylülerin mahzenlerine girip fıçılardaki şarabı ölçerlerdi. İhtilâl öncesi yıllarda bu iş için yirmi yedi bin memur seferber edilmiş durumdaydı.

İhtilâl öncesinde, imtiyazlı sınıflara ait olmayan topraklar üzerinde bile uygulanan, daha birçak feodal imtiyaz vardı. Bunun bir örneği senyörün avlanırken adamları, misafirleri ve köpekleriyle birlikte köylünün ekili topraklarından geçme ve ekinini çiğneme hakkına sahip oluşuydu. Bunun gibi her senyörün sahip olduğu güvercinliklerde yetiştirilen güvercinlerin ürüne zarar vermesi halinde köylülerin bu güvercinleri öldürmesi, öldürenin ağır cezaya çarptırılmasına yol açıyordu. Buna benzer, insanlık onuruyla bağdaşmayan, feodal hukuka dayanılarak köylülere yüklenmiş daha birçok görev ve angaryalar vardı. Bunların arasında, senyörün uyuyabilmesi için, köylülerin çevredeki su birikintilerindeki kurbağaların bağırmasını önlemek, onları korkutmak gibi görevleri bile olduğunu belirtmekle yetinelim.

Öte yandan köylünün senyörlere yani asiller sınıfına karşı davacı olması, onların cezalandırılmasını sağlaması da mümkün değildi. Çünkü senyörler aynı zamanda hâkim durumundaydılar.

Özetleyecek olursak köylü, toplumun bütün yükünü taşıyan, ezilen bir sınıftır. O zamanın bir karikatürü köylüyü sırtına iki kişi binmiş olarak gösterir; bunların biri senyör, öteki papazdır.

Bu dönemde Fransa'da toprak sahibi olan köylüler de vardı. Köylülerin büyük çoğunluğunun yoksullaşmasına karşılık, küçük bir bölüğü gittikçe zenginleşmekteydi. Ruhban ve asiller topraklarını bazen kiraya verdikleri gibi daha çok da ortakçıya vermekteydiler. Böylece bu toprakların dörtte üçü ortakçılıkla işletiliyordu.

Paris çevresindeki zengin topraklarda ise gerçek bir tarım burjuvazisi ortaya çıkmıştı. Bir de köylerin, yoksul köylülerin yararlandıkları, eskiden kalma kollektif toprakları vardı ki zengin köylüler bu toprakların daraltılmasına çalışıyorlardı.

Onsekizinci yüzyılda, iktisadî bunalım sonucu, imtiyazlı sınıfların (ordres) köylüyü daha da fazla sıkıştırmaya başlaması köylüde, feodal hakların artık taşınamaz bir yük haline geldiği, bunlardan kurtulmak gerektiği bilincinin yer etmesine yol açtı. Bu durumda ihtilâl öncesinde köylülerin tümü feodal hakların kaldırılmasında birliktiler.

Ne var ki İhtilâlde feodal haklar kaldırıldıktan sonra, bir kısım köylüler artık kurulu düzenin savunucusu olacaklar ve köylüler arasında bölünme meydana gelecektir.

Özetlemek gerekirse, onsekizinci yüzyıl sonunda Fransa'da, tarımdaki üretim ilişkilerinin genellikle kapitalizm öncesi bir nitelik taşıdığı görülmektedr.

Soru 11 : İhtilâl öncesinde burjuvazinin durumu neydi?

Burjuvazi, üçüncü sınıfın (ordre) içinde ağır basan, iktisaden üstün sınıftır. İmtiyazlı sınıflardan (ordres) farkı, hukukî imtiyazlardan yoksun oluşudur. Yani burjuvazi vergiden muaf değildir, her devlet memuriyetine giremez. Oysa zenginliği ve bilgisiyle toplum içinde sivrilmiş durumdadır.

«Burjuva», kentte oturan anlamını taşımaktadır. «Burgensis» sözcüğü ilkin 1007 yılında kullanılmaya başlanmış, bir müstahkem mevki olan Burg'da oturana bu ad verilmiştir. Onbirinci yüzyıldan sonra burjuva artık kentte oturan anlamını taşımaya başlamıştır.

Burjuva toprağa bağlı değildir; geçimini ticaret ve zanaatla sağlamaktadır. Zamanla bu sınıfın çıkarları, hem feodal toprak düzeniyle, hem de kentlerdeki zanaat erbabının ilişkilerini düzenleyen korporasyonların sıkı disipliniyle çelişmeye başlamıştır.

Fransa'da onbeş ve onaltıncı yüzyıllarda gelişmeye başlayan burjuvazi, asiller sınıfına girmek çabasındaydı. Oysa Fransız asilleri (daha önce belirttiğimiz gibi, bu tür işlerle uğraşırlarsa imtiyazlarını kaybetmeleri tehlikesinin de etkisiyle), İngiltere'dekilerin tersine, ticaretle uğraşmaya, manüfaktürlere yatırım yapmaya yanaşmamışlardır. Bu yüzden, gittikçe güçlenen burjuvaziyle, feodal toplum düzeninin sürmesinden yana olan asiller ve kilise arasında uzlaşmazlık, onsekizinci yüzyılda şiddetlenmiştir.

Burjuvaları, iktisadî hayatta oynadıkları role ve toplum içindeki yerlerine göre çeşitli kategorilere ayırmak gerekir. Bu konuda şöyle bir sıralama yapmak mümkündür: gayrı menkul kirasından geçinen pasif burjuvalar, serbest meslek sahipleri (avukatlar, noterler, doktorlar v.b.), orta ve küçük burjuvaziyi meydana getiren esnaf ve zanaatkârlar, geliri meta üretimiyle ticarete dayanan, kâr yoluyla iktisadi üstünlüğü ele geçirmiş olan büyük burjuvazi.

Burjuvalar üçüncü sınıf (ordre) içinde azınlıktadırlar. Fransız ihtilâlinin sosyalist tarihini yazan J. Jaurés, burjuvazinin zenginleşme kaynakları arasında, ticaret, manüfaktür üretimi ve faizciliğin yanında,

vergi mültezimliğinin de önemli bir yeri olduğunu, onsekizinci yüzyılda burjuvaların malî yönden devlete hâkim durumo geldiklerini belirtmektedir. Jaurès'e göre bu zengin sınıf, Ondört ve Onbeşinci Louis'lerin İngiltere, Avusturya ve Prusya'ya karşı yürüttükleri savaşları, devlete açtığı kredilerle desteklemiştir. Böylece devlet hazinesinden alacağı gittikçe kabaran burjuvaziye, siyasî iktidarın kapıları açılmıştır.

Feodal düzen içinde iktisaden güçlenmeye başlayan burjuvazinin, asiller ve ruhbanın yanında, imtiyazsız bir sınıf olan Tiers Etat içinde yer aldığını biliyoruz. İşte Tiers Etat içinde yer alan ve feodal üretim ilişkilerinin gevşemeye başlaması sonucunda iktisadi gücü yavaş yavaş ele geçirmiş olan burjuvazi, imtiyazlılarla mutlak monarşiye karşı çıktığı zaman, Tiers Etat'nın büyük bir kısmını yanında bulmuştur. Bunun içindir ki Fransız devrimini sosyal yönden, imtiyazlı sınıflara karşı bir halk hareketi olarak değerlendirmek mümkün olabilmektedir.

Ancak, daha devrim esnasında, halkın içinden çıkmış olan birçok siyasi lider ve yazar, halkın da kendi içinde iki sınıfa ayrılmış olduğunu görmüş ve açıkca ortaya koymuştur. Örnek olarak, halkın dostu unvanını kazanmış olan, Fransız devrimcilerinden Marat'ya göre Fransa'da onsekizinci yüzyıl sonunda, üç sınıf değil, dört sınıf vardır. Yazar şövalye Moret de 1789 yılında Tiers Etat'nın bir sınıf olarak ele alınmasının yanlışlığını belirtmektedir. Moret'ye göre Halk sınıfı (Tiers Etat), çıkarları çatışan iki ayrı sınıfa ayrılmaktadır.

1792'de Paris Belediye Reisi ve daha önce «Etats Généraux» üyesi olan Petion ise bu ayrıma şöyle değinmektedir: «Devrimden önce, asillerle ruhban dışında kalanlara 'Tiers Etat' denilirdi. Tiers Etat'nın, bire karşı yirmi oluşundan gelen, karşı konulmaz bir gücü vardı. Kendi içinde birlik halinde olduğu zamanlar, asiller ve ruhbanın ona karşı çıkması mümkün değildi. Karşılaştığımız kötülüklerin gerçek nedeni, Tiers Etat'nın kendi içinde bölünmüş olmasıdır Sayıları bir hayli kabarık olan, refah içindeki burjuvalar halktan kopmuşlardır. Kendilerini halktan üstün, asillerle aynı seviyede görüyorlar. Asilleri aşağılamak, gururlarını kırmak için fırsat kolluyorlar.»

Görüldüğü gibi, daha ihtilâl içinde, üçüncü sınıfın (ordre) iki ayrı sosyal sınıfı kapsadığı, birçokları tarafından anlaşılmıştı. Öte yandan burjuvazinin içinde de farklı çıkarları olan tabakların varlığı, ihtilâl boyunca, herkesin kabul edebileceği tutarlı bir sosyal programın ortaya konulabilmesini önlemiştir. Çıkarları büyük burjuvazi ile çatışan küçük burjuvalar (esnaf, zanaatkârlar) kent emekçilerini peşlerinden sürükleyerek, ileride göreceğimiz gibi, ihtilâl içinde birtakım dalgalanmalara yol açmışlardır.

Burjuvazi, kendi amaçlarını gerçekleştirmek safhasınra, halkı pe-

şinden sürükleyebilmiş, feodal düzene karşı duyulan nefretten yararlanmasını bilmiştir. İlerde ise, zaman zaman kendi amaçlarını aşan halk hareketlerini —proletaryanın bilinçlenmesini sağlayacak olan objektif koşullar daha tamamlanmadığından — durdurabilmiştir.

Burjuvazi herşeyi halk adına yapmış, her zaman halkın arkasına saklanmıştır. Onun içindir ki onsekizinci yüzyılda burjuvazinin getirdiği halk anlayışı üzerinde ileride ayrıca duracağız.

İktisadî gücü ele geçiren burjuvazinin artık siyasî iktidara göz koyduğunu, bunu da halk adına yaptığını, Fransız İhtilâlinin liderlerinden Barnave, «Fransız İhtilâline giriş» adlı eserinde çok açık olarak ortaya koymuştur. Barnave'a göre, «Sanayi ve ticaret halkın arasında yayılmaya başlayıp, çalışan insanlar yeni bir zenginlik kaynağı sağladığı zaman, siyasi alanda da devrim hazırlanıyor demektir. Yeni bir servet dağılımı, iktidarın da el değiştirmesini gerektirir. Toprak sahipliği aristokrasiyi yükseltmiştir; sanayi mülkiyeti de halkın gücünü arttıracaktır.»

Burjuvazinin temsilcisi olarak Barnave, toplum içindeki gelişmeyi çok tutarlı bir biçimde ortaya koymaktadır. Ona göre sanayi mülkiyetinin yükselttiği sınıf, aristokratların, yani imtiyazlıların karşısındaki halkın, yani Tiers Etat'ın bütünüdür. Üretim araçlarının özel mülkiyetinin doğurduğu iktisadî farklılaşma onu ilgilendirmez.

Onsekizinci yüzyılda olgunlaşan burjuva dünya görüşünün ana çizgileri üzerinde durmayı daha ileriye bırakarak şimdi, üçüncü sınıf (ordre) içinde yer alan kent emekçilerinin durumunu ele alalım.

Soru 12 İhtilâlden önce kent emekçilerinin durumu nasıldı?

Kentlerde yaşayan ve üretim ilişkileri içindeki yerleri bakımından burjuvalardan ayrılan kent emekçilerinin kesin bir sınırını çizmek oldukça zordur. Kesinliği önleyen tabaka zanaatkârlardır. Sanayileşmenin emekleme dönemi sayabileceğimiz İhtilâl öncesinde ve ihtilâl döneminde bu tabakanın toplum içinde önemli bir yeri vardı. Yaşayışları, içinde bulundukları maddî durum ve yoksul halkın içinden çıkmış olmaları bakımından emekçilere yakın olan bu tabaka, dükkânına ve üretimi için gerekli küçük araçlara sahipti. Öte yandan yanlarında kalfa ve çırak çalıştırmaları, bu kalfa ve çırakları disiplin altında tutmak zorunluğu, onlarda burjuva zihniyetinin yerleşmesine yol açıyordu. Bunun karşısında, geçimlerinin küçük üretime dayanması yanında, ürettiklerini doğrudan doğruya tüketiciye satmaları zanaatkârların çıkarlarının ticarî kapitalle yani ticaret burjuvazisiyle ve büyük manüfak-

türlerle çatışmasına sebep oluyordu. Zanaatkârların en büyük korkusu, manüfaktürlerin rekabetinden kurtulamayarak ücretli olarak çalışmak zorunda kalmaktı. Mülkiyetin büyük fabrikatör ve tüccarların elinde toplanmasına karşıydılar, oysa kendileri de mülk sohibiydiler.

Zanaatkârlar bir yandan üretimin devlet eliyle düzenlenmesini, belli başlı yiyecek maddelerinin fiyatlarının denetlenmesini istiyorlar, öte yandan kendi kazanç hürriyetlerine dokunulmasına karşı koyuyorlardı.

İşte tüm küçük burjuva kaypaklıklarını gösteren bu tabaka, çelişik nitelikteki halk hareketlerine öncülük etmiş, eski rejimin yıkılmasında önemli rol oynamış, fakat istekleri hiç bir zaman tutarlı bir program haline gelememiştir.

İşçilerde ise bu dönemde daha tam bir sınıf bilinci yerleşmiş değildi. Çeşitli küçük atölyelere dağılmış olmaları, tekniğin ilkelliği yüzünden uzmanlaşamamaları, işçilerin proletarya bilinci kazanmasını önlüyordu. Bu nedenlerden ötürü işçiler de zanaatkârlar gibi, dertlerinin kesin çözümünü bulacak, bu yolda etkin bir mücadele yapacak durumda değillerdi. Ne var ki aristokrasiye karşı aşırı düşmanlıkları, büyük zenginlere karşı besledikleri kin, çalışan sınıfları kendi aralarında birleştirici rol oynamıştır.

Üst üste kötü ürün alınması sonucunda daha da şiddetlenen iktisadi bunalım yüzünden işçiler, ayrı bir sınıf olarak değil, esnaf ve zanaatkârlar ve öbür kent emekçileriyle birlikte, burjuvazinin yanında yer aldılar; eski üretim ilişkilerinin meydana getirdiği üst yapı kurumlarına, en büyük darbeyi vurdular.

Ancak, Fransız ihtilâlinin marksist tarihini yazan Albert Soboul'un belirttiği gibi, halk sınıflarının bu başarısı aslında burjuvazinin başarısı olmuştur. Burjuvazi ancak kendi dümen suyunda gittiği içindir ki emekçi sınıflarla, aristokrasiye karşı işbirliği yapmaya yanaşmıştır. Yine Soboul'a göre, aksi halde Fransız burjuvazisi, ondokuzuncu yüzyılda Almanya'da ve İtalya'da olduğu gibi tehlikeli müttefiklere dayanmaktan vazgeçecekti.

Onsekizinci yüzyılda kent emekçilerinden, zanaatkârların yanında çalışan kalfa ve çıraklar, korporasyonlar içinde sıkı bir disipline uymak zorundaydılar. Bunlar ustalarının iktisadi ve ideolojik etkisinde ve onlara bağımlı durumdaydılar.

Manüfaktürlerde çalışan işçiler ise zanaatkârların yanında çalışanlar gibi uzun bir çıraklık dönemi geçirmek zorunda değillerdi. Ne var ki onlar da başka yönden disiplin altına alınmışlardı. 1781 yılında ücretle çalışanların tümüne, bir işçi kimlik belgesi taşımak zorunluğu

yüklendi. Böylece iş yerlerini terketmeleri zorlaştırıldı. İş yerini terkedebilmek için yazılı izin sağlamaları gerekiyordu.

Kent emekçilerinin ağırlığını, bahçıvanlık, uşaklık, her çeşit gündelikçilik, sakalık, odun kırıcılık gibi işleri yapanlar meydana getiriyordu.

Emekçilerin yaşama koşulları onsekizinci yüzyılın ikinci yarısında daha da zorlaştı. Zanaatkârların yanında çalışan kalfa ve çıraklar on dört saat, manüfaktür işçileri ise on altı saat çalışıyorlardı. E. Labrousse'a göre 1771 ile 1789 arasında fiyatlar %62, ücretler ise %17 artmıştır.

B. İHTİLÂLİ HAZIRLAYAN FİKRÎ GELİŞME

Soru 13 : Aydınlanma felsefesi nedir?

Feodalite adını verdiğimiz ekonomik ve sosyal ortamın ürünü olan düşünce biçimi, dine, kiliseye, öteki dünyaya dönük, insandan kopmuş, gerçek dünyanın dışında kalan bir düşünce biçimidir.

Feodal düzen içinde yavaş yavaş gelişerek iktisadî ve sosyal alanda üstünlüğü ele geçiren sınıfın burjuva sınıfı olduğunu belirttik. İşte maddî temellere dayanan bu olay, yani bir sosyal sınıfın ortaya çıkarak siyasî iktidara adaylığını koyması olayı, her zaman olduğu gibi, yeni bir dünya görüşü, yeni bir felsefe, yeni bir iktisadî ve sosyal doktrini de beraberinde getirmiştir. İşte burjuvaziye özgü bu genel dünya görüşüne «aydınlanma felsefesi» diyoruz.

Aslında onsekizinci yüzyılda hâkim olan tek bir felsefe ve siyaset doktrininden söz etmek mümkün olmamakla birlikte, bu alanda genel bir eğilimin varlığı da inkâr edilemez. Bu eğilim, peşin yargılara dayanan geçmişin değerlerine karşı çıkan, evrensel akla dayanan bir düşüncenin ürünü olan genel yararı ön plana alma eğilimidir.

Burjuvazi, geliştiği ülkelerdeki üretim tekniğine ve içinde bulunduğu özel koşullara göre ortaya birbirinden farklı iktisadî görüşler atmış olmakla birlikte, aydınlanma felsefesinin temel ilkelerini benimsemekte aşağı yukarı birleşmektedir.

Onsekizinci yüzyıl Fransız burjuvazisi, akla öncelik tanıyan bu dünya görüşüne dayanarak eski rejimi sıkı bir eleştiri süzgecinden geçiriyor, kendi amaç ve isteklerine uygun olarak biçimlendirilmiş bulunan bu dünya görüşünü, bütün Fransızlara, bunun da üstünde ona

evrensel bir nitelik kazandırarak bütün insanlara seslenen bir felsefe haline getirmeyi başarıyordu.

Aydınlanma felsefesinin dayandığı ilkeler, yalnızca burjuvaziyi değil, bütün insanları kapsayan, eski düzenden yana olanlara karşı (asiller, rahipler) bütün insanların mutluluğunu amaç edinmiş görünen ilkelerdir. «Hürriyet», «İlerleme», «İnsanın değeri» gibi kavramlar, bütün insanlığı hedef tutmaktadır. İnsanın özü gereği bir değer olduğu, burjuva felsefesinin temel ilkesidir.

Onsekizinci yüzyıl aydınlanma felsefesinin amacı, evrensel insanın mutluluğunu sağlamaktır. İleride değineceğimiz, 1789 tarihli İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'nin evrensel niteliği, bu tutumu açıkça göstermektedir. Bütün insanlığı mutluluğa kavuşturacak yönetim şekli, insan aklı tarafından bulunabilir. İnsanların yönetiminin kaynağı artık gökyüzünden yeryüzüne indirilmiştir.

Burjuvazinin iktisadi gücü ele geçirdiği dönemde, kendi aklıyla kendi mutluluğunu sağlayabilecek evrensel insan anlayışına varılmasını önleyen engel, insanların kanunlar önünde eşit olmayışlarıydı. Hukukî imtiyazlar, akılcı bir eleştiriye dayanma gücünden yoksundurlar. İşte bu eşitsizliğin kaldırılmasından büyük ölçüde yararlanacak olan burjuvazi, hukukî imtiyazların akla aykırı olduğu fikrini ortaya atmıştır. İnsanların doğuştan hür olduklarını ve birtakım haklara eşit olarak sahip bulunduklarını kabul etmek gerekir; çünkü evrensel akıl bunu emretmektedir.

Hukukî imtiyazların kaldırılması ancak, mutlak monarşinin dayandığı feodal yapının ortadan kalkmasıyle mümkün olabilecektir. Burjuvazinin yararı ise hukukî imtiyazlara ve farklılaşmalara son verilmesidir. İktisaden güçlü fakat hukukî imtiyazlardan yoksun bir sınıfın mensupları olarak burjuvaların çıkarları, hukukî imtiyazlara karşı savaş açmak, mensubu bulundukları üçüncü sınıfın (Tiers Etat) bütününün bu savaşa katılmasını sağlamaktı.

Görüldüğü gibi, aydınlanma felsefesinin ilerlemeden yana oluşu, insanın mutluluğa yeryüzünde kavuşabileceğini kabul etmesi, akılcılığı, o dönemde burjuvazinin olduğu kadar bütün insanlığın da çıkarlarına uygun düşmektedir. Ne var ki bu akılcı dünya görüşünün getirdiği hürriyet bir yandan da ticaretin gelişmesini; mutluluğa yeryüzünde kavuşma imkânı ise, üretimin artışını sağlamaktadır. Başka bir deyişle, özel mülkiyetin kutsal sayıldığı bir ortamda ileri sürülen bu fikirler, ileride göreceğimiz gibi, sonuçta yeni üretim araçlarını ele geçirmiş bulunan burjuvazinin gelişmesine ve siyasî iktidarını meşrulaştırmasına yaramaktadır.

Nitekim bu dönemin fikri gelişmelerini incelemiş olan Fransız

yazarlarından M. Leroy'nın da isabetle belirttiği gibi, onsekizinci yüzyıl felsefesi, «atılgan ya da ihtiyatlı, dindar ya da dinsiz, her ne şekilde görünürse görünsün, bir burjuva felsefesidir».

Soru 14 : Aydınlanma felsefesi neye karşı çıkıyordu?

Aydınlanma felsefesinin amacı, insanları baskı altında tutan tüm boyunduruklara karşı çıkmaktı. Bu boyundurukları fikir alanında tek kelimeyle dile getirmek mümkün. Aydınlanma felsefesinin amacı, peşin yargıları yıkmaktır. Aydınlanma felsefesi akla, doğaya, insanın mutluluğuna aykırı tüm peşin yargılara, boş inançlara karşıdır.

Peşin yargı nedir? Peşin yargı, saf akılla yeterli bir açıklanma yeteneğine sahip olmayan, açıklanabilmek için doğaüstü, mistik kavramlara ya da gelenek ve âdetlere, kısacası karanlık, içgüdüsel, akıldışı alanlara dayanmak zorunluğunu duyuran fikir ve iddialara denir.

Aydınlanma felsefesi her şeyden önce katolik dininin getirdiği peşin yargılara karşı çıkıyordu. Ondördüncü Louis oğluna şu satırları yazıyordu: «Bizim Tanrıya bağlılığımız, uyruklarımız için bir örnek, bir kuraldır. Eğer herkes bizimle aynı haklara sahip olduğuna inanır, kendinden üstün ve bizim de bir parçasını teşkil ettiğimiz bir güce saygı göstermezse, bizim bu taht üzerinde oturmamızı, ne ordu ne de herhangi başka bir tedbir kendi başına sağlayamaz».

Görülüyor ki dinin getirdiği peşin yargıları ortadan kaldırmak, otomatik olarak siyasî peşin yargıları da söz konusu etmek, zayıflatmak anlamına geliyordu. Bu, peşin yargılara karşı çıkışın kökleri ondört ve onbeşinci yüzyıllarda Batı Avrupa'da oluşan Rönesans ve Reform hareketlerine dayanmaktadır.

Soru 15 : Aydınlanma felsefesinin dayandığı temel ilkeler nelerdir?

a) Bilim ve tabiat (doğa):

Onyedinci yüzyılın büyük keşiflerinden sonra, onsekizinci yüzyıl bir uygulama dönemi olmuştur. Filozoflar hatta krallar tabiat bilimlerine merak sarmışlardır. Voltaire matematiği incelemekte, Newton'u basitleştirerek anlatmaktadır. Diderot anatomi, fizyoloji ve kimya alanlarında araştırmalar yapmaktadır. J. J. Rousseau botanikle uğraşmaktadır. Bu dönemde, bilgin, tüm bilim dalları ile uğraşmalıdır; bi-

lim dalları arasında sınır yoktur görüşü hâkimdir. Bilime ve tabiata karşı ilgi artmıştır. Tabiat bilimleri ve biyoloji ön plana geçmiştir.

Bu alanda döneminin en ilginç bilgini kuşkusuz Buffon'dur (1707 - 1788). Buffon'un bilimi pozitif ve laiktir. Ereksel (gai) nedenleri reddeder. Cinslerin evrimine inanır; evrimcidir. Birlikçidir, insan cinsinin birliğine inanır.

b) Mutluluk:

Peşin yargılar mutluluğa, daha doğrusu bu dünyada mutluluğa karşıdır. Onsekizinci yüzyıl, insanların bu dünyada da mutlu olmaları gerektiğinin, buna hakları olduğunun kabul edildiği yüzyıldır. Söz konusu mutluluk aynı zamanda birlikte mutluluk, ortak mutluluktur; sadece bireylerin mutluluğu değildir.

Amaç mümkün olduğu kadar fazla insanın mutluluğunu sağlamaktır. Daha sonra Saint Simon bu fikri geliştirerek sosyalizmin habercileri arasına girecektir.

c) Erdem:

Erdem ilkesi laikleşmiştir. Erdemli kişi, kendi yurttaşlarına en fazla yararı dokunan kimsedir. Ahlâk, dinî duygulardan bağımsız bir hale gelmiştir.

d) Akıl:

Akıl konusunda yapılan iki tarif, aydınlanma felsefesinin temel ilkelerini ortaya koymak bakımından ilginçtir.

Saint Lambert'e göre: «Akıl nedir? Mutluluğumuz için gerekli gerçekleri bilmektir.»

Onsekizinci yüzyıl Fransa'sının fikir hareketlerini toplayan, hazırlanmasında Diderot'nun öncülük ettiği ünlü Ansiklopedi'ye göre: «Kanun, genel olarak yeryüzünün bütün halklarını yöneten insan aklıdır. Milletlerin siyasi ve medenî kanunları, bu insan aklının uygulandığı değişik özel durumlardan başka bir şey değildir».

Görüldüğü gibi aydınlanma felsefesinin temelinde, bütün insanlığın ilerlemesi, mutluluğa kavuşması yoluna ışık tutan evrensel akıl vardır.

e) Faydacılık:

Faydacılık akımının önde gelen düşünürlerinden İngiliz Bentham'a göre ancak bireyin rahatlığına katkıda bulunan, onun haz duyma imkânını artıran şeyler, bireyin faydasına ve çıkarlarına uygundurlar. Touchard'ın belirttiği gibi, bu faydacılık anlayışı ahlâk ile menfaati karıştırmakta, iktisadî sorunları politikadan üstün tutmaktadır.

Açıklamalarımıza son vermeden, Voltaire'e göre burjuvazinin ilerleme konusunda dayandığı dörtlü denkleme de işaret edelim: Ticaret zenginliği, zenginlik hürriyeti sağlar. Hürriyet ticaretin gelişmesini, ticaretin gelişmesi ise devletin büyüklüğünü sağlar.

Soru 16 Fransız İhtilâlini etkileyen fikir akımına yön veren en önemli eserler hangileridir?

Onsekizinci yüzyılda, İhtilâlden önce yazılmış bulunan iki önemli eserin Fransız İhtilâlini birinci derecede etkilediği hususunda aşağı yukarı fikir birliği vardır. Bunlar, Montesquieu'nün «Kanunların Ruhu» ve J. - J. Rousseau'nun «Toplum Sözleşmesi» adlı eserleridir.

Birincisi, devlet iktidarını meydana getiren yasama, yürütme ve yargı kuvvetlerini birbirinden ayırarak ve kuvvetin kuvveti durdurması gerektiğini öne sürerek, İhtilâl öncesi Fransa'sında yürürlükte olan mutlak monarşi rejimini temelinden sarsmıştır.

İkincisi ise insanların devleti kendi aralarında yaptıkları bir sözleşmeyle ve kendi iradeleriyle kurduklarını ileri sürerek, egemenlik anlayışına yenilik getirmiştir. Böylece de kralın tanrısal egemenliğini yıkmış, yerine halkın egemenliği görüşünü getirerek eski rejime ikinci büyük darbeyi vurmuştur.

Ne var ki bu düşünürlerin ikisi de, aslında, siyasî iktidara adaylığını koyan burjuvazinin temsilcisi değildi. Montesquieu bir asilzadedir. İngiltere'de olduğu gibi asilzadelerle burjuvaların işbirliğini öngören bir siyasî rejim teklif etmektedir. İngiltere'de, ülkenin çeşitli özelliklerinden ve feodal yapı farkından doğan —konumuzu doğrudan doğruya ilgilendirmediğinden üzerinde durmayacağımız— birtakım koşullar sonucu, asillerle gelişen burjuvazi işbirliği yapmayı uygun bulmuşlar, bunun için de burjuvazi, Fransa'da olduğu gibi bir patlamayla değil, tedrici yoldan iktidara gelmiş; bir çeşit sınıflararası uzlaşma mümkün olabilmiştir. İşte Montesquieu bu uzlaştırıcı yolu teklif ederken aristokrasinin çıkarlarını düşünmekte, fakat mutlak monarşiye karşı getirdiği güçlü kuvvetler ayrılığı silâhıyla, İhtilâli hazırlayan fikri gelişmeye önemli bir katkıda bulunmaktadır.

Rousseau ise bir halk çocuğudur; getirdiği demokrasi ve halk anlayışı burjuvaziyi ürkütmüştür. Ancak büyük emekçi kütlelerinin İhtilâle sürüklüklarını koydukları 1793 yılında Rousseau'nun fikirleri gerçekleştirilmek istenmiş, fakat burjuvazinin karşı saldırısı bu uygulamaya imkân vermemiştir.

Bu kısa açıklamadan sonra, Fransız İhtilâlini yöneten diğer fikir

akımlarına; Voltaire, Diderot ve Ansiklopedi, Fizyokratlar, masonluk ve İngiliz faydacılığı ile liberalizmine değineceğiz. 1789 ihtilâlinin bir dönemini ve onun uzantısını aydınlığa kavuşturmak bakımından da Rousseau'nun fikirlerine, kısa da olsa ayrıca yer vermeyi uygun buluyoruz.

Soru 17 Voltaire'in Fransız İhtilâlini etkileyen fikirleri nelerdir?

Voltaire (1699 - 1778) feodal sisteme, özellikle kiliseye karşı çıkmış olan bir yazardır. Bir kuramcı sayılamaz; kendi ileri sürdüğü fikirlerle çelişkiye düştüğü sık sık görülür.

Voltaire, feodal hukukun tabii ve değişmez bir hukuk sistemi olduğuna, ancak asiller ayaklarında mahmuzlar, köylüler de sırtlarında semerle doğacak olurlarsa inanacağını söyler.

Keskin zekâsı ve iğneleyici üslûbuyla Voltaire, ihtilâl öncesinin önemli bir düşünür ve yazarıdır. En etkili yanı katolik dinine ve kiliseye karşı açtığı savaş olmuştur. Voltaire'e göre katolik dini, peşin yargılar, boş inançlar ve bağnazlıkla eşanlama gelir. Bununla birlikte dinin sosyal faydasına inanmaktadır. Din olmazsa, bir köyü bile idare etmenin mümkün olamayacağını, Tanrı yoksa onu icat etmek gerektiğini ileri sürer. Bağnazlıktan arınmış bir dinden yanadır. Dinle kilise ve papazları ayırır; «Dine inanmalı, fakat papazlara asla inanmamalı» der. Voltaire'in Tanrısı da Newton'un Tanrısı gibi kalbe değil akla seslenen bir Tanrıdır.

Siyasi alanda Voltaire'in dayandığı temel ilkeler Hürriyet ve Mülkiyettir. Ancak Voltaire'in söz konusu ettiği, medeni haklar ve hürriyetlerdir, yoksa siyasi hürriyetler değildir. Voltaire temsile ve parlamentonun üstünlüğüne inanmaz; aydın despotluğundan yanadır, yani milletinin isteklerini sezebilen, aydın bir kralın gerekli reformları yapmasından yanadır.

Öte yandan sosyal görüşleri burjuvazinin görüşleridir. Burjuva mülkiyet anlayışına sıkı sıkıya bağlıdır. Sosyal sınıflar arasında bir hiyerarşi bulunmasının faydalı olduğuna inanır. Voltaire'e göre herkesi değil, sadece kentte oturan burjuvayı eğitmek gerekir... Herkes düşünmeye başladığı zaman her şey kaybolmuş demektir.

Voltaire somut reform teklifleri getirmekle, çağının soyut ve büyük sentezlere varmaya çalışan düşünürlerinden ayrılır. Keyfi tevkiflere son verilmesi, işkence ve ölüm cezasının kaldırılması, cezaların suçlarla orantılı olması, iç gümrüklerin kaldırılması, bazı feodal hak-

lara son verilmesi, vicdan ve düşünce hürriyeti gibi somut amaçların mücadelesini vermiş bir düşünürdür.

Voltaire, çok daha sonra, çağımızda bağımlı (angaje) düşünür adını vereceğimiz tipin ilk örneğidir.

Soru 18 : Diderot ve Ansiklopedinin Fransız İhtilâlinde ne gibi etkileri olmuştur?

Ansiklopedi, onsekizinci yüzyıl Fransız burjuvazisinin aynasıdır. Fransız burjuvazisinin tüm ataklıklarını ve davranışlarının sınırlarını en iyi yansıtan eserdir. Ansiklopediyi biçimlendiren, aynı zamanda başyöneticisi olan Diderot'dur (1713 1784). Diderot, Ansiklopedinin hazırlanmasında, Alembert ve Buffon gibi bilginlerden, Helvetius gibi maliyecilerden, Tanrıtanımaz düşünürlerden d'Holbach'tan, fizyokrat iktisatçıların temsilcisi Quesnay'den, hatta kısa bir süre için de olsa Voltaire ve Rousseau'dan yararlanmış, böylece aslında kollektif bir eser olan Ansiklopedi, onsekizinci yüzyıldaki fikirlerin bir sentezi niteliğini kazanmıştır.

Diderot'nun ve Ansiklopedinin savunduğu fikirleri birbirinden ayırarak ayrı ayrı ele almaya ne yer ne de konumuz bakımından olanak vardır. Onun içindir ki Diderot ile Ansiklopediye hâkim olan fikirleri birlikte ele alıyoruz. Her ikisinde de gelişmeye inanç vardır. İnsanları değiştirerek onları mutlu kılmak mümkündür; bu aynı zamanda bir görevdir de. Evren, her şeyin bir zincirin halkaları gibi birbirine bağlı olduğu tek bir mekanizmadan ibarettir. Bu düşüncede, mekanist de olsa, materyalist felsefenin derin izlerini görmekteyiz.

Faydacılık teorisinin tohumlarını Ansiklopedide bulmak mümkündür. Ansiklopedi siyaseti iktisada bağımlı görür. Politikaya iktisadî amaçlar yön verir. Ansiklopediye göre hürriyet aslında iktisadî hürriyettir. Devletin görevi uyruklarına iktisadî hürriyeti sağlamak, yarattıkları ürünlerden yararlanmalarını önleyen engelleri kaldırmaktır. Burada söz konusu olan hürriyetin üretim araçlarına sahip olanların hürriyeti olduğunu, Devletin kapitalist piyasa kanunlarının işlemesini önleyen engellerin kaldırılmasıyle görevlendirildiğini belirtmek gerekir.

Ansiklopedinin siyasî alandaki tek kaygısı, dengeli ve sağlam bir yönetimin kurulması, iktisadî ve kültürel alanlardaki girişimlerin böylece cesaretlendirilmesidir. Genel tutumuyla ne ihtilâlci ne de demokrasiden yanadır. Tarihten kopuk, sosyal gelişmelere kapalı bir devlet anlayışına sahiptir.

Özetleyecek olursak, Touchard'ın belirttiği gibi, Ansiklopedi, kapitalizmin gelişme halinde olduğu bir ortamda, geçmişle bağların kopuşunu dile getirerek ihtilâlin hazırlanmasında büyük etken olmuştur.

Soru 19 : Fizyokratların Fransız İhtilâlini etkileyen fikirleri nelerdir?

Fizyokrat okulun temsilcileri: Quesnay, Fransız İhtilâlinde de önemli rol oynayan Marki Mirabeau, Mercier de la Rivière, Dupont de Nemours gibi yazar ve düşünürlerdir.

Fizyokratlar her şeyden önce tabiatın gücüne, tabiat kanunlarının gücüne inanmışlardır. Fizyokratların düşünceleri birçok bakımlardan tabii hukuk doktrininin bir devamıdır. Tabii hukuk okulunun kurucularından Grotius (1583 - 1645) ve Pufendorf'a (1632 - 1694) göre devlet insan yapısıdır. Devletin kuruluşunu açıklayabilmek için Tanrıya kadar gitmenin gereği yoktur. İnsanlar doğuştan bazı haklara sahiptirler. Devlet, insan akıl ve iradesinin ürünüdür; insanlar doğuştan sahip oldukları hakları toplum içinde nasıl kullanacaklarını bir sözleşme ile saptarlar.

Fizyokratlar ekonomik haklara büyük önem verirler. Bunların başında mülkiyet hakkı gelir. Toplumların düzeni mülkiyet hakkı üzerine kurulmuştur. Mercier de la Rivière'e göre, «Herkes çalışmasının ürünü olan özel mülkiyete, tabiat kanunları gereği, sahiptir. Özel olmayan mülkiyet olamaz, özel olmayan bir mülkiyet hakkından söz etmek mümkün değildir.» Fizyokratlar için gerçek mülkiyet, toprak mülkiyetidir. Onlara göre zenginliğin tek yaratıcısı topraktır. Onun için de devlet toprak sahipleri tarafından yönetilmelidir. Sosyolog E. Bouglé'nin belirttiği gibi, fizyokratların rüyası bir tarım kapitalizmini gerçekleştirmektir.

Kanımızca fizyokrat öğretinin, daha hızlı sanayileşen İngiltere'de değil de Fransa'da ortaya çıkışı, Fransa tarım sektörünün millî gelirdeki payının daha fazla oluşuyla yakından ilgilidir. Tarımın ancak hürriyet içinde gelişeceğini, mevsimler kadar kesin tabiat kanunları bulunduğunu, kanun koyucunun bunları kağıt üzerine dökmekten başka bir görevi olmadığını ileri süren fizyokratlar, «laissez faire, laissez passer» (bırakın yapsınlar, bırakın geçsinler) formülüne sıkı sıkıya bağlıdırlar.

Temelde mutlak monarşiye taraftar olan fizyokratların devlet idaresiyle ilgili görüşlerini aşağıdaki sözler çok güzel özetlemektedir:

— Kral olsaydınız ne yapardınız?

— Hiç bir şey yapmazdım.
— Devleti kim yönetirdi?
— Kanunlar.

Fizyokratların mutlak monarşisi, tabiat kanunlarına uyan fakat aracı kuruluşlara (Meclislere) ve siyasî eşitliğe yer vermeyen bir rejimdir. Tabiat kanunlarına karşı inançlarıyla ve iktisadî hürriyet konusundaki görüşleriyle fizyokratlar Fransız İhtilâlini yakından etkilemişlerdir.

Soru 20 : İngiliz faydacılığının ve liberalizminin getirdiği dünya görüşü özet olarak nedir?

İngiliz liberalizmi tutarlı bir öğretidir; faydacılık felsefesinin bir ürünüdür. Faydacılığın başlıca temsilcisi Bentham'a (1748 - 1832) göre, bütün sosyal olayları bir tek ilkede toplamak mümkündür: «Mümkün olduğu kadar fazla mutlu olmanın çarelerini aramak ve bulmak.» Bentham, Adam Smith'in tarifine uygun olarak, iktisat siyasetini, «En fazla zenginlik yaratarak mümkün olduğu kadar fazla mutlu olmayı sağlama yollarının bilinmesi» olarak tarif eder.

Devletin ise zenginliği artırmak ya da sermaye yaratmak gibi bir görevi yoktur. Devletin görevi bir kere ele geçirilmiş olan servetin güvenliğini sağlamaktır. Yani görevi hukukidir; iktisadî görevi mümkün olduğu kadar az olmalıdır. Bentham'a göre devletin temeli sözleşmeye değil, ihtiyaçların karşılanmasına dayanır; vatandaşlar, ihtiyaçları karşılandığı sürece monarka itaat etmelidirler. Önceleri aydın despotizmine taraftar olan Bentham, daha sonra İngiliz düşünürlerinden James Mill'in (1773 1836) de etkisiyle merkezci, temsile dayanan, burjuva demokrasisini savunmuştur.

Soru 21 Aydınlanma felsefesinin ve liberal dünya görüşünün getirdiği halk anlayışı nedir?

Onsekizinci yüzyılın getirdiği, özetlemeye çalıştığımız dünya görüşüne göre artık vatandaş aklın emirlerine uyan insandır. Burada söz konusu olan akıl, evrensel akıldır, yani zamanın ve ortamın etkisinde kalmayan, soyut bir kavramdır. Ancak evrensel aklın emirlerine uyan vatandaşlar bir birlik kurabilirler, çünkü bu ortak akıl onları birleştirmektedir. Nitekim onsekizinci yüzyıl hukukçuları ve siyasî dü-

şünürleri için halkın en önemli özelliği, bölünmez bir bütün oluşudur. Halk, aralarında farklılaşmalar olmayan bir bütündür.

J. P. Sartre «Les Temps Modernes» dergisinin tanıtma yazısında, «Fransız Kurucu Meclisindeki Halk (Tiers Etat) temsilcilerinin burjuva oldukları, kendilerini sadece insan olarak nitelendirmelerinden de belliydi» derken, bu gerçeği dile getirmektedir. Çünkü Sartre'ın belirttiği gibi, bugünkü devrimcilerin tersine, o dönemde burjuva sınıfı isteklerini ancak sınıf bilincinden vazgeçmek şartıyla elde edebilirdi.

Görülüyor ki burjuva dünya görüşüne dayanan halk anlayışının, sınıfsız bir toplum yaratmak amacına yönelmiş olduğu sonucunu çıkarmak yanlış olmayacaktır. Ne var ki sınıfsız bir toplumu gerçekten yaratmadan, sınıfsız toplumun gerçekleşmesini önleyen iktisadî ve sosyal engeller kaldırılmadan, teorik olarak sınıfsız bir toplumun varlığını savunmak, iktisadî yönden üstün durumda olanın savunuculuğunu yapmak olacaktır.

Fransız devrimi insanı grup içinde değil, soyut olarak ele almıştır, ona soyut hürriyetler tanımıştır. Toplum; aile, meslek ve sınıf grupları içindeki durumları bilinmezlikten gelinen soyut bireylerden kurulu sayılmış ve böyle bir ortam içinde burjuvazinin egemenliği sağlam bir temele oturtularak sürdürülmüştür.

Boş inançlara, peşin yargılara dayandığını ileri sürdüğü geçmişe karşı çıkan onsekizinci yüzyıl felsefesi, evrensel akıl yoluyla bütün meseleleri çözebileceğine inanıyordu. İşte akla dayanan bu felsefenin siyasî alanda getirdiği görüşün temeli, «Toplum yararının ne olduğunu akıl yoluyla bulup çıkarmak ve bu toplum yararının gösterdiği yolu izlemektir». Böyle olunca da devlet yönetimi, bu akla sahip bilgilere, yani kurulu düzen içinde bu yetenekleri elde edebilmiş olanlara teslim edilmelidir. Evrensel akla aykırı eski düzeni yıktıktan sonra, toplumu yönetecek olan evrensel akla sahip kimseler hiç kuşkusuz burjuvalardır.

Soru 22 : Burjuvazi bu felsefeden nasıl yararlanmıştır?

Burjuvazi, getirdiği evrensel akıl ve soyut insan anlayışıyla, halk kitlelerinin kendi aralarında örgütlenmesini önlemeye çalışmış, bu amaçla kanunlar çıkarmıştır (Le Chapelliер Kanunu). Bu kelimeyle, burjuvazinin ötesindeki büyük halk kitleleri, ekonomik ve sosyal güçsüzlükleri içinde sürüklenmeye bırakılmışlardır.

Burjuvazi böyle tedbirler alırken, içgüdüsüyle sezdiği halkın gü-

cünün kendisi için tehlike yaratmasını önlemek amacındadır. Burjuvazinin «içgüdüsüyle sezdiği halkın gücünden» söz etmemizin sebebi, o dönemde henüz «Tiers Etat»nın içinde, yani asiller ve rahipler sınıfının dışında kalanların içinde, burjuvazinin çıkarlarına karşı durabilecek, kendi çıkarlarının burjuvazinin çıkarlarıyla çeliştiğinin bilincine varmış sosyal sınıfların daha ortaya çıkmamış olmasıdır.

Burada açıklamaya çalıştığımız husus, iktisadî gücü ele geçiren burjuvaların, siyasî yapıyı kendi çıkarlarına en uygun biçimde kurmaları, kurdukları siyasî yapı sayesinde de, kendilerine karşıt olan sınıflar bilinçlendiği zaman bile, uzun süre onları görmezlikten gelebilmeleridir.

Fransız devrimcilerinin kullandıkları Millet terimi bu yapının temel taşlarından birini teşkil edecektir. Nitekim Millet kavramının bir anlam kazanabilmesi için bu kavramın kapsadığı bireyleri farklılaştıran, bölen ve birbirlerine karşıt duruma getiren unsurlardan temizlemek, sadece onları birleştiren unsurları ön plana almak gerekiyordu. Bunu başarabilmek için de insanların içinde yaşadıkları iktisadî ve sosyal koşulları görmezlikten gelmek, başka bir deyişle bu durumu değişmez toplum kanunlarına uygun olarak kabul etmek zorunluydu. Temsili demokrasinin kurucuları da böyle yaptılar. Hukuk yoluyla imtiyazlar sağlamış olan sınıflar ve bölgesel ayrılıklar kaldırıldı; oysa çekirdek halindeki sosyal sınıflar görmezlikten gelindiği gibi ileride sınıf bilincine varmaları da önlenmeye çalışıldı.

Soru 23 İhtilâlin dayandığı «Millet» ve «Milli Egemenlik» anlayışı nedir?

Onsekizinci yüzyıl düşüncesinden hareket ederek halk kavramını siyasî ve hukukî açıdan yorumlamak isteyenler halkı Millet adı altında bir birlik halinde göstermeye çalışmışlardır. Onlara göre Millet, birlikte yaşamak arzusu gösteren ve çeşitli faktörlerin (ırk, dil, din gibi) birleştirdiği insanların meydana getirdiği sosyolojik ve tarihi bir gerçek olmanın yanında, her şeyden önce hukuk açısından bölünmez, içinde çeşitli çıkar ayrılıklarının ve çelişmelerin bulunmadığı, eşit vatandaşlardan kurulu bir topluluktur; yani soyut halktır.

Fransız hukukçularından Duverger, onsekizinci yüzyılda «Millet» kavramının burjuvazi tarafından geliştirildiğini, burjuvazinin kozmopolit aristokrasiyle mücadelesinde bu kavramın halkın birlik halinde kendisini desteklemesini sağladığını belirtir.

Ne var ki Millet kavramının her toplumda aynı doğrultuda ve ay-

ni faktörlerin etkisiyle geliştiğini ileri sürmek yanlış olacaktır. Millet kavramıyla ilgili olarak yukarıda değindiğimiz görüşler ancak onsekiz ve ondokuzuncu yüzyıllarda gelişen millî burjuvazilerin hâkim olduğu kapitalist ülkeler için geçerlidir. Nitekim bu kavramın emperyalist ülkelerle savaş içinde bilinçlere yerleştiği, millî burjuvazisi teşekkül etmemiş, sanayileşmemiş, az gelişmiş daha doğrusu geri bırakılmış ülkeler için bunun tam tersini söylemek, bu ülkelerde Millet kavramıyla çoğunlukta olan sosyal sınıf arasında özdeşlik bulunduğunu ileri sürmek mümkündür.

Ancak «Millî egemenlik» teorisi, yukarıda belirttiğimiz ortam içinde onsekizinci yüzyıl sonlarında güç kazanmış bir teoridir. Teokratik egemenlik anlayışına dayanan mutlak monarşiye karşı burjuvazinin benimsediği bu teoriye göre, Milleti meydana getiren soyut halktır. Millet, kuvvetli bir birlik ve beraberlik duygusunun ifadesidir; çıkarları çelişmeyen insanların birleşmesinden meydana gelir. Yeni üretim ilişkileri iktisadî farklılaşmaları ortadan kaldırmamıştır; oysa «Millî egemenlik» teorisi, soyut bir halk anlayışından hareket ettiği için bu farklılaşmaları görmezlikten gelmiştir.

Milletle halk kavramlarının uzun süre bir tutulmasının, birçok yazarın bu iki terimi eşanlama geliyormuşçasına kullanmasının sebebi, klasik demokrasinin benimsediği anayasa terminolojisine göre, halk denilince, içinde hiç bir farklılaşma ve ayrılık bulunmayan bir bütünün anlaşılmasıdır.

Halkın karşısında farklılaşmalardan, çıkar gruplarının varlığından söz edilebilmesi için, burjuvaların karşısında işçilerin, gündelikçilerin, Camille Desmoulins tarafından ilk defa «proletarya» diye adlandırılan, iktisaden sömürülen halkın, kendi içinde örgütlenmiş bir sınıf niteliğini kazanması gerekiyordu.

Yukarıda genel çizgileriyle verdiğimiz onsekizinci yüzyıl Fransa'sındaki sosyal ortamın bir ürünü olan bu düşünce akımının varsaydığı halkın birliği ve bölünmezliği, aynı metodla kurulan klasik anayasa hukukunu da etkilemiştir. 1789'un kurucuları için halk denilince, içinde hiç bir ayrılık ve bölünme söz konusu olmayan bir bütün akla gelmektedir. Eski rejimde var olan sınıflar (asiller rahipler Tiers Etat) kaldırılmış, öte yandan iktisadî farklılaşmaların meydana getirdiği sosyal sınıfların varlığı tanınmamıştır. Daha doğrusu, burjuvazinin dışındaki sınıflar daha olgunlaşmadıkları, sınıf bilincine varamadıkları için, burjuva sınıfının dünya görüşü ve çıkarları halkın bütününe mal edilmiştir.

Marksist düşünür Garaudy, 1789'da halkın dövüştüğünü, ancak kazanılan zaferden burjuvazinin yararlandığını, halkın büyük çoğun-

luğuyla burjuvazinin aynı şey olmadığını belirtmek gereğine işaret etmektedir. Unutmamak gerekir ki proletarya henüz örgütlenmemiş, bilinçsiz kitleler halinde iken, kendi düşmanına karşı değil, fakat düşmanının düşmanına karşı dövüşür. Nitekim 1789 Devriminin getirdiği, ileride üzerinde duracağımız aktif ve pasif vatandaş ayrımının vergiye dayandırılmasının uygulamadaki sonucu, bu dönemde iktidarın gerçek sahibinin mülk sahipleri olduğunu göstermektedir.

Burjuvazi, kendi amaçlarına uygun düşen bu bütüncü ve soyut halk anlayışını rahatça sürdürebilmek için, sosyolojik ve tarihî bir çerçeği de kapsayan Millet kavramına hukukî bir anlam vererek daha da soyutlaştırmış, böylece 1789'un getirdiği, anayasa hukukunun devletin iktidar unsuruyla ilgili en önemli teorilerinden biri olan «Millî egemenlik» teorisi ortaya çıkmıştır. Alman hukuk bilgini Hans Kelsen, halkın birliğinin hukukçular tarafından yaratılmış normatif bir birlik, varsayıma dayanan hukukî bir veri olduğunu ileri sürerken bu gerçeğe parmak basmaktadır.

Soru 24 İhtilâl öncesi fikir akımlarına göre «Vatandaş» kimdir? Ortak akıl nedir?

Vatandaş kimdir? Vatandaş, aklın emirlerine uyan, o emirlere göre hareket eden bireydir. Birey ancak evrensel aklın emirlerini yerine getirmekle, halk arasında bölünmelere sebep olan yanılmalardan kurtulabilecek ve kendisine mutluluğun yolunu açmış olacaktır. Vatandaşlardan meydana gelen bir toplum, sözü edilen birliğin sağlandığı bir toplumdur. Bu birlik, ortak aklın hürriyet içinde sağladığı bir birliktir.

Aklın birleştiriciliğini ve üstünlüğünü kabul eden bir siyasî sistemde, demokrasiyi sağlayacak olan oyların, başka hiç bir ölçüye vurulmaksızın, saddece sayı üstünlüğüne göre değerlendirilmesi mümkün değildir. Burada oyların sayısından çok, muhteva önem kazanmaktadır. Yani oylar akla uygun istekleri ihtiva ettikleri takdirde değer kazanacaklardır. Bu düşünceye göre halkın iradesi, tutkuların doğurduğu yanılmalardan arınmış, bencilliğin kötü etkilerinden sıyrılmış, aydınlık bir düşüncenin, aklın ürünü olmalıdır. Onun içindir ki 1789 ihtilâlinin getirdiği demokrasiyi ve halkın iradesini, büyük kalabalığın istekleri şeklinde anlamak son derece yanlış olacaktır. Çünkü genel iradeyi bulup çıkarmak, insanın kendi zaaflarından kurtulması, ortak aklın emirlerine uymasıyla mümkündür.

Ortak aklın emirlerini bulup çıkarmak herkesin başarabileceği

bir iş değildir. Bu ancak belli bir kültür seviyesine gelmekle, yani bu kültür seviyesine gelebilecek imkânlara sahip olmakla mümkündür. Görüldüğü gibi onsekizinci yüzyıl düşünürleri arasında, halkın çoğunluğunun siyasî konularda ehliyetsiz olduğu kanısı yaygındır. Onlara göre her şey halkın ortak çıkarları için yapılmalı, ancak halk tarafından yapılmamalıdır.

Fransız İhtilâlini incelemiş olan Fransız düşünürlerinden A. de Tocqueville'e göre, onsekizinci yüzyıl düşüncesinde insan tabiatına hayranlık, insanın yaratıcı gücüne inanç gibi ilkelerin önemli yeri olduğu sanılır. Oysa onsekizinci yüzyıl düşünürleri Tanrıyı olduğu kadar halk yığınlarını da hor görürlerdi. Aslında ortak akıl dedikleri şey, içinde yetiştikleri çevrenin, burjuvazinin çıkarlarından başka bir şey değildi.

Montesquieu de, «...halk kendi kendini yönetecek yeterlikte değildir... Cumhuriyet hükümeti, saltanat hükümeti kadar, hatta ondan daha çok, bir meclis ya da senato tarafından yönetilmeye muhtaçtır...» derken aynı gerçeği ortaya koymaktadır.

Hele burjuva düşünürlerinin, halkın seçeceği temsilcilerin seçmeleri karşısında bağımsızlıkları konusundaki titizliğini de göz önünde tutacak olursak, amacın ne olduğu kolayca anlaşılır. Bütün çabalar, günlük yaşama koşulları içinde gerçekleştirilemiyen sınıfsız toplumun, akılcı yoldan, fikir planında ve kâğıt üzerinde gerçekleştirilmesine çalışmak yönündedir.

Çünkü devlet yönetimine, doğrudan doğruya ya da temsilcilerini çeşitli yollardan etkiliyerek, halkın tümünün, içindeki sosyal farklılaşmaları yansıtacak şekilde katılabilmesi sağlansaydı, çıkarları burjuvazinin çıkarlarının karşısında olan sosyal sınıf, gücünün bilincine vardığı anda, ayrıca bir mücadele vermesi gerekmeden, burjuvazinin getirdiği soyut halk anlayışını rahatça aşabilirdi.

Soru 25 Rousseau'nun düşüncelerinin Fransız İhtilâlinin fikrî yapısı içindeki yeri nedir?

Ünlü düşünür J. - J. Rousseau (1712 - 1778) nun en büyük özelliği, onsekizinci yüzyılda burjuva doktrinine henüz ahenkli, sistemli, müteçanis bir karşı koyma, bir başkaldırma teşkil edecek fikirler ortada yokken, burjuva dünya görüşüne muhalefetin ilk hayalci örneklerinden birini vermiş olmasıdır.

Fransız kamu hukuku profesörü Vedel'e göre, siyasi iktidarın kullanılmasıyle ilgili görüşlerinde Marx'ın fikirlerine çok yaklaşan Rous-

seau'nun mutlak demokrasi fikri, Fransız ihtilâliyle kurulan temsilî rejimden kesin çizgilerle ayrılır.

Rousseau'nun doktrin alanında getirdiği farklı görüş 1793 Anayasasıyla uygulama alanına da çıkarılmak istenmiştir. Fakat Fransız toplumunun o dönemdeki sosyal yapısı ve olayların gelişme çizgisi, 1793 Anayasasının uygulanmasına engel olmuştur. Burjuva sınıfının gittikçe güçlendiği bu dönemde, Rousseau'nun ileri sürdüğü fikirlerdeki bazı çelişmeler burjuva sınıfının savunucuları tarafından fırsat bilinerek, düşünürün halkın iktidarı doğrudan doğruya kullanması konusundaki görüşlerinin tümü ütopya olarak nitelendirilmiştir.

Aslında Rousseau, Vedel'in işaret ettiği gibi, her alanda eşitliğin sağlanmasını öngören, kanunun genelliği ilkesinden başka sınır tanımayan, mutlak demokrasiyi savunan bir yazardır. Ne var ki bütün düşünürler gibi, kendi çağının sosyal koşullarının etkisi altında kalan Rousseau, üçüncü sınıf (Tiers Etat) içinde var olan sınıf farklılaşmasını tam anlamıyla görememiştir. Onun içindir ki Rousseau'nun gözünde de, hukuk önünde imtiyazlı sınıfların dışında kalan halk bir bütündür ve soyut bir kavramdır.

Fransız Kurucu Meclisi'nin biçim verdiği «Millî egemenlik» teorisi gibi, J. - J. Rousseau'nun savunduğu «Halk egemenliği» teorisinin de soyut bir halk kavramına dayandığını, halkı günlük maddî yaşama koşulları içinde ele almadığını gösteren en güzel örnek, her iki görüşün, halkın maddî yaşayışının doğurduğu farklılaşmaları yansıtacak örgütlenmelere, halkın bölünmesine yol açacağı kaygısıyle, karşı oluşlarıdır.

«Millî egemenlik» teorisini savunanlar gibi Rousseau da, toplum içindeki özel çıkar gruplarının ayrıca örgütlenmelerinin, genel yararın, kamu yararının sağlanmasını engelleyeceğini ileri sürmektedir. Ancak sanayinin gelişmesiyle ve bu gelişmenin kalabalıklaştırdığı işçilerin, kendi sınıf çıkarlarının burjuvazininkinden farklı olduğunu kavrayabilecek duruma gelmeleriyle, soyut halk kavramından kurtulmak mümkün olacaktır. Ne var ki Rousseau, savunduğu soyut vatandaş kavramına rağmen, eşitlik konusundaki, başka bir deyişle genel iradeye fertlerin katılma biçimi konusundaki görüşleriyle, yaşadığı çağın iktisaden hâkim sınıflarının çıkarına hizmet etmemekte, tersine onlara karşı çıkmaktadır. Rousseau'nun «Toplum Sözleşmesi» adlı eserinden bu konudaki pek çok örnekten biri olarak, sermaye birikiminin dolayısıyle de burjuvazinin gelişmesinin zorunlu kabul edildiği bir dönemde, Rousseau'nun, hiç bir vatandaşın ne başkasını satın alacak kadar varlıklı ne de kendini satacak kadar yoksul olmaması gerektiği fikrini savunmasını gösterebiliriz.

Soru 26 : Rousseau mutlak demokrasiyi savunmakla hangi sınıfın ideolojisine yaklaşmaktadır?

Rousseau'da her şeye hâkim olan genel irade, Likürg zamanında Isparta'da olduğu gibi, mülkiyet hakkını dilediği şekilde düzenleyebilir. Rousseau «Toplum Sözleşmesi»nde (Kitap II, Bölüm XV) insanların sırf servetlerine dayanarak toplumda hâkim duruma gelmelerine ve servetleri sayesinde devleti istedikleri gibi yönetmeye kalkmalarına kesinlikle karşıdır. Ona göre bireylerin mülkleri üzerindeki tasarruf hakları, genel iradenin vatandaşlar üzerindeki haklarına tâbi kılınmıştır. İşte bunun içindir ki Vedel, Rousseau'nun «Halk egemenliği» ve demokrasi anlayışıyla marksist düşüncenin bu konudaki görüşleri arasında yakınlıklara işaret etmektedir.

Touchard'ın belirttiği gibi, Rousseau demokrasinin gerçekleşmesini sağlayacak hiç bir belirtinin henüz bulunmadığı bir dönemde demokrasiyi savunmuş bir yazardır. Ancak, içinde yaşadığı dönemin koşulları gereği, burjuva felsefesinin yarattığı soyut insandan hareket ederek eşitçi bir demokratik toplum yaratmak isteyen bir düşünür olarak, yirminci yüzyıldan bakıldığı zaman, bir ütopyacıdır.

Ne var ki Rousseau, burjuvazi için tehlikeli bir ütopyacıdır. Bu tehlikeyi yaratan, iktidarın doğrudan doğruya halk tarafından kullanılması gerektiğini savunmasıdır. Halk iktidarı doğrudan doğruya kullanacak, ya da memur durumunda olan vekillerini emredici vekâletle bağlayacak ve bunları istediği zaman azledebilecektir. Böylece imtiyazlılar dışında kalan halkın içinde oluşan sınıfsal bilinçlenme, kısa bir süre içinde devlet yönetimine yansıyabilecektir.

1789 ihtilâlinin getirdiği, siyasi üst yapı alanındaki en büyük değişiklik ise devletin, mutlak monarşi yerine, temsilî sistemle yönetilmesidir. Birçok yazarın bu sistemin demokrasi olmadığını ileri sürmesinin nedeni, henüz merkezden yönetilen sınıf partilerinin gelişmediği, seçmenlerin seçtikleri temsilcilere hiç bir şekilde emir veremedikleri bir ortamda, yönetimin Millet adına küçük bir burjuva azınlığının eline geçmiş olmasıdır. Onun içindir ki Fransız hukukçulardan Burdeau bu rejimi «yönetilen demokrasi», yani bir azınlık tarafından yönetilen bir demokrasi olarak adlandırmaktadır.

Oysa 1789 ihtilâlinin getirdiği temsil anlayışındakinden farklı olarak Rousseau'da, halkla temsilciler arasındaki hukukî bağ (millî egemenlik teorisinin tersine) kopmamıştır. Halkın içindeki bütün dalgalanmalar hemen yasama organına yansıyabilecektir. Çünkü yasama organını ya halk kendisi meydana getirecek ya da bu organ halka vekâlet bağlarıyla bağlı vekillerden meydana gelecektir.

Bildiğimiz gibi onsekizinci yüzyıl felsefesi aklın egemenliğini kurmayı amaç edinmiştir. Aklın egemenliğini kurmak, aydınlanmış bir azınlığın işi olacaktır. Aslında aklın egemenliği, burjuvazinin idealleştirilmiş egemenliğinden başka bir şey değildir. Bu durumda soy aristokrasisinin yerini bir çeşit para aristokrasisinin alması sözkonusu olmaktaydı.

Bu dönemde küçük burjuvazinin toplum içindeki durumu ise ayrı bir özellik göstermektedir. Rousseau'nun yaşadığı dönemde küçük burjuvazinin durumunu incelemeye çalışan J. L. Lecercle'in aşağıdaki satırları ilgi çekicidir :

«Eski rejime karşı büyük burjuvazıyle birlik olan küçük burjuvazinin, kendisini yok edeceğine ve mülksüzleştireceğine söz veren kapitalizmin gelişmesini kabul etmesi için hiç bir sebep yoktur; küçük burjuvazi feodal sömürüden de hiç bir çıkar sağlamaz. Eski rejimde çektikleri daha fazladır. Bu yüzden küçük burjuvazi demokratik düşüncelerin yerleşmesine çok müsaittir. Fakat bu sınıf geçerli bir ekonomik programa sahip olamaz. Tarihin yok olmaya mahkûm ettiği küçük mülkiyetine umutsuzca ve sıkı sıkıya sarılır. Eski rejimin yerine olumlu ne koyabilir? İstekleri ütopik düşler, hayaller şeklini alır; bütün yurttaşların küçük mülk sahibi olacakları bir sosyal eşitlik düzeni.»

Bu istekler üretim tekniğine, üretim ilişkilerine ve ekonomik gelişmeye aykırı hayallerdir. Onun içindir ki küçük burjuvazi, bir yerden sonra, kendi gerilemesi olarak gördüğü ileriye doğru gidişi kınar. Küçük burjuva yığınlarına bir ideoloji vermiş olan Rousseau'nun eserini işte bu genel görünüş içinde yerine koymak gerekir.

İşte Rousseau, burjuvaziye göre daha devrimci olan fakat ekonomik bir programa sahip olamayan ve ütopyaya sığınanların çıkarlarını temsil eder.

Rousseau ile ilgili açıklamalarımıza son vermeden düşünürün, Fransız İhtilâlinde radikal cumhuriyetçilerin meydana getirdiği Jakobenlerin ve mutlak demokrasi taraftarlarının babası olduğunu belirtmek gerekir. Çünkü Rousseau'ya göre bütün vatandaşlar, bütün haklarını «egemene» yani devlet iktidarını meydana getiren güce teslim ettiklerine göre, «egemen», hürriyeti savunmak için sınırsız yetkilere sahip olmaktadır. İşte bu egemen güç, eşitliği sağlayacak sınıfsız toplumu yaratmak için ileride kullanılacaktır. Ve bu güç kullanılırken Rousseau'nun fikirlerinden yararlanılacaktır. Nitekim, yukarıda belirttiğimiz gibi, Vedel, Rousseau'nun eşitçi ve çoğunluğun egemen olduğu mutlak demokrasi fikriyle Marx'ın siyasî fikirleri arasında büyük bir yakınlık bulmaktadır.

Soru 27 : Fransız İhtilâlinin patlamasında masonluğun rolü var mıdır?

Masonluk (franc maçonnerie) Fransa'ya İngiltere'den geçmiş olan örgütlü bir fikir akımıdır.

Mason belgelerine göre Fransa'da 1776 yılında 198 olan loncaların sayısı 1789 yılında 629'a yükselmiştir. Aynı yılda mason biraderlerin toplamı otuz bin çevresindedir. Touchard'a göre bu dönemde Montesquieu, Diderot, d'Alembert, Helvetius, Voltaire, II. Frederik, Lessing, Herder, Mozart, Washington, Franklin, belki de Kant masondurlar.

1733 yılında mason loncaları başkanı olan Ramsay'e göre masonluğun o dönemde dayandığı temel düşünce insanlığa hizmet ve insan sevgisidir. Amacı, vatan sevgisine sırt çevirmeden, insanların güzel sanatlar, erdem, bilim ve din yoluyla yakınlaşmalarını ve kardeşliği sağlamaktır. Böylece bütün milletlerin, insanlığın ortak malı olan ve insanı mutlu kılan ürünlerden yararlanmaları mümkün olacaktır.

Touchard'ın belirttiği gibi, Fransız ihtilâlinin patlamasında mason komplosunun önemli rol oynadığını savunan ve 1940'larda revaçta olan görüşün gerçeklik payı, son araştırmaların ışığında, sanıldığı kadar fazla değildir. 1958 yılında Theodore Ruyssen, ihtilâl öncesinde, mason localarında monarşiye karşı bir komplo hazırlandığına dair hiç bir işaret bulamadığını belirtmiş, öte yandan masonluğun okültizm (gizli şeyler bilgisi) ve mistisizm (gizemcilik) ile bağları üzerinde durmuş, bu akımın akılcılığa karşı oluşuna işaret etmiştir.

Soru 28 : Şimdiye kadar üzerinde durduklarımızın dışında, İhtilâli etkileyen başka fikir akımları var mıdır?

Buraya kadar, ihtilâl öncesinde ortaya çıkan ve ihtilâli etkileyen fikirler üzerinde durduk. Hemen belirtelim ki 1789 Fransız ihtilâlinin fikir yönünü anlayabilmek için sadece ihtilâl öncesi fikir akımlarını incelemekle yetinemeyiz. İhtilâlin başlamasıyla birlikte ortaya atılan ve ihtilâlin çeşitli dönemlerinde ağır basan sınıflarla birlikte gelişen fikir akımlarına da değinmek gerekir. Ne var ki bu fikir akımlarını, ihtilâl öncesi ortaya çıkan ve ihtilâli etkileyen akımlarla birlikte değil, ihtilâl içinde gelişen olaylarla birlikte ele almayı, ihtilâlin çeşitli safhalarını anlayabilmek bakımından daha uygun buluyoruz. Onun içindir ki 1789'un ve 1793'ün getirdiği fikirlere ve bu arada babôfçülüğe daha ileride değineceğiz.

C. İHTİLÂLİ HAZIRLAYAN OLAYLAR

Soru 29 : İhtilâlin patlamasına yol açan olaylar nasıl değerlendirilmelidir?

Bugün sosyal bilimler artık toplumların diyalektik bir gelişme kanununa tâbi olduklarını kabul etmek zorunda kalmıştır. Bilindiği gibi maddî üretim güçleri gelişmelerinin belirli bir aşamasında, yürürlükte olan üretim ilişkileriyle, hukukî ifadesiyle mülkiyet ilişkileriyle çatışma durumuna girerler. Böylece toplumsal devrim dönemine geçilir. Ekonomik temelin değişmesiyle birlikte bütün üst yapı hızlı ya da yavaş değişmeye başlar.

1789'da iktidarın yeni üretim ilişkilerinden yana olanlar tarafından ele geçirilmesinde de hiç kuşkusuz burada özet olarak değindiğimiz tarih ve toplum görüşü gelişmenin temel nedenini açıklamaktadır. Ancak siyasî iktidarın ele geçiriliş biçimi üzerinde çeşitli olayların etkisi de önemli rol oynamıştır. Siyasî iktidarın yeni sınıflar tarafından ele geçirilmesi, yani toplumun nitel değişimi bir sıçrama sonucu meydana gelmiştir. Bununla birlikte, konumuzla ilgili bir örnek vermek gerekirse, feodaliteden burjuva toplum düzenine geçiş her yerde aynı biçimde olmamıştır: İngiltere onyedinci yüzyılda her ne kadar (yüzeyde değişik sebeplere dayanan) çeşitli ihtilâllere sahne olmuşsa da sonuçta, burjuvazinin asıl iktidara gelişi, ilk bakışta tedricî gibi gözüken Parlamento içi mücadele yoluyla gerçekleşmiştir. Oysa Fransa'da iktidarın aynı yönde el değiştirmesi ancak bir ihtilâlin patlak vermesiyle ve kanlı safhalardan geçildikten sonra gerçekleşebilmiştir. Demek ki ihtilâlin meydana gelişinde, daha önce üzerinde durduğumuz gibi, sosyal yapıdan gelen, üretim güçleriyle üretim ilişkileri arasındaki çelişiden (antagonizma) doğan be-

lirleyici temel sebebin yanında bu nitel değişmenin biçimini etkileyen, o topluma özgü sebepleri de gözden uzak tutmamak gerekir. Yani üretim güçleri ile üretim ilişkileri arasındaki diyalektik bağlar yanında, üst yapı kurumlarının dönerek alt yapıyı etkilemesinin de üzerinde durmak zorunlu olmaktadır.

Biz burada Fransız ihtilâlinin meydana gelmesinde rol oynayan bütün hususları ayrıntılarıyla incelemek iddiasında değiliz. Sadece bir ihtilâlin gelişini hazırlayan derin ve genel sebeplerin yanında, rastlantıların ya da özel olayların ortaya çıkışının patlamayı kolaylaştırdığını, bu patlamayı ateşleyici rol oynadığını hatırlatmak istiyoruz.

Bu ikincil sebeplere örnek olarak savaşların ve büyük iktisadî bunalımların bir başkaldırma, bir ihtilâl için, zincirin halkalarını zayıflatıcı çok önemli etkenler olduğunu tarih tespit etmiş durumdadır. İşte bu başlık altında biz de Fransız ihtilâlinin meydana gelişinde etken olan bu tip olayların başlıcalarını belirtmeye çalışacağız.

Soru 30 : İhtilâlden önce Fransa'da nüfus artışı ne durumdaydı?

Fransa'da onsekizinci yüzyılda, özellikle 1740 yılından sonra nüfus hızla artmaya başlamıştır. Bu artışın bir özelliği de uzun bir durgunluk döneminden sonra birdenbire ortaya çıkmış olmasıdır.

İhtilâlden önce ülkenin nüfusu 25 milyondur. Aynı dönemde İngiltere'nin nüfusu 9 milyon, İspanya'nınki ise 10,5 milyondur. Fransa'da nüfus artışı ‰40 civarındadır. 1778 yılından sonra ise ölüm oranı düşmektedir. Her yerde olduğu gibi doğumlar, aristokrasiyi değil, daha çok onun karşısında olan sınıfları kalabalıklaştırıyordu.

Soboul'a göre, onsekizinci yüzyılın ikinci yarısında görülen bu nüfus artışında gıdasızlık, açlık ve salgın hastalıklara yol açan büyük bunalımların ortadan kalkması önemli bir etken olmuştur. Öte yandan nüfus artışı köyleri değil, kentlerin nüfusunu kalabalıklaştırıyordu. 1789 yılında nüfusu 10.000'in üstünde 60 kent vardı. Nüfusu 2.000'in üstünde olan bölgeleri de kent sayacak olursak, kentlerin nüfusu genel nüfusa oranla %16'yı geçiyordu. Bu nüfus artışı tarım ürünleri talebini fazlalaştırıyor ve fiyatların yükselmesine yol açıyordu.

Soru 31 : İhtilâl öncesinde Fransa'da fiyat artışları ne gibi bir gelişme göstermiştir?

Fransa'da fiyatlar onsekizinci yüzyıl boyunca süregiden, aşağı

yukarı 1733 yılından 1817 yılına kadar devam eden bir artma göstermiştir. 1758 yılına kadar nispeten yavaş olan bu artış 1758 - 1770 arasında şiddetlenmiş, daha sonra (ihtilâl arifesinde yeniden hızlanmak üzere) nispeten durulmuştur. 1733 fiyatlarını 100 olarak alacak olursak, 1771 - 1785 yıllarında % 45 olan artış, 1785 - 1789 arasında %65 yükselmiştir. Bu fiyat artışları çeşitli ürünlerde eşit nispette olmamıştır. En fazla yükseliş yiyecek maddelerinde görülmektedir. Mevsimlik yükselişleri de bu fiyat artışlarına ekleyecek olursak buğdayın %127, çavdarın %136 pahalandığı görülür.

Öte yandan 1788 yılında düşük ürün alınması, Fransız sosyalist liderlerinden J. Jaurés'in de belirttiği gibi, 1788 - 89 yıllarında yoksul halk arasında açlık başgöstermesine ve halk kütlelerinin burjuva ihtilâlinin hizmetine girmelerine yol açmıştır.

Soru 32 : Fiyat artışlarının sebepleri nedir ve ihtilâlin patlamasında etkisi var mıdır?

Nüfus artışı, fiyat yükselişlerinde önemli bir etkendir. Ne var ki mevsimlik fiyat artışlarında hava şartlarının, dolayısıyle de alınan ürün miktarının ve ulaştırma şebekesinin zayıflığının rolü büyük olmuştur. Bu dönemde bölgeler içlerine kapanık olarak yaşamaktadırlar; ihracat çok azdır.

Uzun vadeli fiyat artışlarında ise, onsekizinci yüzyılda kıymetli madenlerin fazla miktarda piyasaya sürülmesinin büyük rol oynadığını iktisatçılar elbirliğiyle kabul etmektedirler. Özellikle Brezilya altını ve Meksika gümüşü piyasada çok bollaşmıştır. Nitekim Soboul, yarattığı enflasyon ve fiyat artışı yüzünden, Fransız ihtilâlinin bir ölçüde Meksika madenlerinde hazırlanmış olduğunun iddia edilebileceğini ileri sürmektedir.

Böylece nüfus artışı ile, kısaca değindiğimiz öbür sebeplerin etkisiyle meydana gelen fiyat artışları, yarattığı ekonomik bunalımlar yoluyla, gittikçe kağşayan sosyal yapının çözülmesinde önemli bir etken olmuştur.

Soru 33 Fransa'da aristokrasi ihtilâlin patlamasında nasıl bir rol oynamıştır?

Eğer ihtilâlin patlak vermesinde etken olmuş yakın sebepleri önem derecelerine göre sıralayacak olursak, nüfus ve fiyat artışları-

nın arkasından, İhtilâl öncesinde aristokrasinin tutumuna yer vermek gerekir.

Onsekizinci yüzyılda monarşi, aydınlanma felsefesinin getirdiği görüşler karşısında, teokratik hukuk anlayışına dayanarak hüküm sürmeye devam ediyordu; burjuvazinin gelişmesiyle ortaya çıkan fikir hareketlerine karşı savunma durumuna geçmişti. Fransa kralı hâlâ Tanrının yeryüzündeki temsilcisiydi ve mutlak bir iktidara sahipti. Fakat ihtilâl öncesinde mutlak krallık rejiminin irade ve inanç eksikliği göze batar bir hale gelmiş bulunuyordu. Sonunda, Onaltıncı Louis'nin mutlak yetkileri aristokrasinin eline geçti.

Bu el değiştirmeyi göz önüne alarak, Soboul'la birlikte, 1789 İhtilâlinden önce, 1787 yılında bir aristokrasi İhtilâlinden söz etmek mümkündür. Hatta aristokrasinin hareketini bizce bir karşı İhtilâl olarak nitelemek daha doğru olacaktır. Çünkü Turgot gibi reformcu vekillerin teşebbüs ettiği ve aristokratların çıkarlarını tehlikeye sokan birtakım reformlara, bu arada vergi reformuna, aristokrasi karşı çıkmıştır.

Birer yargı organı olmakla birlikte kral emirnamelerini kayıt ve ilân etmek, krala uyarmalarda bulunmak yetkilerine sahip, üyeleri kral tarafından seçilen ya da bu üyelikleri babadan oğula geçen, aristokratlardan kurulu eski Parlamentoların direnmesi karşısında, iktisadî buhranlara karşı, geçici de olsa, tedbir alınamamış ve bu yönde reformlar yapılamamıştır. Aristokrasi reformlara karşı kendi arasında birleştikten sonra, krala karşı burjuvaziyi yardımına çağırmıştır. Böylece burjuvazi çıraklık dönemini aristokrasinin yanında tamamlamış oluyordu.

Kralın keyfî hareketleri karşısında aristokrasi de, ileride burjuvaların isteklerinin başında gelecek olan ve ihtilâlin başlamasında ve gelişmesinde önemli bir etken olan istekler öne sürmüştür. Bu isteklerin başında, Anayasalı bir rejimin kurulması, vergilerin, daha önce de değindiğimiz gibi, Etats Généraux'lar tarafından onaylanması gelmektedir. Ne var ki aristokrasi bu isteklerde bulunurken Etats Généraux'larda kendi üstünlüğünü sağlayan imtiyazlara sarılıyor, feodal hakların yürürlükte kalmasını savunuyordu.

Devlet maliyesini düzeltmek, vergi reformunu bir daha denemek üzere Kralın Başbakanlığa getirdiği Brienne, imtiyazlılarla üçüncü sınıfın (ordre) birleşmesi karşısında güçsüz bir duruma düştü. Parlamentolar vergi artışlarını öngören kanunlara karşı çıktılar. Devlet hazinesi ise tamtakırdı. Bu durumda Brienne mücadeleden çekilmek zorunda kaldı; 5 Temmuz 1788'de Etats Généraux'ları 1 Mayıs 1789 tarihinde toplayacağına dair söz verdi. Brienne 24 Ağustos 1788 ta-

rihinde görevinden istifa etti. Kral Başbakanlığa Necker'i getirdi. Necker krallığın aristokrasiye teslim oluşunu tamamladı. Paris Parlamentosu 21 Eylül 1788'de aldığı bir kararla Etats Généraux'ların, 1614'-de olduğu gibi, her birinin bir oy sahibi olduğu üç ayrı sınıf (ordre) halinde toplanmasını karar altına aldı. Böylece imtiyazlı sınıflar üstünlüğü sağlamış olacaklardı. 1788 Eylülünde aristokrasi başarıya ulaşmış görünüyordu. Ne var ki aristokrasi, mutlak monarşiye karşı üstünlüğünü sağlarken, mutlak monarşi ile birlikte sürdürdüğü düzeni ayakta tutan rejimi zayıflatmış, sosyal ve iktisadî gelişmenin güçlendirdiği üçüncü sınıfın (ordre) ön plana geçerek gerçek ihtilâli başlatmasına yol açmıştır.

Soru 34 İhtilâl öncesinde ordu ne durumdaydı?

Fransız İhtilâlini inceleyen bütün tarihçiler kralın orduya güvenmekle büyük hata ettiğinde fikir birliği halindedirler. Güvenilecek olan birlikler sadece yabancı askerlerden meydana gelen birliklerdi (krallık döneminde Fransız ordusunda paralı yabancı asker de kullanılırdı. Bunların büyük çoğunluğunu İsviçreliler ve Almanlar teşkil ediyordu). Fransızlar arasında astsubaylarda büyük bir memnuniyetsizlik vardı. Saint Germain fermanı (buyrultu) ile asil olmayanlara subaylık yolu kapanmıştı. Astsubaylar imtiyazlılarla mutlak monarşiyi savunmak için dövüşmeye niyetli değillerdi. Topçu ve istihkâm birliklerinde durum piyade ve süvari birliklerinden de kötüydü. Piyade ve süvari subaylarının büyük çoğunluğunun asillerden meydana gelmesivle birlikte, yukarıda değindiğimiz fermana rağmen, kadroları tamamlayabilmek için bu birliklere de halktan subaylar tayin etmek zorunluğu doğmuştu. Erlere daha yakın olan, halktan gelen bu subaylar ve astsubaylar, ordunun düzenin savunulmasında güvenilmez bir güç haline gelmesinde birinci derecede rol oynuyorlardı.

II

FRANSIZ İHTİLÂLİNİN BAŞLAMASI

A. HUKUK ALANINDA İHTİLÂL

Soru 35 Etats Généraux'lar nedir?

Fransa'da «Etats Généraux»lar, merkezî devletin toplum içinde sivrilen sınıflara danışma gereği duymasından ve malî destek aramasından doğmuştur. Daha önce belirttiğimiz gibi Etats Généraux'ların kökü feodaliteye dayanır.

Feodal çağda devletin bütünlüğünden söz etmek bir hayli zordur. Nitekim Fransa'da feodal çağın başlarında yasama yetkisinin kralla senyörler arasında paylaşılmış olması, bunun en belirgin örneğidir. Kral, ancak doğrudan doğruya tahta bağlı topraklar üzerinde yasama yetkisini kullanabiliyordu; vassalları durumunda olan senyörlerin toprakları üzerinde yasama yetkisini kullanabilmesi için laik senyörleri ve rahipler sınıfının mensuplarını, «Curia Regis» adı verilen meclislerde toplayarak, çeşitli konularda karar verebilmek için onların rızasını alması gerekiyordu. Öte yandan vassalların, feodal örf ve âdetlere göre, görevlerini yerine getirebilmeleri için bu toplantılara katılmaları gerekiyordu.

Curia Regis toplantılarına feodal senyörlerle kilise büyükleri kendi şahısları adına katılırlardı. Bu meclislerin toplantıya çağrılış sebeplerinin en önemlisi kralın, feodal ilkelere göre, doğrudan doğruya kendisine bağlı topraklar dışında vergi toplayamamasıdır.

Fransa Kralı Philippe le Bel, ilk defa 10 Nisan 1302 tarihinde, o zamana kadar Curia Regis'lere katılan asillerle kilise büyüklerin-

den başka, imtiyazlı kentlerin temsilcilerini de Paris'te, Notre Dame kilisesinde yapılacak olan toplantılara çağırarak «Etats Généraux»ların kurulmasını sağlamış oldu. Böylece yavaş yavaş zenginleşmeye başlayan burjuvazinin kent halkı tarafından seçilerek Etats Généraux'lara yollanması «vekâlet» yolunu açmış, zamanla feodal senyörlerin ve kilisenin de bu meclislere vekil göndermesiyle Etats Généraux'lar temsili meclisler niteliğini kazanmışlardır.

Daha önce de işaret ettiğimiz gibi feodal çağın başlarında kralla senyörler arasında paylaşılan iktidar, gittikçe kralın elinde toplanma eğilimi göstermiştir. Onun için de Etats Générceux'lardaki vekillerin iktidara katılmaları söz konusu değildir; iktidarın kralla Etats Généraux'lar arasında paylaşılması diye bir mesele yoktur. Etats Généraux'ların yetkilerini genişletmek için ileri sürülen fikirler ve krallığın buhranlı dönemlerinde iktidarı paylaşmak ya da denetlemek için gösterilen çabalar sonuç vermemiştir. Böylece Etats Généreux'lar, kralın dilediği zaman toplantıya çağırdığı danışma organları olmaktan kurtulamamıştır.

Etats Généraux'ların yetkilerini genişletmek için çaba gösterenlerin düşüncelerini şöyle özetlemek mümkündür. «Kralı Tanrı seçer, ancak Tanrı iradesini, oylarıyla, halk belli eder: 'Vox populi, vox Dei' (halkın sesi Tanrının sesidir).» Bu görüşe göre kral ancak halkın verdiği vekâlete dayanarak devlet iktidarını kullanabilir. Ayrıca, bu hakkı sadece Etats Généraux'lar toplantı halinde olmadığı zamanlar kullanabilir. Etats Généraux'ların toplandığı andan itibaren iktidar halkın vekillerine geçer ve bunların aldıkları bütün kararlar, hiç bir engelle karşılaşmaksızın, kanun kuvvetini kazanır.

Ne var ki Fransız kralları bu görüşü hiç bir zaman benimsemediler. İktidarı halktan aldıkları görüşü krallarca hoş karşılanmadığı gibi, özellikle onaltı, onyedi ve onsekizinci yüzyıllarda, kralların iktidarı Tanrıdan aldıkları görüşü kuvvet kazandı. Bu ikinci görüşe göre ise Etats Généraux'lar danışma kurullarıdır ve krala yardımcı olmak üzere, kralın dilediği zamanlar toplanmak zorundadır. Kral Etats Généraux'ların dilek ve şikâyetleriyle bağlı değildir. Özellikle yasama yetkisi bütünüyle krala aittir. Kral, Etats Généraux'ların isteklerinin birçoğunu kanunlaştırsa bile (Onaltıncı yüzyılda olduğu gibi) bu, yasama yetkisini adı geçen meclislerle paylaştığı anlamına gelmez.

Şunu da belirtelim ki Etats Généraux'lar en çok vergi toplama konusunda krala karşı dayatmışlar, kralın vergi toplayabilmesi için Etats Généraux'lardan yetki alması gerektiği tezini sonuna kadar

savunmuşlardır. Özellikle onaltıncı yüzyılda kralların bu konudaki birçok tekliflerini geri çevirmişlerdir. Ne var ki hukuk açısından, vergi toplama konusunda da Kral Etats Généraux'lara bağlı değildir. Kral, halkın temsilcilerinin onayını, sırf vergi toplama işini kolaylaştırmak için istemektedir.

Soru 36 Etats Généraux'lara seçilenlerle seçmenleri arasındaki ilişkinin niteliği nedir? Dilek listeleri nedir?

Etats Généraux'larda, seçmenle temsilciler arasındaki hukuki ilişkiyi, bugünkü seçmenle Milletvekili arasındaki ilişkiden ayırabilmek için, birincisine emredici vekâlet diyoruz. Burada seçmenler oy verdikleri kişilere, «Etats Généraux'lara git, kararlaştırdığımız ve sana bildirdiğimiz hususların dışına çıkmadan, bizim yerimize ve adımıza konuş» demektedirler. Etats Généraux'lara seçilen vekil, seçmenlerinin kendisine verdiği vekâletteki talimatla bağlıdır. Mecliste bu talimat çerçevesi içinde konuşmak, oy ve mütalâa vermek zorundadır. Vekil bu talimatın dışına çıkamaz kendi dilediği gibi oy kullanamaz ve mütalâada bulunamaz. Aksi halde bölge halkı kendisini azledebilir. Emredici vekâleti, 1789 yılından sonra Fransa'da ve uzun bir gelişme sonucu İngiltere'de yerleşen temsilî sistemden ayıran en önemli noktalardan biri muhakkak ki, emredici vekâletin yürürlükte olduğu hallerde, seçmenlerin vekillerini istedikleri zaman azledebilmeleridir. Vekil, hizmetlerine karşılık bir ücret olacaktır. Bu ücreti müvekkilleri olan seçmenlerinden, yani ancak kendi seçim bölgesinden isteyebilecektir. Görüldüğü gibi, Etats Généraux'larda uygulanan «emredici vekâlet»in, değindiğimiz yönlerden, hususî hukuk vekâletinden hiç bir farkı yoktur.

Burada, siyasî bir organ olan Etats Généraux'larda emredici vekâletin kullanılabilmesini kolaylaştıran, hatta zorunlu kılan hususları da belirtmek gerekir. Etats Généraux'larda, 1789 İhtilâlinden sonra olduğu gibi bir bütün olarak milletin değil, sınıfların (ordres) ve bölgelerin temsil edilmesi, vekillerin doğrudan doğruya seçmenlerinden talimat almalarını kolaylaştırıyordu. Ayrıca bu meclislerin danışma organı oluşu, kralın tartışılacak konuları daha önceden belirtmesi, vekillere peşin talimat verilmesini kolaylaştırdığı gibi, vekillerin de bu talimat sınırları içinde hareket edebilmelerini mümkün kılan bir ortam yaratıyordu.

Bölgeler tarafından her sınıfın (ordre) temsilcilerine verdiği talimata dilek listeleri ya da defterleri (cahiers de doléances) deniliyordu.

Soru 37 : 1789 yılında Etats Généraux'lar nasıl bir ortam içinde toplantıya çağrıldılar ve bu toplantılar ne gibi meseleler yarattı?

Onsekizinci yüzyılın sonuna doğru Fransa'da başgösteren iktisadi sıkıntılar bir yandan halkın gittikçe yoksullaşarak vergi ödeyemez hale gelişi, öte yandan kralın bütçe açığını kapatabilmek için yeni vergiler koymak zorunda kalışı ve asillerin bu vergilere karşı çıkmaları, 1614 yılından beri bir kenara itilmiş olan Etats Généraux'ların kral tarafından yeniden toplantıya çağırılmasına yol açtı.

Vergi verecek olanlar, Etats Généraux'ların kuruluş nedenlerinin başında gelen eski bir geleneğe dayanarak rızalarının alınmasını istiyorlardı. Onun içindir ki Fransa'nın içinde kıvrandığı iktisadi bunalımı önlemek üzere aranan çarelerin başında Etats Généraux'ları toplamak geliyordu. Kral Etats Généraux'lar yoluyla uyrukiarından yeni vergiler toplayabileceğini umuyordu. Böylece ikiyüz yıla yakın bir süre sonra Etats Généraux'ların yeniden toplanmasına yol açılmış oldu.

Ne var ki bu meclislerin son toplandıkları 1614 yılından bu yana Fransa'nın sosyal yapısında önemli değişiklikler olmuştu. Bu değişiklikler, Etats Généraux'ların toplanmasıyle ilgili hazırlıklar sırasında, çözülmesi gereken birtakım meselelerin ortaya çıkmasına yol açtı. Söz konusu değişikliklerin en önemlisi Tiers Etats'nın, yani imtiyazlı sınıfların (ordres) dışında kalan halkın, ülkenin hayatında eskisinden çok daha önemli bir rol oynamaya başlamış olmasıydı. 1614 yılından bu yana ticaretin gelişmesi, manüfaktürlerin iktisadi hayatta önemli bir yer tutmaya başlaması, servet birikimine yol açmıştı. Bu servet daha çok Tiers Etat'nın bir bölüğünde toplanıyor, böylece Tiers Etat'nın imtiyazlı sınıflar karşısında önemi artmış oluyordu.

İktisadi ve sosyal alandaki gelişme, toplanacak olan Etats Généraux'larda Tiers Etat vekillerinin sayısının ne olacağı sorusunu ortaya çıkarıyordu. Tiers Etat'nın dileği, nüfusuna, iktisadi hizmetlerine ve ödediği vergi payına uygun olarak, Etats Généraux'lara, iki imtiyazlı sınıfın —asiller ve rahipler sınıfının— yollayacağı vekil sayısının iki misli vekil yollayabilmekti. Tiers Etat'nın bu isteği kabul edildi. Ancak vekil sayısının tespiti meselesiyle birlikte ele alınması

gereken başka bir konu üzerinde, sınıf esasına göre mi, şahıs başına mı oy verileceği üzerinde hiç durulmadı.

Etats Généraux'ları meydana getirecek olan 1155 vekilden 578'i halk tarafından seçilecekti. Başka bir önemli nokta da vatandaşların büyük çoğunluğuna, seçimlere katılma imkânının tanınmış olmasıydı. Yirmi beş yaşını bitirmiş, vergi veren bütün vatandaşlar seçmen olabiliyorlardı. Seçimlere beş milyon kişinin katıldığı belirtilmektedir.

Etats Généraux seçimlerinde iki imtiyazlı sınıfın (ordres) vekillerinin tek dereceli olarak seçilmelerine karşılık Tiers Etat vekilleri köylerde iki dereceli, kentlerde ise üç dereceli olarak seçiliyorlardı. Bu durum ise Tiers Etat içinde çoğunlukla burjuvaların seçilmesini kolaylaştırıyordu.

Seçimler meclis halinde toplanmış olan korporasyon, mahalle, kent ya da «bailliage» (seçim bölgesi) vekillerinin dilek listelerini hazırlamalarından sonra yapılıyordu. Dilek listelerinin hazırlanması da, etkili konuşması, kültürü ve dilekleri kaleme alışıyla ün yapan, daha doğrusu üstünlüğünü ispat eden burjuvaların bu meclisler tarafından vekil olarak seçilmelerine yol açıyordu. Nitekim sayıları 578 olan halk vekillerinin 200'ü avukat, geri kalanı da tüccar, bankacı ve sanayiciydi; buna karşılık köylü ve esnaftan seçilmiş vekil yoktu.

Dilek listelerinin hazırlanmasında imtiyazlı sınıflar (ordres) birlikte hareket ediyorlardı. Asillerle rahipler her seçim çevresinde tek meclis halinde toplanıyor ve tek dilek listesi hazırlıyorlardı.

Soru 38 : 1789'da düzenlenen dilek listelerinde ne gibi istekler yer almıştı?

1789'da listelerde yer alan dileklerden birisi çok önemliydi. Bu istek şöyle özetlenebilir: Monarşiyi muhafaza etmekle birlikte bir anayasayla sınırlamak. Defterlerin büyük çoğunluğunda, malî meselelere geçilmeden önce bu hususun gerçekleştirilmesi, bir ön şart olarak ileriye sürülmekteydi.

Dilek listelerinin içinde en ilginçlerinden biri olan Paris Tiers Etat'sının listesinde anayasayla ilgili olarak şöyle denilmektedir:

«Fransız monarşisinde yasama yetkisi Kralla birlikte Millete aittir; yürütme yetkisi tek başına Krala aittir.

«Milletin rızası alınmadan hiç bir vergi konulamaz. Olağanüstü toplantıların dışında, Etats Généraux'lar sürekli olarak her üç yılda bir toplanmalıdır. Etats Généraux'lar gelecek toplantının tarihini tespit etmeden dağılmayacaklardır. Etats Généraux'ların toplanmasını

önleyici hareketlerde bulunan kimseler vatan haini ilân edileceklerdir.

«İki toplantı arasında kurulacak büro ve kurulların sadece araştırma yapmak ve Etats Généraux'lara teklifler getirmek yetkileri olup yasama yetkileri yoktur... Bütün bu hususların düzenlenmesi için, toplanacak Etats Généraux'ların bir anayasa hazırlamaları gerekmektedir.

«Bütün vatandaşların, bütün sınıfların birlikte müzakere ve toplantılar yapmasını çok istiyorsak da bu husus gerçekleşinceye dek, Tiers Etat vatandaşlarının vekil sayısının, genel toplamın yarısına eşit olmasını istiyoruz...»

Bir anayasa hazırlanması isteğine, pek gönülden olmasa bile, asiller ve rahipler de katılmıştır. Anayasanın hazırlanması, kralın yetkilerinin sınırlanması, vergi ve kanunların ancak vekiller tarafından karar altına alınması gerektiği üzerinde birleşen üç sınıfın dilek listeleri, başka konularda birlik göstermezler. Bu noktaya burada parmak basmazsak, Fransız ihtilâlinin çıkış sebebini anlamaya imkân bulamayız. Elindeki yetkilerin hiç birinden fedakârlık yapmak istemeyen kralın ise Tiers Etat'ya karşı durabilmesi için asillerle ve rahiplerin bir kısmıyla işbirliği yapması gerekiyordu.

Tiers Etat dilek listelerinin tersine, rahipler sınıfının dilek listeleri vicdan hürriyeti ve imtiyazların kaldırılması konularında ya sessiz kalıyor ya da bu isteklere karşı çıkıyordu. Asiller ise, imtiyazların kaldırılmasına karşı çıktıkları gibi, Tiers Etat'nın isteğinin tam tersine, Etats Généraux'ların ayrı ayrı üç sınıf halinde toplanmaları üzerinde direniyorlardı. Açıktır ki Tiers Etat'nın feodal hak ve imtiyazların kaldırılması konusundaki dileği, asillerin varoluş sebebini ellerinden almak anlamına geliyordu.

Ancak, dilek listelerinden çıkan sonuçlara göre, bütün bu anlaşmazlıkların yanında, kesin olan bir şey varsa o da, bir Kurucu Meclis olarak toplantıya çağrılmadıkları halde, Etats Généraux'ların bir anayasa hazırlamak zorunluğuyla karşı karşıya kalmış oldukları-dır.

Aslında dilek listelerindeki anayasayla ilgili istekler, Etats Généraux'ların yapısında ve üyelerinin hukukî durumunda önemli değişikliklere yol açabilecek isteklerdir. Gerçekte kral üç sınıfın (ordres) vekillerini kendilerine danışmak üzere toplantıya çağırmıştır. Oysa seçmenler vekillerinden bütün Fransızları bağlayacak bir anayasa hazırlamasını istemektedirler. Laferrière'in belirttiği gibi, kral Etats Généraux'ları toplantıya çağırdı; oysa seçmenlerin büyük çoğunluğu bir Millî Kurucu Meclisin üyelerini seçmeyi uygun buldular.

Soru 39 : Etats Généraux'larda ilk anlaşmazlık nasıl çıktı?

1789 yılında, Etats Généraux'lara gidecek vekillerin seçimi sırasında hazırlanan dilek listelerinde (cahiers de doléances) mutlak monarşiye karşı çıkıldığını, asillerin, rahiplerin ve halk adına burjuvaların, kralın yetkilerini sınırlayan bir anayasa yapılmasını oybirliğine yakın çoğunlukla istediklerini daha önce de belirttik. Ancak, mutlak monarşiyi sınırlamak konusunda birleşen üç sınıfın (ordres) vekilleri, geri kalan birçok konularda aralarında anlaşmaktan uzaktırlar. Bu anlaşmazlıklar 5 Mayıs 1789 açılış oturumunda ortaya çıkmaya başlamıştır.

Bir yandan kral, açılış oturumunda yaptığı konuşmayla, hiç bir yetkisinden kolay kolay vazgeçmeyeceğini ortaya koyarken, öte yandan üç sınıf (ordres) arasında, vekillerin yetkilerinin incelenmesiyle ilgili olarak, ilk anlaşmazlıklar başgöstermiştir.

Kral Meclisi, Etats Généraux'larda görüşülecek konuları karar altına alırken, toplantılarda uygulanacak olan müzakere şekli üzerinde ayrıca durmamıştı. Fransız tarihçilerinden Aulard, müzakere şeklinin bile bile düzenlenmediğini, böylece Kral Meclisinin, Etats Généraux'lara bağlanan umutların kendiliğinden suya düşmesine çalıştığını ileri sürer. Nitekim Etats Généraux'larda vekillerin yetkileri incelenirken, oy verme şekli sınıflar arasında ilk büyük anlaşmazlığın kaynağı olmuştur. Vekillerin yetkilerinin incelenmesini, her üç sınıfın vekilleri ayrı ayrı toplanarak kendi aralarında mı yapacaklardır? Yoksa bütün sınıfların vekilleri biraraya gelerek mi bu yetkilerin incelenmesine geçeceklerdir?

İkinci bir anlaşmazlık da sınıf esasına göre mi, şahıs esasına göre mi oy verileceği konusunun tartışılmasından doğmuştur. Şahıs esasına göre oy verilmesi kabul edilecek olursa, yukarıdaki sorunun karşılığı da verilmiş olmaktadır. Çünkü bu durumda bütün sınıfların (ordres) vekillerinin görüşme ve oylamayı birlikte yapacakları da kendiliğinden kabul edilmiş oluyordu.

Sınıf esasına göre oy verilmesi kabul edilecek olursa, asiller ve rahipler sınıfları (ordres) birleşerek, her zaman ikiye bir, halkın isteklerini geri çevirebileceklerdi. Oysa şahıs başına oy verilmesi kabul edilecek olursa, 1155 üyeliğin 578'ine sahip olan Tiers Etat kendi aleyhine kararlar alınmasını önleyebilecekti.

Soru 40 : Etats Généraux'lardan Millet Meclisi'ne nasıl geçildi?

Kral Meclisinin bu hususu düzenlememiş olması yüzünden, ne

şekilde oy verileceğine Etats Généraux'lardaki vekiller kendileri karar verecekler; daha doğrusu karar veremeyecekler, anlaşmazlığa düşecekler, bu anlaşmazlık Etats Généraux'ların ortadan kalkmasına, yeni bir Meclisin kurulmasına ve yeni bir temsil esasının uygulanmasına yol açacaktır.

Nitekim 6 Mayıs 1789 tarihinde, Tiers Etat'nın vekilleri, her sınıfın (ordre) vekillerinin eskiden olduğu gibi ayrı ayrı toplanmaları ilkesini reddederek, imtiyazlı sınıfların Etats Généraux içindeki varlığını tanımadıklarını ilân ettiler.

Bunc karşılık asiller 47'ye karşı 141 oyla, rahipler ise 114 oya karşı sadece 133 oyla, şahıs başına oy vermeyi reddediyor, ayrı ayrı toplanarak kendi üyelerinin yetkilerinin incelenmesine başlıyorlardı. 10 Haziran 1789'da, Könüm delegeleri adını alan Tiers Etat vekilleri, Sieyès'in teklifi üzerine, öteki sınıfların (ordres) vekillerini, yetkilerin birlikte incelenmesi için aynı salonda toplanmaya çağırdılar. Rahipler sınıfı vekillerinin bu konudaki kararsızlıkları ve teklifin asiller tarafından reddedilmesi karşısında, Tiers Etat'nın vekilleri kendi kendilerine toplanarak göreve başladılar.

Bu karardan sonra imtiyazlı sınıfların vekilleri arasında çatlaklar başgöstermeye başladı. 13 Haziranda 3, 14 Haziranda 6, 16 Haziranda 10 rahip, Tiers Etat'nın çağrısına uyarak onlara katıldı.

Tiers Etat vekilleri artık bütün Fransızlar adına konuştuklarının bilincine vardıklarını, gerekirse tek başlarına Fransız milletini cesaretle temsil edebileceklerini gösteren davranışlarda bulunuyorlardı.

15 Haziranda Sieyès, Tiers Etat vekillerinin vakit kaybetmeden bir «Anayasa» hazırlamalarını teklif etti. Sieyès'e göre ülke nüfusunun %95'sini temsil eden bir meclis, milletin kendisinden beklediği görevi yerine getirmeliydi. Ayrıca artık hiç bir anlamı kalmayan «Etats Généraux» adını bırakarak, «Fransız Milletinin Onaylanmış Meşru Meclisi» adını almasını teklif etti.

Meclisin adı konusunda öbür vekiller (Mounier, Mirabeau v.b.) tarafından yapılan tekliflerden sonra Sieyès, vekil Legrand'ın teklifini benimseyerek «Millet Meclisi» adının alınmasını oya koydurdu. 88 oya karşı 490 oyla, 17 Haziran 1789 tarihinde Tiers Etat vekillerinden meydana gelen kurul «Millet Meclisi» adını aldı.

Millet Meclisi adını alır almaz da vergilerin kesin olarak Millet tarafından onaylanması gerektiğini ilân etti. Halkın vekillerinin bu kendine güvenli, bilinçli tutumu karşısında, rahipler sınıfının vekillerinin direnme gücü daha da kırıldı; 19 Haziranda 137'ye karşı 149 oyla Tiers Etat vekillerine katılmaya ve yetkileri birlikte incelemeye karar verdiler.

Tiers Etat ve rahipler sınıfının vekillerinin aldıkları kararları protesto eden asillerin tutumundan cesaretlenen ve onlarla işbirliği halinde bulunan Onaltıncı Louis, halkın temsilcileriyle rahiplerin birleşmesini önlemek için, 19 Haziranda vekillerin toplandığı salonu kapattırdı. Ünlü Fransız tarihçilerinden Michelet'nin dediği gibi, sonunda herkes dengini buldu. İmtiyazlı sınıflar temsilcilerinin büyük çoğunluğu kralla birleşti. Meclis ise Milletle birleşti.

Soru 41 : «Jeu de Paume» (*) andı nedir?

Kralın Meclisi kapatma kararı karşısında Tiers Etat'nın vekilleri 20 Haziranda «Jeu de Paume» salonunda toplandılar. «Hiç bir zaman birbirlerinden ayrılmamaya, Anayasayı tamamlayıncaya kadar, nerede olursa olsun, şartların elverdiği yerde toplanmaya», bir teki dışında bütün vekiller karar verdiler ve and içtiler. And içme töreninden önce Meclis üyelerinden Mounier, Meclis kürsüsünden, «Hakları çiğnenen ve onuru yaralanan Milletin temsilcileri, kralı meşum kararlar almaya iten entrikaların farkındadır,» diyordu.

Rahip ve siyasî yazar Sieyès'in Tiers Etat'nın Millet demek olduğunu iddia eden düşünceleri artık Tiers Etat vekilleri tarafından da benimsenmişti. Bundan böyle vekiller, kendi bölgeleri adına değil, Millet adına konuşmaya başlayacaklardı.

Soru 42 : Etats Généraux'lardan Millet Meclisi'ne geçişi sağlayan 17 Haziran kararına ve bunu izleyen kararlara karşı kralın tepkisi ne oldu ve ihtilâl nasıl başladı?

Bilindiği gibi Etats Généraux'lar 17 Haziran 1789'da artık tarihe karışmış bulunuyordu. 17 Haziran'dan sonra alınan iki karar Fransız Milletini, temsilcileri aracılığıyla yasama yetkisini kullanır duruma getirmiştir. Bu kararlar aynı zamanda Meclis üyelerini, bölge ve topluluklardan vekâlet alan birer vekil olmaktan çıkarmış, onları bütün Milletin temsilcileri haline getirmiştir.

Bu kararların birincisi kralın, Meclis tarafından onaylanmadıkça hiç bir vergi toplayamayacağına ait karar, ikincisi de bir Anayasa yapmadan dağılmamak için içilen «Jeu de Paume» andıdır.

(*) Raketle ya da lobutla oynanan bir çeşit top oyunu.

Meclis, kralın vergi toplamak için Etats Généraux'lara danışmakla yetinmesi geleneğini bozarak vergi salma yetkisini tamamen kendi yasama alanı içine almış, böylece danışma organı olmaktan çıkarak, yasama organı haline gelmiştir.

Aulard'ın işaret ettiği gibi vekiller, bir anayasa yapmadan vergi namına beş para vermemek için seçmenlerinden vekâlet almış olduklarına inanıyorlardı. Nitekim Mounier, 9 Temmuz 1789 tarihinde Meclise sunduğu raporun yedinci sayfasında, «Müvekkillerimiz bizim Anayasanın kabulünden önce vergi vermeyi kabul etmemizi menetmişlerdir. Onun içindir ki sürekli olarak Anayasayı hazırlamakla uğraşarak Milletin emirlerine uyduğumuzu göstereceğiz.» diyordu

17 Haziran kararı karşısında kral, 23 Haziranda bütün Etats Généraux'ları biraraya toplayarak bir konuşma yaptı. Onaltıncı Louis, bu konuşmasında, bazı önemli tavizler vermekle birlikte, 17 Haziran kararını iptal ettiğini, şahıs başına oy vermeyi yasakladığını ve vekillerin eskisi gibi sınıflara (ordres) ayrılmaları gerektiğini bildirdi. Toplantıdan sonra kralla birlikte asiller ve bir kısım yüksek rütbeli popazlar salonu terkettiler. Kralın gidişinden sonra, kralın Meclisin dağılması emrini hatırlatmaya gelen protokol şefi Marki Brézé'ye Meclis Başkanı Bailly, Meclisin ancak kendi alacağı bir kararla dağılabileceğini bildirdi.

Mirabeau'nun Marki Brézé'ye karşılığı ise, ihtilâlin başladığını daha açıkça belirtmesi bakımından ve yiğitçe edası yüzünden ün salmıştır. Mirabeau, «Eğer aramızda hiç bir işi bulunmayan, konuşmaya yetkisi olmayan sizi, bizleri buradan çıkarmakla görevlendirdilerse, kuvvet kullanmak için amirinizden ayrıca yetki istemeniz gerekecektir. Çünkü yerlerimizi ancak süngülerin zoruyla terkedebiliriz» diyordu.

Soru 43 : Kurucu Millet Meclisi adını alan Meclisin, kralın iki yüzlü davranışı karşısındaki tutumu ne oldu?

Milleti temsil ettiğini iddia eden Meclisin direnmesi karşısında kral, 27 Haziranda öbür sınıflara da Millet Meclisine katılmalarını emretti. Aulard'ın değindiği gibi, kralın 27 Haziran kararı, asillerle kral arasındaki çıkar birliğini ve anlaşmayı bozmuyordu. Bu, zorunlu bir tavizden başka bir şey değildi. Bir yandan Tiers Etat'nın isteklerine boyun eğilmiş zanni veriliyor, öte yandan —Milleti temsil ettiklerini iddia eden ve çoğunluğunu burjuvaların meydana getirdiği Tiers Etat vekillerine hadlerini bildirmek, çıkacak karışıklıkları önlemek üzere— sınırdan asker getirilmesine çalışılıyordu.

Beri yanda Meclis içinde, otuz üyeden kurulu bir Anoyasa Komisyonu çalışmalara başlamıştır. Hazırlanan programa göre:

1. Bir hukuk beyannamesi ilân edilecek;

2. Krallığın temel kanununu teşkil eden esasların açıklanması yoluyla Milletin ve Kralın hukukuna açıklık kazandırılacaktır.

Bu çalışmalar sırasında kralın askeri birlikleri Meclisi kuşatmış, kral, Meclisin askerlerin uzaklaştırılması isteğini reddetmiştir. Artık savaş ilân edilmiştir. Bir yanda imtiyazlılara dayanan kral, öbür yanda burjuvaların çoğunlukta olduğu ve Milleti temsil eden Meclis vardır.

Anayasayı hazırlayacak olan Millet Meclisi 9 Temmuz 1789'da «Kurucu Millet Meclisi» adını aldı. Burada belirtmek gerekir ki kendilerini Milletin temsilcileri ilân edenler, yasama gücünü ele geçirmekle birlikte, bu dönemde henüz iktidarı krallla paylaşmaktan vazgeçmiş değillerdir. Henüz Mecliste ve halk arasında cumhuriyetçi fikirler yaygın değildir. Hatta, Aulard'ın belirttiğine göre, başlarda böyle bir eğilim hem hiç yok gibidir. Şimdilik amaç anayasalı bir monarşiyi gerçekleştirmek, yasama gücünü kralın elinden almaktır.

Asıl önemli olan, yasama gücünün kralın elinden alındıktan sonra kimin tarafından ve nasıl kullanılacağıdır. Bu gücü kullanabilecek olan hazır bir organ vardır. Kendi sınıflarından (ordres), bölgelerinden ya da korporasyonlardan aldıkları vekâletlerle Tiers Etat vekilleri krala karşı direnmişlerdir. Krala ve imtiyazlı sınıflara karşı yürütülen mücadelenin gelişme doğrultusu yasama gücünün, çoğunluğuyla Tiers Etat vekillerinden meydana gelen Meclis tarafından, kendisini temsilcisi saydığı Milletin bütünü adına kullanılmasına yönelmiştir.

Böylece 1789 Temmuzunun başında ihtilâl, siyasî iktidarın el değiştirmesi bakımından tamamlanmıştır. Soboul'un belirttiği gibi, burjuvazinin egemen olduğu Tiers Etat'nın yani üçüncü, imtiyazsız sınıfın (ordre), yoksul rahiplerin ve asillerin liberal kolunun temsilcilerinin biraraya gelmeleri sonucunda, mutlak monarşinin yerini Milletin egemenliği almıştır.

Soru 44 : 1789'da burjuvazi kan akıtmadan yasama yetkisini ele geçirdikten sonra niçin ihtilâle halkın da katılmasıyle kanlı bir yola girildi?

Üçüncü sınıf ya da halk sınıfı (ordre) dediğimiz Tiers Etat içinde, burjuvalar arasında muhafazakâr bir grup vardı. Bunlar, kendi-

lerine katılan fakir rahiplerin temsilcileri ve asillerin liberal koluyla birlikte, uzlaşmaya taraftar bir kanat meydana getiriyorlardı. Burjuvazinin dışında kalan yoksul halk çoğunluğunun, iktisadi bunalımın da etkisiyle, kıpırdamaya başlaması üzerine, Haziran sonlarında bu kanat daha da güçlendi. Bu kanadı Mounier temsil ediyordu.

Fakat bütün uzlaşma isteklerinin karşısına, feodal düzenden arta kalan, toplumun gelişmesini önleyen üretim ilişkileri dikiliyordu. İhtilâlci burjuvazi ile halk kütlelerinin birleştikleri nokta, bu feodal artığı düzenin son bulmasıydı. Oysa başkaca birçok tavizler vermeye yanaşan krallа asiller, feodal hakların kaldırılmasına, düzenin değişmesine karşıydılar.

İktisadi bunalımın etkisiyle 28 Nisan 1789'dan itibaren yer yer ayaklanan halk bazı işyerlerini, tahıl depolarını ve konvoylarını talan etmeye başladı. Öte yandan kralın Millet Meclisi, daha sonra da Kurucu Millet Meclisi adını alan halkın seçtiği Etats Généraux vekillerine karşı zor kullanmaya yeltenmesi, Paris ve Versailles çevresine paralı yabancı askerlerin çoğunlukta olduğu yirmi bin kişilik bir birliği yerleştirmesi, bardağı taşıran son damla olmuştur.

B. HALKIN İHTİLÂLE KATILMASI

Soru 45 Paris halkı ihtilâle nasıl katıldı?

Paris halkı, tehdit altında bulunan Meclisi savunmak için ayaklanmış ve bu ayaklanma ihtilâlin başarıya ulaşmasında önemli bir faktör olmuştur. Kralın Meclise karşı olumsuz tutumu yüzünden heyecanı gittikçe artan Paris halkı, 12 Temmuz Pazar sabahı, liberal, reformlardan yana Necker'in Başbakanlıktan uzaklaştırıldığını duyunca, galeyan son haddini buldu. Halk «Palais - Royal» bahçesinde toplanıp hatiplerin heyecanlı konuşmalarını dinliyordu. Konuşmacıların arasında ateşli ve inandırıcı sözleriyle en çok göze batan genç Camille Desmoulins idi.

Camille Desmoulins, konuşmasında, 1572 yılında protestanlara karşı girişilen Saint Barthélemy katliamına benzer bir katliamın, despotluğa karşı çıkan vatanseverlere karşı hazırlanmış olabileceğini söylüyor, halkı hürriyetlerini savunmaya çağırıyordu. Bu sırada paralı Alman askerlerinden kurulu bir atlı birliği halkın üzerine saldırdı. Öte yandan bir Fransız muhafız birliği de acele kışlasından çıkarak halka katılıyordu. Çarpışmalarda ölen ve yaralananlar oldu.

Ertesi gün, 13 Temmuz 1789'da Paris'te ihtilâlci bir belediye ile bir milis örgütü kuruluyordu. Halkın kılıç, kazma, kürgi ellerine ne geçirirlerse onunla silâhlanarak sokaklara dökûldüğü, kilise çanlarının aralıksız çaldığı 13 Temmuz Pazartesi günü, Etats Généraux'lara seçilmiş Tiers Etat üyelerinden 20 kadarı ihtilâlci belediye üyelerine katılarak belediye binasında (Hôtel de Ville) sürekli bir komite kurdular.

Bu komite Paris'in güvenliğini sağlamak üzere, on iki bin kişilik bir «Paris milisi» meydana getirmek için harekete geçti. Milis

örgütü, kendi teçhizatını kendisi sağlayabilecek olan varlıklı aile çocuklarından meydana getirilecekti. Hemen belirtelim ki, ileride «Millî muhafızlar» adını alacak olan bu milis örgütü aynı zamanda burjuvazinin üstünlüğünü ve emekçi halkı denetimi altında tutmak isteyişini de ortaya koymaktadır.

Soru 46 Bastille kalesini halk nasıl aldı?

Askerlerin çoğunluğunun pasif ya da kendilerinden yana tutumu karşısında halkın ayaklanması genişlemeye başladı. Kralın kuvvet kullanması ihtimaline karşı silâhlanmak gereğini duyan halk 14 Temmuz sabahı, sakat subay ve erlerin barındığı «Invalides» kışlasını talan etti; birçok top ve binlerce tüfek ele geçirildi.

Daha sonra halk, yine silâh ve cephane ele geçirmek amacıyla, aynı zamanda hapishane olarak da kullanılan «Bastille» kalesine yürüdü. Kale kumandanı ile halk temsilcileri arasında müzakereler başlamışken, öğleye doğru kaleden halkın üzerine ateş açıldı. Fransız muhafız askerlerinin mevziye soktuğu topçu bataryasının desteğiyle halk Bastille kalesine hücum etti. Dört saat içinde 200 kadar ölü ve yaralı veren halkın hücumuna dayanamayan kale teslim oldu. Kale kumandanı Launay öldürüldü, kafası bir kargıya takılarak dolaştırıldı.

Paris Belediyesinde kurulmuş bulunan Komite, Bailly'yi Belediye Başkanlığına, La Fayette'i de Millî Muhafızların kumandanlığına atadı. Bailly bir burjuva, La Fayette ise Amerikan ihtilâline katılmış bir asil, kralcı, liberal bir generaldir.

Soru 47 : Bastille kalesinin alınması ne gibi sonuçlar doğurdu?

Bastille kalesinin zaptı, her şeyden önce Fransız ihtilâlinin sembolü haline gelmiştir ve 14 Temmuz bugün de Fransa'nın en büyük millî bayramıdır. Bastille'in ele geçirilmesi mutlak iktidarın ve eski rejimin yıkılması sonucunu doğurmuştur. Bastille'in halk tarafından alınmasından sonra kral 17 Temmuzda Paris Belediye Sarayına giderek, yaratılan fiilî durumu kabul ettiğini göstermiştir. Kral, kendi rengiyle (beyaz) Paris kentinin renklerinden (mavi ve kırmızı) meydana gelen, yeni Fransa'nın sembolü olan mavi, beyaz, kırmızı renkli kokartı La Fayette'in elinden almıştır.

Paris'teki bu olayların en önemli sonucu, bütün Fransız kentlerinde de ihtilâlci belediyelerin kurulmasına yol açılmış olmasıdır. Oralarda da burjuva milisleri milli muhafız kıtalarını meydana getirdiler. Öte yandan Bastille'in alınması «büyük korku»ya yol açmıştır.

Soru 48 «Büyük korku» nedir?

Etats Généraux'ların toplanmasından beri, özellikle köylerde ve kasabalarda asillerin, yabancı devletlerin yardımı ve işsiz güçsüz takımının meydana getirdiği eşkıya ile birlikte, komplo hazırladıkları kulaktan kulağa yayılıyordu. Büyük gerçek payı taşıyan söylentilere göre, komplonun amacı Meclisi dağıtmak, asillerin imtiyazlarını güçlendirmekti.

Bu söylentilerle çalkalanan taşrada köylüler asillerin şatolarına saldırmaya başlamışlar, köylülerin feodal geleneklere göre asillere vermek zorunda oldukları vergilerin ve yerine getirmekle yükümlü oldukları angaryaların kayıtlı olduğu «terriers» denilen belgeleri yakmışlardır.

Bu olaylar korku'yu büsbütün artırmıştır. Böylece Fransa'da 1789 yılının 20 Temmuzu ile 6 Ağustosu arasında «büyük korku» adı verilen dönem yaşanmıştır.

Köylülerin feodaliteye karşı çıkmaları, ihtilâlin en önemli kararlarından birinin 4 Ağustos gecesi Kurucu Millet Meclisi tarafından alınmasında büyük etken olmuştur.

Soru 49 Feodal düzen Kurucu Millet Meclisinde nasıl kaldırıldı?

Köylülerin şatolara, malikânelere saldırıp yağma etmeye başlamaları, köylünün sırtına binen, Orta Çağdan kalma yüklerin kaldırılması meselesinin Kurucu Millet Meclisine getirilmesine yol açmıştır. Burjuvazi bir yandan feodal düzenin getirdiği hukuki engelleri kaldırmak ve bireyleri piyasa kanunlarına uymaya zorlamak, — ele geçirdiği üretim araçları sürekli olarak kol emeğini gerektirdiği için— feodal kanunlarla toprağa bağlanmış olan köylüyü topraktan koparmak ve emeğini ücret karşılığında satan kol emekçisi yapmak istiyordu. Öte yandan mülkiyet hakkının kutsallığını savunmakla, feodal hakların kaldırılması konusunda çelişiye düşüyordu.

Feodal hakların, burjuva mülkiyet anlayışını tehlikeye düşür-

meden kaldırılabileceği konusunda Kurucu Millet Meclisinin burjuva üyeleri kesin karara varamamışlardı. Üçüncü sınıf (ordre) temsilcileri arasındaki burjuva hukukçular, halkın şiddet hareketleri karşısında, kutsal mülkiyet hakkının kuvvet kullanılarak savunulması gerektiğini ileri sürüyorlardı.

İşin en ilginç yanı şudur ki, köylü halkı yatıştırabilmek için birtakım tavizler verilmesi gerektiğini savunanlar, asillerin liberal kolu olmuştur. Ne var ki çoğunluğunu küçük senyörlerin meydana getirdiği asiller sınıfının büyük bir bölümü imtiyazlarından vazgeçmeye niyetli değildi; her türlü değişikliğe şiddetle karşıydı.

3 Ağustos 1789 günü Kurucu Millet Meclisinde bir karar projesi üzerinde tartışma çıktı. Projeye göre: «Vergilerin ödenmemesi ve çeşitli yükümlülüklerin yerine getirilmemesi, hiç bir şekilde ve hiç bir sebebe dayanılarak mazur gösterilemezdi». Servetini kaybettiği için kendisine «Topraksız Jean» adı takılan Noailles Vikontu, 4 Ağustos gecesi, bütün mali imtiyazların ve angaryanın kaldırılmasını, başkaca feodal hakların da satın alınabilmesini teklif etti. Fransa'nın en varlıklı asillerinden biri olan Aiguillon Dükü bu teklifi hararetle destekledi. Böylece burjuvazi için kutsal olan mülkiyet hakkı da korunmuş oluyordu. Özetlenecek olursa, feodal hakların büyük bir kısmının ancak tazminat karşılığı kaldırılabileceği esası kabul edilmiş oluyordu.

Meclis teklifi büyük bir heyecan havası içinde kabul etti; Kral Onaltıncı Louis'yi de, Fransızları hürriyetlerine kavuşturan, kurtarıcı ilân etti.

Hemen belirtelim ki Kurucu Meclis tarafından feodal kalıntıların kaldırılması, gerçek olmaktan çok görünüştedir. 4 Ağustos gecesi alınan kararların 5 - 11 Ağustos arasında yazılı hale getirilişi sırasında, bu kararların ne kadar farklı anlamlara gelebileceği, bu kararlardan yararlanma imkânının köylü ve burjuvalar için aynı olmadığı, asillerin fedakârlıklarının görünüşte kaldığı açıkça ortaya çıktı. En önemli feodal yükümlülüklerden, ancak bu yükümlülükler çeşitli biçimlerde satın alınırsa kurtulmak mümkündü. Yani feodal bağlar altında ezilenlerin bu bağların büyük bir kısmından, ancak senyörlere verecekleri tazminat karşılığı kurtulabilecekleri karar altına alınmıştı. Bu karar ise sadece büyük toprakların burjuvazinin eline geçmesine yarayabilirdi. Böylece feodaliteden toprak kapitalizmine bir adım atılıyordu.

Bunun yanında vergide eşitlik imtiyazlıların dışında kalan herkese fayda sağlıyordu. Oysa sivil ve askeri görevlere girişte imtiyazların kaldırılması, sadece bu görevleri yapabilecek yetenekleri elde edebilmiş bulunan burjuvazinin işine yaramaktaydı.

Aslında feodalite bir hukukî müessese olarak yıkılıyor fakat ekonomik yanıyla devam ediyordu.

Soru 50 : «İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi» nasıl kabul edildi?

Kurucu Meclisin aldığı kararlarla bundan böyle bütün Fransızlar kanun önünde eşit durumdaydılar. Öte yandan iç gümrüklerin, bölgelere göre değişen örf ve âdetlere dayanan kanunların ve çeşitli kent ve bölgelere tanınan imtiyazların da kaldırılmasıyle Fransa'nın birliği sağlanmıştı. Eski hukuk düzeni yıkılmıştı; şimdi artık yenisini kurmak söz konusuydu. Ağustos ayı başından beri bu yönde çalışmalara başlanmıştı.

Mecliste Anayasa Komisyonu adına konuşan Mounier'ye göre Anayasa ve Anayasanın başına konmasını gerekli bulduğu Haklar Bildirisine şu esaslar hâkim olmalıydı: Bir anayasanın, iyi bir anayasa olabilmesi için insan haklarına dayanması, bu hakları koruması gerekir. Tabii adaletin (hukukun) bütün bireylere tanıdığı hakların neler olduğunun ortaya konması gerekir. Bunlar her tür toplumu meydana getiren temel ilkelerdir. Anayasanın her maddesinin bu temel ilkelerin bir sonucu olmasını sağlayacak şekilde bu ilkelerin hatırlanması ve hatırlatılması gerekir... Bildiri kısa, yalın ve açık olmalıdır.

Mecliste tartışmalar daha çok, bir bildirinin gerekli olup olmadığı üzerinde toplandı. Bazı ılımlı burjuvalar, karışıklık ve düzensizlik yaratacağından korkarak, bir bildirinin hazırlanmasına karşı idiler. Rahipler adına konuşan bir üye ise haklar bildirisinin bir görevler bildirisi ile tamamlanmasını istiyordu. Tartışmaların sonunda Meclis bir bildirinin hazırlanmasına karar verdi. Bundan sonra da vicdan özgürlüğü ile ilgili maddeler uzun tartışmalara yol açtı. Rahipler, devletin resmî dininin olması konusunda uzun uzun direndiler. Bu direnmeye karşı çıkanların başında Mirabeau geliyordu. Sonunda, 26 Ağustos 1789'da «nsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi» kabul edildi.

Soru 51 «İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi» nedir?

Burjuvazinin dünya görüşünü yansıtması bakımından, İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi, en önemli belgelerden biri, belki de başta gelenidir. Bu belgenin yayınlanmasının insanlık tarihinin bir dönüm noktasını teşkil ettiği herkesçe kabul edilmiştir.

Oysa 1789 Bildirisi, haklar bildirilerinin ilki değildir. Bireylerin hak

ve hürriyetlerini ilân eden bu tip bildiriler daha önce Amerika'da hazırlanmış ve yürürlüğe girmiştir. (4 Temmuz 1776 tarihli Amerikan Bağımsızlık Bildirisi, 12 Haziran 1776 tarihli Virginia Anayasasının başına konulmuş olan Haklar Bildirisi «Bili of Rights»). Fransız ihtilâlcileri de Amerikan devletinin kurucularının yaptıkları gibi, tabiî haklar doktrininden esinlenerek, insanların «tabiî, başkasına devredilemez, zaman aşımına uğramaz, kutsal» haklara sahip olduklarını ilân etmişlerdir.

O halde 1789 Bildirisinin önemi ve yarattığı büyük etki nereden geliyor? Bunun cevabını bildirinin anlatım gücünde, üslûbun aydınlık ve çekici oluşunda, en önemlisi de kullanılan formüllerin evrensel bir nitelik taşımasında aramak gerekir. Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi, adında da belirtildiği gibi, sadece Fransız yurttaşını değil, bütün insanlığı kapsayan bir özgürlük anlayışı getirmiştir. Ayrıca Kurucu Meclis, yalnızca içinde yaşanılan dönem için değil, bütün çağlar için yürürlükte kalabilecek temel ilkeleri açıkladığı kanısındadır.

Burjuva dünya görüşünü yansıtan Bildiriye göre sosyal ve siyasî hayatın tüm kötülüklerinin tek nedeni, insanın doğuştan sahip olduğu ve her zaman için var olan insan haklarının unutulması, bu haklara gereken saygının gösterilmemesidir.

Ancak ileride sosyalist öğretinin ışığı altında bilinçlenen İşçi sınıfının tarih sahnesine çıkışıyla, insanların hürriyete doğuştan sahip olmadıkları, hürriyetin donmuş bir kalıp olmayıp sürekli mücadele sonunda kazanıldığı ve bu mücadelenin bir sınıf mücadelesi olduğu ortaya çıkacaktır.

Bir giriş ile 17 maddeden meydana gelen, burjuva hürriyet anlayışının en ilginç belgesi olan bu Bildiriye göre insanların ana hakları: hürriyet, güvenlik, baskıya karşı direnme, bir de mülkiyet hakkıdır. Mülkiyet hakkı dokunulmaz, kutsal bir hak olarak ilân edilmektedir. Öte yandan Bildiri insanı soyut bir kavram olarak ele almıştır. Bildiriye göre insanlar, günlük uğraşlarının ve içinde yaşadıkları ortamın iktisadî ve siyasî koşullarının dışında, yalnız kanun önünde eşit varlıklardır. Bu görüşe göre işçi - işveren, ırgat - ağa ayrımı yoktur; bütün bu farklılaşmaların üstünde yurttaş vardır. Yurttaşlar, anayasa karşısında eşit bireylerdir.

Daha önce de belirttiğimiz gibi hukuk önünde imtiyazlı asillere ve kilise adamlarına karşı, halkın arasından çıkan ve halkın küçük bir azınlığını teşkil etmekle beraber üretim araçlarını elinde toplamış bulunan burjuva sınıfı, durumu gereği, bütün mücadelesini kanun önünde hukukî eşitliğini sağlamak amacına yöneltmiştir. Hukuk kanunları önünde eşit olan vatandaşlar, serbest piyasaya dayanan kapitalist dü-

zen içinde, bu düzenin kendine özgü kanunlarına (iktisadi kanunlar) terkedilmişlerdir. Bilindiği gibi bu kanunlar emekçilerin kol emeklerini üretim araçlarına satmaları ve artı - değer yoluyla sömürülmeleri sonucuna varmaktadır.

İşte böyle bir hürriyet ve kanunlar önünde eşitlik anlayışından oluşan hakları, klasik bireysel haklar (ferdi haklar) diyoruz. Bireysel haklar sistemi içersinde devletin rolü, kanun çerçevesi içinde düzeni sağlayıp, ötesine karışmamaktır. Devlet bir candarma rolündedir; bu hakların sağlanmasında devletin olumlu bir katkısı yoktur.

Öte yandan Bildiri, kuvvetler ayrılığı ilkesini benimseyerek, bireyin karşısında devletin gücünü frenlemeye çalışmış, Montesquieu'den esinlenerek kuvvetin kuvveti durdurması ilkesini kabul etmiş, yasama, yürütme ve yargı organları arasında denge kurmaya yönelmiştir.

Egemenlik hakkını kralın elinden almış olan Bildiri, Rousseau'dan çok Sieyès'ten esinlenerek egemenliği, doğrudan doğruya halka değil, Miliet tüzel kişisine tanımış, böylece aslında burjuvazinin egemenliğini sağlamıştır. Millet, yaşamış ve yaşayacak kuşakları içine alan, uzak geçmişten sonsuz geleceğe doğru sürüp giden, kendisini teşkil eden gerçek kişilerden ve onların iradelerinden ayrı, kendine özgü bir kişiliğe ve iradeye sahip olan bir tüzel kişilik olarak kabul edilmektedir. Bu anlayış ise, ileride göreceğimiz gibi, halkın karşısında kanunları yapanları Milletin temsilcisi sayarak bunların bağımsız hale gelmelerini ve vatandaşların, aktif vatandaşlar, pasif vatandaşlar olarak ikiye ayrılmasını mümkün kılmakta, böylece burjuvazinin egemenliğine yol açmaktadır.

Şunu da belirtelim ki İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi, açıklığa kavuşturduğu hakları ayrıca güvenlik altına almamıştır. Çünkü bu bildiri, pozitif bir hukuk belgesi olmaktan çok, zamanının burjuva dünya görüşünü, bireyci felsefesini yansıtan bir belge niteliğindedir. Bildiride açıklanan haklar başka bir metinle, 3 Eylül 1791 tarihli Anayasa ile güvenlik altına alınacaktır.

Soru 52 Ekim 1789'da Paris halkı kralın ve aristokrasinin direncini nasıl kırdı?

1789 yılının Eylül ayında iktisadî durum kötüye gidiyordu. Bu arada, Paris halkının ayaklanması üzerine birtakım tavizler veren kral, feodal düzene son veren kararları onaylamayarak pasif bir direnmeye geçiyordu.

Bu arada Anayasayı tartışmaya başlayan Mecliste bölünmeler

başgöstermeye başlamıştı. Halk temsilcilerinden bir kısmı, halkın ayaklanması karşısında sağa kaymaya, kralın ve asillerin durumunu kuvvetlendirmeye yanaşıyorlardı. Bunların yaptığı teklifler arasında en önemlileri, İngiltere örnek alınarak Anayasada kralın seçtiği, asillerden kurulu bir ikinci Meclise yer verilmesi ve krala, kanunların yürürlüğe girmesini önleyecek veto yetkisinin tanınmasıydı. Bunlara Monarşiyen ya da, İngiliz siyasî rejimini taklit etmek istedikleri için Angloman deniliyordu.

İkinci Meclisin kurulması kabul edilmemiştir. Öte yandan, 4 Ağustos kararlarını krala onaylatmak amacıyla, krala bir erteleyici veto hakkı tanındı. Ancak kral 4 Ağustos kararları ile İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisini kabul etmemekte direniyordu. Bir yandan da yine Versailles çevresine asker topluyordu.

Öte yandan açlık, iktisadî bunalım öyle bir sınıra gelip dayanmıştı ki Paris halkını yeniden sokağa dökülmeye itiyordu. Bu arada halkın harekete geçmesine imkân verecek olayların patlak vermesi de gecikmedi. Flandre'dan gelen bir alaya kral muhafızlarının verdiği ziyafete kral ailesi de katılmıştı. Ziyafette kralın lehine ve Kurucu Meclis aleyhine büyük tezahürat yapıldı. Bu olayın dedikodusu, başka tahrik edici haberlerle de abartılarak Paris halkı arasında yayıldı. Söylentilere göre ziyafette mavi, beyaz, kırmızı renkli kokartlar yırtılmış, kralın rengi olan beyaz; ve kraliçenin siyah rengi göğüslere takılmıştı.

5 Ekimde, 7 8 bin silâhlı kadın kraldan ekmek istemek için Versailles'a doğru yola çıktı. 4 Ağustos kararlarının onaylanmasını isteyen binlerce erkek de bunlara katıldı. Sarayı saran, hatta kraliçenin dairesine kadar giren halkın baskısı karşısında kral, halka un dağıtılacağına söz verdi; halkın isteğine uyarak, halkla birlikte Paris'e gelip Tulleries sarayına yerleşti. Yirmi gün sonra Meclis de Versailles'dan Paris'e taşındı. Bu dönemde kralın prestiji hâlâ yüksektir.

III

KURUCU MECLİS DÖNEMİ VE 1791 ANAYASASI

Soru 53 : Kurucu Mecliste partiler var mıydı? Sağ ve sol nedir?

Fransız ihtilâli sırasında Kurucu Mecliste, parlamenter rejimde olduğu gibi üyeleri belli bir programa bağlılıklarına göre ayrılan partiler yoktur. Bunun belki bir dereceye kadar istisnası Konvansiyon dönemindeki Montanyar (dağlılar) topluluğudur.

Başlarda Mecliste iki grup vardı; aristokratlar ve halkın temsilcisi olan patriyotlar yani yurtseverler. Aristokratlar Başkanlık Divanının sağında, patriyotlar ise solunda otururlardı. Nitekim İngiliz Parlamentosunda da durum aynıydı.

Ancak zamanla Meclis içinde gruplaşmalar çoğaldı. Patriyotlar içinde, daha önce işaret ettiğimiz gibi, ilk bölünme, bir ikinci Meclis ile krala veto yetkisinin tanınmasından yana olanlarla karşı olanlar arasında 1789'un Eylülünde meydana geldi. Birinci gruba Monarşiyenler ya da «Ilımlılar» deniliyordu. Bu grup, halkın da ihtilâle katılması üzerine korkup ihtilâlin dönen çarkını durdurmaya kalkan, bu çark tarafından kısa zamanda parçalanıp yok edilen gruptur. Önde gelen temsilcileri Mounier ve Malouet'dir. Bu grup da asiller gibi sağda yer alıyordu.

Öte yandan ilerici patriyotların meydana getirdiği sol da kendi içinde zamanla bölünmeye uğradı. Daha doğrusu kendi içinde, sivrilen kişilerin çevresinde gruplaşmaların meydana gelmesine sahne oldu. Bu kişiler şunlardır:

1. İhtilâlin büyük hatiplerinden ve sınırlı monarşiyi savunan Mirabeau'nun politikası kendi deyişiyle şöyle özetlenebilir: «Düzenin yeniden kurulmasından yanayım ama eski düzenin değil...» Sonradan Mirabeau'yu sarayın satın almış olduğu öğrenildi.

2. Varlıklı burjuvazinin Tanrılaştırdığı General La Fayette, görmüş olduğumuz gibi, ihtilâlci gücün yani Milli Muhafızların kumandanıdır. Tarihçi Mathiez generali çok iyi yerine oturtmuştur: La Fayette bir yıl boyunca burjuvaziyi bir yandan sağdaki asillerin komplosundan, öte yandan soldaki yoksul halkın, emekçilerin saldırılarından koruyan adamdır.

3. Triumvira. Barnave, Duport ile Alexandre ve Charles Lameth kardeşlerden meydana gelen triumvira, aslında dört kişiden kurulmuş olmaktadır. Bu grup Mirabeau ve La Fayette'in solundadır. 14 Temmuz ve 4 Ağustosta kazanılmış olan hakların güvenlik altında bulunmadığı ve tüm hakların tamamen sağlanmadığı kanısındadırlar.

Bu grup monarşist olduğu halde, yürütme gücüne fazla yetki tanınmasına karşıydı; 1791 yılına kadar kralın yetkilerini kemirmeye, krallık müessesesinin içeriğini boşaltmaya çalışmıştır.

4. Aşırı solun ileri gelenleri, geleceğin Jironden'leri Petion, Brizot ve uzlaşmaz bir prensip adamı olan Robespierre'dir. Aşırı sol Meclis içinde fazla güçlü değildir fakat dışarıda gittikçe güçlenmektedir. Kurucu Meclis dönemi sona ermeden kral kaçarak, önce Mirabeau ve La Fayette'i halkın gözünden düşürdüğü gibi, Triumvirleri de gözden düşürmeyi başarmıştır. Böylece solun gücü gittikçe artmıştır.

Soru 54 Meclis dışında hangi kulüpler kurulmuştur?

Fransız ihtilâli sırasında kurulan siyasî derneklere kulüp deniliyordu, onun için biz de bu derneklere kulüp diyeceğiz. Bunların içinde ilk akla gelen Jakobenler kulübüdür. 1789 yılının sonlarında Triumvirlerden Barnave, Lameth ve Duport tarafından kurulan «Anayasa Dostları Derneği», bir Jakoben manastırını kendisine merkez yaptığı için, taraftarlarına Jakobenler denildi. Bu kulüp kısa zamanda öbür kentlerde de şubeler açtı.

Mirabeau ile La Fayette, güçlü bir mücadele silâhı olan bu kulübü ele geçirmeye çalışmışlardır.

La Fayette Mayıs 1790'da «1789 Derneği»ni kurdu. Bu kulübün giriş harcı ve aldatı Jakobenler kulübününkinden daha yüksekti. Sieyès de bu kulübün üyesidir.

Öte yandan ılımlılar 1790 Kasımında «Kraliçi Anayasa Dostları» derneğini kurdular.

Bunların içinde sadece Jakobenler kulübü etkili olabilmiştir, çünkü sadece onlar ihtilâlin akışı doğrultusundadırlar. Bu kulübü yöneten Triumvirler ihtilâlin akışına karşı çıkmaya başladıkları zaman, kulüp içindeki ağırlıklarını yitirdiler, kulübe başta Robespierre olmak üzere, Brissot, Petion gibi ihtilâlciler hâkim oldular

16 Temmuz 1791'de, Barnave'ın etkisiyle Jakobenlere katılan Milletvekilleri kulüpten istifa ederek Föyyan (Feuillants) Manastırında meşruti krallığa taraftar ayrı bir kulüp kurdular. Bu kulüp yüksek aidat alan, kapılarını yüksek burjuvaziye açan bir dernektir.

Bu arada yine bir manastır ve mahalleden adını olan, asıl adı ise «insan ve Yurttaş Hakları Dostları Derneği» olan Kordölyeler (Les Cordeliers) kulübünü de saymak gerekir. Kulübün kuruluş tarihi Nisan 1790'dır. Aidatı düşük olan bu kulüp halka yakındı; yetiştirdiği önemli kişiler arasında Danton ve Marat'yı saymak gerekir. Paris'te 1790 1791 yıllarında kurulan birçok kulüpten çoğu Kordölyeler ile birleşmiştir.

Bu kulüpler, özellikle Terör döneminde ortaya çıkacak olan politikacıları yetiştirerek Fransız ihtilâlinde önemli bir görevi yerine getirmişlerdir. Kurucu Meclisin çıkardığı son tüzüklerden biri olan 30 Eylül 1791 tarihli tüzük kulüplerin yetki ve görevlerini kısıtlıyordu. Çünkü burjuvazi halk kütlelerinin örgütlenmesini her zaman kendi çıkarlarına aykırı bulmuştur.

Soru 55 1791 Anayasası nasıl bir Anayasadır?

Eylül 1791'de Kurucu Meclis tarafından bir Anayasa kabul edilerek Fransa'da sınırlı bir monarşi kuruluyordu. Onaltıncı Louis bundan böyle «Fransa Kralı» değil Fransızların Kralıdır.

İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisinde olduğu gibi 1791 Anayasası da Milli egemenlik ilkesini ilân etmekle birlikte, bu ilkenin uygulanması yönünden Bildiriden ayrılmaktadır. Bildiri, egemenliğin Millete ait olduğunu belirttikten sonra, bu hakkın doğrudan doğruya halk tarafından ya da temsilcileri aracılığıyla kullanılabileceğini kabul etmektedir. Oysa 1791 Anayasası, Millet, egemenliğini ancak temsilcileri aracılığıyla kullanabilir diyerek Millî egemenliği Halk egemenliğinden kesinlikle ayırmaktadır. Anayasa egemenliğin kullanılmasını, seçmenlerden emir almanın yani emredici vekâletin yasak edildiği bir sistemde, temsilcilere vermekle burjuvazinin ekmeğine yağ

sürmektedir. Çünkü içinde bulundukları maddî koşullar her zaman burjuvaların Meclise girmelerini sağlayacak ve siyasî partilerin de daha gelişmediği bu dönemde bu temsilcilerin halka hesap vermeleri fiilen çok zorlaşacaktır. Böylece burjuvazi siyasî egemenliğini rahatça sağlamış olacaktır.

Öte yandan Millet tarafından seçilerek Meclise girenlerin yanında kral da temsilci sayılmaktadır. Buna karşı çıkan ve Jakobenlerin tezini savunan Roderer'e göre ise, «Kral bir temsilci değildir, çünkü temsilin temeli, bireyin serbest olarak, güvendiği bir kişinin iradesiyle kendi iradesini birleştirmesidir. Bu sebeple seçim olmadıkça temsilden söz edilemez. Veraset yoluyla temsil olamaz.»

Yürütme yetkisine sahip olan kralın karşısında, yasama yetkisi iki yıl için seçilen tek Meclisin elindedir. Anayasaya göre Meclis sürekli olarak toplantı halindedir; kral tarafından dağıtılamaz. Öte yandan kralın seçtiği bakanlar, krala karşı sorumlu olup Meclis önünde sorumlu değillerdir. Görülüyor ki 1791 Anayasasında parlamenter sistem değil, daha çok Amerika'daki başkanlık sistemine yakın bir sistem kabul edilmiştir.

Burjuvazinin üstünlüğünü sağlayan bu Anayasa, asıl getirdiği seçim sistemiyle burjuvazinin egemenliğini tam olarak güven altına almıştır. İlerideki soruda da bu seçim sisteminin nasıl bir sistem olduğunu göreceğiz.

Soru 56 : Aktif vatandaş - pasif vatandaş ayrımı nedir?

Fransız tarihçilerinden Aulard'ın belirttiği gibi, aktif ve pasif vatandaşlar ayrımını ilk defa ortaya atarak burjuva düzenini hukukileştiren Sieyès'tir. Sieyès, 20 21 Temmuz 1789 tarihinde, Kurucu Meclisin Anayasa Komisyonunda okuduğu küçük bir broşürde, insan haklarını doğal ve medenî haklarla siyasî haklar olmak üzere ayırdıktan sonra doğal ve medenî haklara «pasif haklar», siyasî haklara da «aktif haklar» diyor ve bu ayırımı şöyle açıklıyordu:

«Bir ülkenin vatandaşlarının hepsi pasif vatandaş hukukundan yararlanmalıdır. Şahsının, malının, hürriyetinin korunması, herkesin hakkıdır. Ancak kamu gücünün kurulmasına ve işlemesine katılmak herkes için hak değildir; herkes aktif vatandaş değildir. Bugünkü durumda çocuklar, yabancılar, kamu gücüne ve onun örgütlenmesine hiç bir yardımı dokunmayanlar toplumunun yönetiminde aktif rol oynayamazlar, onu yönetemezler. Öte yandan bunların hepsi toplumun yarattıklarından yararlanabilirler. Oysa ancak kamu örgütüne yardımcı olanlar devlet denilen büyük sosyal teşebbüsün gerçek or-

taklarıdır. Ortaklığın gerçek üyeleri, gerçek aktif vatandaş olanlardır.»

Aktif vatandaşları Sieyès nasıl tanıyacak, ayırt edebilecekti? Bu konuda kesin bir sonuca varmak mümkün değildir. Broşürde, verilen vergiye göre bir ayrımdan söz edilmemektedir. Ne var ki ayrım ergeç gelip iktisadî planda farklılaşmaya dayanacaktı. Nitekim Lall Tolendal, Mounier, Thouret gibi ihtilâlin önemli kişileri, Sieyès'in formülüne dayanarak Mecliste, aktif ve pasif vatandaşlar arasında verdikleri vergiye göre bir ayrıma gitmenin gerektiğini savunmuşlar ve bu önerilerini kabul ettirmişlerdir.

1791 Anayasasına göre seçimler iki dereceli olduğu gibi genel oy ilkesine de dayanmamaktadır. İkinci seçmenleri seçebilmek için yılda, üç işgücünün değerine eşit bir vergi verebilmek gerekiyordu. Bu kadar bir vergi ödemeyenler seçmen olamıyorlardı. Uygulamada 24 milyon nüfusun içinde ancak 4 milyon üçyüz bin kişi birinci seçmen olabilmişti. Vergi ölçüsü daha da yüksek olduğundan ikinci seçmen sayısı çok daha düşüktü.

Ünlü siyasal bilimci Duverger'nin işaret ettiği gibi asillerden kurulu bir ikinci Meclisin olmayışı ve yukarıda değindiğimiz seçim sistemi, burjuvazinin, hem aristokrasiye hem halka karşı zaferini sağlamlaştırmıştır.

Soru 57 : Kurucu Meclisin din konusundaki tutumu neydi?

4 Ağustos gecesinden itibaren rahipler ayrı bir sınıf (ordre) olmaktan çıkmışlardı. İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisinin ilânından sonra ise, kamu düzenini bozmamak şartıyla, katolik olmayanların da serbestçe ibadetleri sağlanmıştı. 2 Kasım 1789'da rahiplerin malları Milletin emrine verildi. Millet dinî görevleri yapacak olanlara ayrıca maaş verecekti. 12 Temmuz 1790 tarihinde «Rahipler Medenî Anayasası» kabul edildi. Bu Anayasaya göre rahipler devlet memuru oluyorlardı. Bunun dışında evekler (yüksek rütbeli rahipler) artık Papa tarafından seçilmeyeceklerdi.

Böylece Fransız kilisesinin durumunu saptayan, Birinci Fransuva ile Papa arasında yapılmış olan 1516 Antlaşması (Konkorda) yürürlükten kaldırılmış oluyordu. Bu arada dinî nikâh yerine medenî nikâh kabul edilliyordu. Papanın bu reformlara karşı çıkması Kurucu Meclisi yeni bir karar almaya zorladı. 27 Kasım 1790'da Kurucu Meclis rahiplerin Millete, kanuna ve krala bağlılık andı içmesini, bu andı yerine getirmeyenlerin istifa etmiş sayılacaklarını karar altına aldı.

Yedisi dışında bütün evekler ve kilise papazlarının yarısı and içmekten kaçındılar. Böylece Fransız kilisesi ikiye ayrılmış oldu. Bağlılık andı içmeyen rahiplerin çıkardıkları karışıklıklar ihtilâle karşı olan aristokratlara ve işbirlikçilerine yeni bir hamle yapma olanağını verdi. Öte yandan and içen rahipleri savunmak için Jakobenler Roma kilisesinin bağnazlığını, batıl inançlarını sucladılar. Böylece din sorunu iki kampın arasının daha da fazla açılmasına sebep oldu.

Soru 58 : İhtilâlin Avrupa'daki tepkisi ne oldu?

Fransız ihtilâlinin Avrupa ülkelerindeki tepkisi iki yanlı olmuştur. Aydınlanma felsefesinden etkilenmiş, liberal düşünceli burjuvalar ve «halka yakın» çevreler ihtilâli olumlu karşılamışlardır. Yabancı ülkelerin kralları ve devlet adamları ise, Fransa'nın zayıflayacağını düşünerek gizli bir kıvanç duymuşlarsa da, daha sonra İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisinin yarattığı etki ve hürriyet istekleri, onları Fransız ihtilâline karşı birleşmeye itmiştir.

Fransız ihtilâlcileri milletlerarası hukukta yeni bir anlayışı dile getirmişler; 22 Mayıs 1790 tarihinde aldığı bir kararla Kurucu Meclis fetih ve istilâ hakkını reddederek, Milletlerin, insanların hür ve serbest iradeleriyle ve birlikte yaşama dilekleriyle meydana geldiğini kabul etmiştir. Kurucu Meclis Alzastaki, feodal haklar iddia eden Alman prenslerine ve Avignon kentini denetleyen Papaya karşı, bu ilkeyi ileri sürmüştür; 14 Temmuz 1790 Federasyon Bayramına katılan Alzas halkının, milletlerarası antlaşmalarla değil, kendi irade ve arzusuyla Fransız olduğunu kabul etmiş, Avignon kentinde ilk defa plebisit yapılmıştır. Bu tutum Avrupa'da karşı tepkilerin artmasına yol açmıştır.

Öte yandan Bastille'in zaptından itiboren aristokratlar yurt dışına göçmeye başlamışlardı. Bunlar yabancı ülkelerde karşı ihtilâli hazırlamaya çabalıyorlardı. Ne var ki özellikle barışsever bir adam olan Avusturya İmparatoru İkinci Leopold'a fazla etki yapamamışlardır.

Soru 59 : Kral nasıl bu tepkiden yararlanarak yurt dışına kaçmaya çalıştı?

Sınırlı monarşi rejimini kabul etmiş gibi görünen Onaltıncı Louis ve Kraliçe Marie Antoinette (Antuvanet) ise Avusturya İmparatoru-

nun harekete geçmesi ve Fransa'da yeniden mutlak monarşinin kurulması için çeşitli entrikalar çeviriyorlardı. Kralın umudu kralcı Broullé ordusuna katılmak, oradan da Belçika ve Hollanda'daki Avusturya ordusuyla birleşerek Paris'e yürüyüp Meclisi ve kulüpleri kapatarak mutlak iktidarını yeniden kurmaktı. Bu amaçla kral, uşak kılığına girerek, ailesiyle birlikte 20 Haziran 1791 gece yarısı Tuileries sarayından ayrıldı. Montmedy'ye varmak üzere yola çıkan kral, yol boyunca yer almış bulunan kendisine bağlı süvari birliklerine güveniyordu. Oysa araba yolda 5 saat gecikti. Kararlaştırılan saatten bu kadar sonra kimsenin gelmediğini gören Châlons'dan sonraki karakollar geldikleri yere döndüler. Kral Varennes'e vardığında süvari birliğini yerinde göremeyince durdu. Daha önceki karakolda, posta arabaları kâhyasının oğlu kralı tanımıştı. Varennes'de kafileye yetişerek kralın hareket etmesine engel oldu.

22 Haziran günü kral ailesi, çevredeki köylerden gelen Millî Muhafızların ortasında ve Meclisin acele olarak yolladığı Barnave ve Petion'un gözetiminde Paris'e doğru yola çıktı. 25 Haziran'da büyük ve sessiz bir kalabalığın arasından geçerek saraya döndü. Soboul kralın Paris'e dönüşü, aslında krallığın cenaze töreniydi, der.

Burada kralın kaçışının yarattığı iki önemli tepkiye de yer vermek gerekir. Bu kaçış yurt içinde, kralın millete karşı yabancı ülkelerle işbirliği yaptığını halk kütlelerine ispatladı. Varennes olayından sonra halkçı, cumhuriyetçi hareket güç kazandı. Öte yandan kralın kaçışı ve yakalanışı Avrupa krallıklarında büyük heyecan uyandırdı. Ancak menfaat ayrılıkları kralların birlik olup Fransız İhtilâlini bastırmalarını önlemiştir.

Fransa'daki durumla yakından ilgilenen İkinci Leopold ile Prusya kralı, görüşüşü kurtarmak için, 27 Ağustos 1791 tarihinde Pillnitz Bildirisini imzaladılar. Bildiriye göre iki devlet, hemen harekete geçmeye hazır olduklarını açıklıyorlar, ancak öteki devletlerin de cabalarını kendi cabalarıyla birleştirmeye karar vermeleri şartıyla Avusturya ve Prusya'nın bu müdahaleyi yapabileceğini Bildiriye eklemeyi de unutmuyorlardı.

Soru 60 : Burjuvazi kralın kaçışını nasıl karşıladı ve bu olay Fransa'da daha ne gibi olaylara yol açtı?

Kralın Varennes'de yakalanmasından sonra cumhuriyetçi hareketin başına Kordolyeler Kulübü geçti. Öte yandan imtiyazlılarla imtiyazlı olmayanlar ayrımının yerine; burjuvazinin iktidara geçmesiyle,

mal sahibi olanlar ve olmayanlar ayrımının yerleştiği ülkede, mal sahibi olmayanlar yani emekçi halk kıpırdanmaya başlamıştı. «Büyük korku» dönemindekine benzer bir heyecan dalgası ortalığı sarmıştı. Bu kere de, «yabancı istilâsı» bir saplantı haline gelmişti. Halk kütlesi seferber olmuştu. Kordölyeler 22 Haziran'da, cumhuriyetin ilân edilmesi için Meclise dilekçe vermişlerdi.

Fakat burjuvazinin kontrolundaki Meclis, halkın baskısıyla hareket etmekten yana değildi. Meclis cumhuriyet ilânının, içeride burjuvazinin çıkarlarını tehlikeye düşürebilecek bir anarşi yaratmasından ve dışta savaşa yol açmasından çekiniyordu. Meclise hâkim olan burjuvazi monarşiyi muhafazaya karar verdi. Kralı suçsuz göstermek için kralın kaçırılmış olduğu efsanesini yarattı.

Zaten köylü isyanlarının ürküttüğü, kentlerde de emekçi halkın ayaklanmasından son derece korkan burjuvazi 14 Haziran 1791'de Le Chapelier Kanununu kabul etmişti. Bu kanun Fransa'da 1864 yılına kadar grev hakkının, 1884 yılına kadar da sendika kurma hakkının tanınmasını önledi.

Meclisin bu davranışları yurtseverleri (patriyotlar) kesin olarak ikiye böldü. Çoğunluk, Anayasaya sadık kalmak bahanesiyle, burjuvazinin iktidarını sağlamlaştırmaya çalışıyor, hâlâ kralı destekliyordu. Geri kalanlar ise Onaltıncı Louis'nin tahttan indirilmesini, cumhuriyetin ilân edilmesini ve daha demokratik bir rejime geçilmesini istiyordu. Bir yanda çoğunluğunu Föyyanların meydana getirdiği, aynı zamanda Mecliste de çoğunluğu elde tutan burjuvalar, öte yanda daha çok sokağa dayanan, kralın azledilmesini, aktif pasif vatandaş ayrımının kaldırılmasını,. tek dereceli seçimi isteyen Jakobenler ile Kordölyeler; işte bu kopma 17 Temmuz 1791 Champs de Mars Katliamına yol açtı.

Jakobenler, Kordölyeler ve öbür kulüplerin ayaklandırdığı Paris halkı Meclise bildiriler yağdırıyordu. Yine cumhuriyetçi bir bildiri imzalamak için Champs de Mars'ta toplanan halkı dağıtmak üzere Paris Belediye Başkanına emir verildi. Burjuva çocuklarından kurulu Millî Muhafızlar, önce dağılmasını ihtar etmeksizin, silâhsız halka ateş açtı. Elli kişi öldü; birçok kişi tutuklandı. Kordölyeler kulübü ile birlikte birçok gazete de kapatıldı.

IV

YASAMA MECLİSİ — SAVAŞ VE KRALLIĞIN SONU

Soru 61 : Yasama Meclisinde hangi siyasal akımlar temsil ediliyordu? Kralın ve kulüplerin savaş karşısındaki tutumları neydi?

1791 Anayasasını hazırlayarak görevini tamamlayan ve dağılan Kurucu Meclis yerine Yasama Meclisi 1 Ekim 1791'den itibaren göreve başladı. Kurucu Meclisin kararına göre kendi üyeleri yeniden seçilemeyeceklerinden Yasama Meclisi üyeleri çoğunlukla tanınmamış kimselerdi.

Föyyanlar kulübüne kayıtlı 264 Milletvekili sağda yer alıyordu. Solda, Jakobenler kulübü üyesi 136 Milletvekili vardı. Ortada, merkezde ise sayıları 300'ü aşkın bağımsızlar oturuyordu. Bağımsızlar, ihtilâlin eserlerini korumak amacıyla, çoğu zaman solla birlikte oy veriyorlardı. Aslında, daha önce de işaret ettiğimiz gibi, bu gruplar gerçek birer parti değillerdir ve önceden saptanmış belirli programları yoktur.

Föyyanlar halkın ayaklanmasına karşı monarşiyi savunmakta fikir birliği halindeydiler. İçlerinde parlak kişiler yoktu, gerçek liderleri Meclis dışındaydı. Bu liderler kendi aralarında anlaşmış değillerdi. La Fayette ile Trümvirler (Barnave, Duport, Lameth'ler) birçok noktalarda ayrı görüşler ileri sürüyorlardı.

Jakobenler krala karşı kuşkuluydular; Anayasayı inlâl ettiği takdirde tahttan indirmek için fırsat kolluyorlardı. Jakoben Milletveki-

leri arasında filozof Condorcet ve gazeteci Brissot önde gelen Jakoben liderlerindendir. Eski Kurucu Meclis üyesi, Jakoben liderlerinden Robespierre ile Brissot'nun arası kısa zamanda açılacak ve taraftarlarının çoğu Bordeaux'dan, Jirond (Gironde) eyaletinden oldukları için Brissot'culara Jironden (Girondin) adı takılacaktır.

Kralla kraliçeye göre, yetkilerini kısıtlayan Anayasadan kurtulmanın ve mutlak monarşiyi yeniden kurmanın en sağlam yolu yabancı kralların askeri müdahalesini sağlamaktı. Aralarında küçük farklar olmakla birlikte Föyyanlar da, Jakobenlerin çoğunluğu da savaş istiyorlardı. Birinci grup içerdeki anarşistleri yok edebilmek için, ikinci grup ihtilâlci ve yurtsever duyguları seferber edebilmek için savaş istiyordu. Savaşa karşı çıkan ise Robespierre idi. Bir yandan savaşın doğuracağı mali sıkıntılar, beri yandan kralın savaşı fırsat bilip, kazanılmış hürriyetlere el atması tehlikesi Robespierre için savaşa karşı çıkmaya yeterli sebeplerdi. Savaş taraftarlarının çeşitli entrikaları ve Avusturya tahtına, barışçı karakterli Leopold'ün yerine İkinci François'nın çıkması, savaşı kaçınılmaz hale getirdi.

İkinci François Fransa'ya, Alzas'taki Alman prenslerinin feodal haklarının geri verilmesini, Avignon üzerindeki Papalık haklarının yeniden tanınmasını isteyen bir nota verdi. 20 Nisan 1792'de kralın teklifi üzerine, 7 muhalif oya karşı Meclis savaş ilân etti. Bu karar Fransız ihtilâli içinde önemli bir dönüm noktasıdır. Çünkü krallığın yıkılmasında, Terör rejiminin, hatta Napolyon'un diktatörlüğünün ve İmparatorluğun kurulmasında bu savaşın büyük etkisi olmuştur.

Soru 62 : Savaşta uğranılan başarısızlıklar karşısında halkın tepkisi ne oldu? 10 Ağustos ayaklanması nedir?

Savaşa katılan Fransız ordusu iki farklı unsurdan oluşmuştur; meslekten, eski askerler ve gönüllü taburları. Birincilerin başında bulunan 9.000 subaydan 6.000'i başka ülkelere göç etmişti. 50.000 de kaçak asker vardı. Gönüllülerin ise ne savaş tecrübeleri, ne yeterli talimleri vardı. Her yanda disiplinsizlik hüküm sürüyordu. Ordu daha Belçika sınırını geçer geçmez bozulup geri çekilmeye başladı.

Bu bozgun saraya, ant içmekten kaçınmış bulunan rahiplere ve generallere karşı halkın kuşku ve güvensizliğini artırdı; bu kişilerin düşmanla işbirliği yaptığı kanısına yol açtı. Gerçekten de Koblens'te karargâh kurmuş olan Provens Kontu ülkede iç savaşı hızlandırmak için elinden geleni yapıyor, kraliçe Genel Kurmayın planlarından el altından Avusturyalıları haberdar ediyor, kral kendi mu-

hafızları arasına karşı ihtilâlolileri doldurıyor, ordusunun başına geçen general La Fayette, Paris'teki Jakobenleri hizaya getirebilmek için Avusturyalılara mütareke teklif ediyordu.

Bütün bu komplolara karşı olan yurtseverler saflarını gittikçe sıklaştırıyorlardı. Bunlar kırmızı başlık, kısa ceket ve o zaman âdet olduğu üzere külot yerine pantalon giyiyorlar, toplum içinde ayrı bir zümre meydana getiriyorlardı. Onun için de yurtseverlere (patriyotlar) aynı zamanda külotsuzlar (sans - culotte) da denilmiştir. Bu yurtseverler Meclisin geçici olarak diktatörlüğünü, vekilleri Meclisin atamasını, kraldan veto hakkının geri alınmasını, hatta gerekirse hürriyetlerin sınırlanmasını istiyorlardı.

Beri yandan para değerinin gittikçe düşmesi, o yıl kötü ürün alınması, halkın siyasî eylemini ve bilinçlenmesini hızlandırıyordu. Halkın baskısı karşısında Meclis, karşı ihtilâli önlemek ve düşmanla işbirliği yapmak ihtimali olanları zararsız hale getirmek amacıyla, Rahipler Anayasasına uymaya and içmediği, bölgede oturan yirmi vatandaş tarafından haber verilen her rahibin sürülmesine; kralın muhafız birliğinden şüpheli görülen 6.000 kişinin çıkarılmasına; Paris yakınlarında 20.000 kişilik gönüllü bir millî muhafız birliği kurulmasına karar verdi.

Bu karar kralın maskesini düşürdü: Jirondenden Vekilleri azlederek yerlerine sağda yer alan Föyyan Vekilleri atadı. Ayrıca Meclisin aldığı kararlardan birinciyle üçüncüyü veto etti. Kralın bu davranışını protesto etmek üzere, Jeu de Paume Andının yıldönümü olan 20 Haziran 1792'de büyük bir miting düzenlendi. Kazmalarla, mızraklarla silâhlanmış, kırmızı başlıklar giymiş binlerce kişi, iki koldan Meclis binasına giderek protesto bildirisini verdi. Oradan kralın bulunduğu Tuileries sarayına yönelen kalabalık, Millî Muhafızların da karşı koymamasından yararlanarak sarayın bahçesine girdi. Kral bir pencere aralığından üç saat süreyle halkın tehdit ve hakaretlerini dinlemek zorunda kaldı. Halk: «Kahrolsun veto! Patriyot Vekilleri yeniden göreve çağır! Papazları defet! Koblenz mi, Paris mi, seç!» diye bağırıyordu. Tehlike karşısında kral soğukkanlılığı elden bırakmayarak kırmızı başlık giyip halkın onuruna kadeh kaldırdı; ancak veto hakkında direndi ve hiç bir sonuç alınamamış oldu.

20 Haziran olayı bir yandan kralcıların Meclise bildiriler yollayıp hareketi telin etmelerine ve kendi aralarında toplanmalarına, öte yandan Jakobenlerin, halka dayanan öbür kulüplerin hareketi onayladıklarını bildirerek, kralı hain ilân ederek tahttan indirilmesini istemelerine yol açtı.

11 Temmuzda Prusya ordularının Lorraine'e girmeleri üzerine

Meclis «Vatanın tehlikede olduğunu» ilân etti. Meclisin bu kararı halk arasında büyük bir yurtsever heyecan uyandırdı. Ne var ki Jirondenler daha ileri gitmekten çekiniyorlardı. Burjuvazinin temsilcisi olarak Jirondenler, bir yandan, güttükleri savaş siyaseti yüzünden halkın sokağa dökülmesine yol açmışlardı; öte yandan, burjuvazinin kurduğu servete dayanan rejimi halkın yıkmasından korkarak geri çekilmeye çalışıyorlardı. Soboul'un dediği gibi Jirondenlerde millî duygu hiç bir zaman sınıf dayanışmasının üstüne çıkacak güçte değildi.

Böylece Meclis içinde, Jirondenler ile, daha solda olan, Mecliste solda, arkada ve yüksekte oturdukları için dağlılar (Montagnards) adı verilenler arasında yavaş yavaş yeni bir ayrılma ortaya çıkmaya başladı. Dışarıda Robespierre'in yönettiği Jakobenler vatanın ve ihtilâlin korunması için herkesi birleşmeye çağırıyorlardı. Jirondenlerin tek amaçları, her ne pahasına olursa olsun iktidarı ele geçirmekti. 10 Temmuz 1792'de Föyyanlara mensup Bakanlar istifa edince Jirondenler iktidarı almak için sarayla gizli müzakerelere girdiler. Kral işi sürüncemede bırakmakla, iktidar uğruna halka sırt çeviren, halka karşı sert tedbirler almaya yeltenen Jidondenlerin zayıflamasında etken oldu.

Meclis dışındaki Jakobenler ve Kordölyeler krallığı yıkacak olan ayaklanmayı hazırlıyorlardı. Paris halkının yanında, kralın vetosuna rağmen 14 Temmuz bayramı için taşradan gelmiş olan, «federeler» adı verilen örgütlü patriyotlar da Jakobenler ve Kordölyelerle birliktiler. Ayaklanmada önemli rol oynayacak olan 500 kişilik Marsilya birliği Paris'e girerken, Ren ordusu mensuplarından Rouget de Lisle'in bestelediği bir marşı söylüyordu. Bu marş daha sonra devrimci Fransız Cumhuriyetinin millî marşı olan Marseyyez (La Marseillaise) dir.

Hareketi yönetenlerin, bu arada Robespierre'in isteklerine uyarak Paris halkı ve federeler kralın tahttan indirilmesi için dilekçe üstüne dilekçe veriyorlardı. Gelişmekte olan ihtilâlci eğilimi bir olay daha da hızlandırdı. İmparator İkinci Frederik'in yeğenlerinden, sınırdan Fransa'ya girmeye hazırlanan Avusturya ve Prusya ordularının komutanı Brunswick Dükü, Avusturya asıllı kraliçe Marie Antoinette'in isteğine uyarak bir manifesto yayınladı. Fransız halkını tehdit eden kralın karşı ayaklananların, Yasama Meclisi ile Belediye Meclisi üyelerinin kendi kuracakları askeri mahkemelerde yargılanacaklarını, Tuileries sarayına dokunulduğu takdirde Paris halkının kılıçtan geçirileceğini belirten bu manifesto 1 Ağustos günü Paris'te öğrenilince heyecan ve kızgınlık son kerteyi buldu.

Robespierre'in çağrısı üzerine, 48 seçim komitesinden 47'si, eğer

9 Ağustos akşamına kadar kral tahttan indirilmezse, bu görevi halkın kendisinin yapacağını Meclise bildirdi. Meclisin harekete geçmemesi üzerine, Brunswick manifestosuna halkın karşılığı 10 Ağustos ayaklanması oldu. Dokuz Ağustosu On Ağustosa bağlayan gece, hareketi yönetecek olan komitelerin seçtiği komiserlerden bir ihtilâlci komün kuruldu. Millî Muhafızların komutanı azledildi, yerine komün hareketine karşı olmayan Santerre seçildi. Böylece sarayın savunulması hareketin başında zayıflatılmış oldu.

10 Ağustos sabahı Marsilyalıların ve Paris kenar mahalle halkının meydana getirdiği birlikler saraya hücuma geçtiler. Jandarma, Millî Muhafızlar ve İsviçreli paralı askerlerden kurulu kendi birliklerine güvenemiyen kral ailesiyle birlikte Meclise sığındı. Marsilyalılar ilk savunma hattını yararak saraya girdiler, fakat İsviçrelilerin ateş açması karşısında geri çekilmek zorunda kaldılar. Paris Saint - Antoine mahallesi halkından kurulu birlik, toplarla Marsilyalıların yardımına koştu. Ana binanın sarıldığı sırada kralın İsviçrelilere ateş kes emri geldi. İhtilâlciler İsviçrelileri püskürttüler ve takip ederek 900'ünden 600'ünü öldürdüler. Bina tahrip edildi fakat talana kalkanlar hemen orada kurşuna dizildiler.

Soru 63 10 Ağustos 1792 halk ayaklanmasının sonuçları nelerdir?

10 Ağustos 1792 ayaklanması, 14 Temmuz 1789 ayaklanması kadar önemlidir. 10 Ağustos hareketi emekçi halkın, zanaatkâr ve esnafın bir başarısıdır.

10 Ağustos liberal aristokratlar ve büyük burjuvalardan meydana gelen Föyyanları silip süpürmüştür. Sarayla uyuşarak ayaklanmayı durdurmaya çalışan Jirondenler zayıflamışlardır. Robespierre ve ileride Dağlılar (Montagnards) adını alacak olanlar ise güçlenmişlerdir. 10 Ağustos ayaklanması 1791 Anayasasının pasif vatandaş olarak nitelediği halkın zaferi, ülkenin kaderinde fiilen aktif duruma geçmesidir.

10 Ağustos ayaklanmasından sonra Yasama Meclisi 700 üyeden 300 muhalife karşı çoğunlukla krallığın devrildiğine, Anayasanın kurmuş olduğu yürütme gücünü halk devirdiğine göre, bu kere aktif ve pasif vatandaş ayrımı yapılmaksızın, yeni Anayasayı hazırlamak üzere Fransız halkının bir Konvansiyon (Convention) Meclisini seçmeye çağrılmasına karar verdi. Kralı tahtından indiren Yasama Meclisi, halkın egemenlik hakkının nasıl kullanılacağını, hürriyet ve

eşitliğin gerçekleştirilmesi için alınacak tedbirleri yeni seçilecek Meclisin görevlerinden sayıyordu. Konvansyon Meclisi, hakkında karar verinceye kadar kral ailesiyle birlikte Luxemburg şatosunda göz altında tutulacak, bu arada yürütme yetkisi altı bakandan kurulu bir geçici yürütme komitesine devredilecekti. Bu bakanlar içinde Roland, ondan daha ünlü Adalet Bakanı Danton ön plana geçecektir.

Yasama Meclisi 10 Ağustos ayaklanmasından sonra, demokrasi yolunda halktan yana kararlar almıştır. Meclis aktif ve pasif vatandaş ayrımını kaldırmakla kalmamış, feodal hakların, senyörün ispat edemediği hallerde, tazmini zorunluğunu da kaldırmıştır. Bu belgelerin çoğunun büyük korku döneminde imha edilmiş olduğu düşünülürse kararın önemi ortaya çıkar. Ayrıca dış ülkelere göç edenlerin de mallarına el konulmuş ve arazilerinin küçük parçalar halinde satılmasına karar verilmiştir.

10 Ağustos ayaklanması kiliseyle din adamlarına karşı baskıyı da artırdı. Şüpheli görülen birçok din adamı tutuklandı. And içmeyen, karşı koyan 30.000 din adamı Fransa'dan sürüldü. Kilise dışındaki bütün dinî törenler yasaklandı. Ülkede din aleyhtarı bir hava esmeye başladı.

Soboul'un değindiği gibi, herkese seçim hakkı tanımakla, pasif vatandaşları silâhlandırmakla —çünkü artık pasif vatandaşların da Milli Muhafız örgütüne girebilmesi için bir karar yayınlanmıştı— 10 Ağustos hareketi, burjuvazinin dışındaki halkı Milletin kapsamına almış ve siyasi demokrasinin gerçekleşmesine yol açmıştır. Nedir ki 10 Ağustosun getirdiği halkçı, demokratik cumhuriyete karşı direnç ve komplolar da hemen patlak vermeye başlamıştır.

Soru 64 : 10 Ağustos ile Konvansiyon Meclisinin toplandığı 20 Eylül 1792 tarihleri arasında ne gibi olaylar meydana geldi? Valmy savaşı ne gibi sonuçlar doğurmuştur?

10 Ağustostan sonra Fransa'da iktidar bölünmüştür. Bu dönemde karşımıza iktidarı paylaşamayan üç organ çıkmaktadır; 10 Ağustos hareketini yönetmiş olan Paris Komünü, Yasama Meclisi, kralın görevine son verilince kurulan ve Danton'un içinde giittikçe güçlendiği yürütme kurulu.

Zaferi kazanmış olan halkı temsil ettiğinden Komün Paris'e hâkim durumdadır; iradesini Yasama Meclisine kabul ettirmeye çalışmaktadır. Nitekim Yasama Meclisinin kararına rağmen kral ailesini Temple hapishanesine yollamıştır.

Öte yandan Yasama Meclisinde hâlâ Brissot ve Jirondenler hakim durumdadır. Komün ise Robespierre ve taraftarlarını izlemektedir. Föyyanların ortadan silinmesinden sonra Jironden - Montanyar mücadelesi başlamıştır. Düşman, Paris yolunda son kale olan Verdün'ü ele geçirmiştir. Haber 2 Eylülde Paris'e ulaştığında Komün, vilâyet binasına üzerinde «vatan tehlikededir» yazılı büyük bir bayrak çektirmiştir. Danton, Meclisle Komün arasında işbirliği isteyen parlak bir konuşma yapmıştır.

Bu arada Vendée eyaletinde kral taraftarı bir ayaklanma başladığı haberi de gelince ihanet korkusu, uzaktan duyulan top sesleriyle can sesleri arasında bütün yurtseverleri sardı. İhtilâlcilerin kral taraftarlarının cezalandırılması isteğine karşı, ceza mahkemelerinin birçok beraat kararı vermesi de tepki uyandırdı. Komün güvenlik komitesi üyesi Marat Paris duvarlarına, halkın kendi eliyle adaleti yerine getirmesini, cepheye gitmeden hapishanelerdeki aristokratların ve öbür suçluların icabına bakmasını öneren afişler astırdı.

Son aylarda yabancıların uşaklığını yapanların temizlenmesi gerektiği fikri yayılmaktaydı. Verdün'ün düştüğü 2 Eylül günü Abbaye hapishanesine getirilen suçlular halk tarafından öldürüldü. 7 Eylüle kadar beş gün süresince aynı şey tekrarlandı. Çeşitli hapishanelerde yatan suçlularla sanıklar, halkın jüriyi meydana getirdiği halk mahkemelerinde yargılandılar. Jüri ya beraat kararı veriyor ya da ölüme mahkûm ediyordu. Böylece 1.400 kadar insan ölüm cezasına çarptırıldı; bunların içinde gerçek siyasî suçlular 400 kişi kadardı. Kamu otoriteleri: Komün Belediye Reisi Petion, Adalet Bakanı Danton, İçişleri Bakanı Roland, Millî Muhafızların Komutanı Santerre olaylar karşısında hiç bir tepki göstermediler.

Soboul'un dediği gibi Eylül olaylarının hem millî, hem sosyal temeli vardır. Çoğunluğunu pasif vatandaşların meydana getirdiği halk bu hareketlerle bir yandan dış düşmanın, bir yandan da aristokratların ve büyük burjuvazinin geri gelme tehdidine karşı tepkisini ortaya koymuştur. Nitekim Valmy zaferi ile dış tehlike ortadan kalkınca tethiş hareketi de son buldu. Yine Soboul'un işaret ettiği üzere millî meseleyle sosyal gerçekler arasındaki sıkı ilişki, ihtilâlin hiç bir anında bu kerte açıklıkla kendini göstermemiştir.

Verdün'ün düşmesinden sonra Dumouriez ve Kellerman'ın komutasındaki Fransız ordusu Prusyalıları durdurmak için Valmy değirmeni çevresinde mevzilendiler. Prusya Kralı Brunwick Düküne hücum emri verdi. Fransızlar 47.000, Prusyalılar 34.000 kişiydi. Yağmur altında Prusya piyadesi Kellerman'ın birliklerine saldırdı. Kel-

lerman kılıcının ucuna şapkasını takıp havaya kaldırarak birliklerinin önünde, «Yaşasın Millet» diye bağırdı. Bu ses bütün birliklerde yankılandı. Fransız askeri artık kral için değil, Millet için dövüşüyordu.

Fransızların şiddetli topçu ateşi Prusyalıları durdurdu, bir süre sonra da geri çekilme zorunda bıraktı. Güçlü bir topçu düellosundan sonra Fransızlar yerlerinden oynamamışlardı; oysa Prusya ordusu çekiliyordu. Bu, İhtilâlin kurtulması ve Fransız Cumhuriyet ordusunun moralinin yükselmesi demekti. Kellerman ve askerleri Valmy'de ihtilâlin zaferini ilân ediyorlardı.

Valmy zaferinin kazanıldığı 20 Eylül 1792 günü Yasama Meclisi yerini Millî Konvansiyon Meclisine bırakmıştır.

V

BİRİNCİ CUMHURİYET

A. KONVANSİYON (1792 - 1795)

Soru 65 : Cumhuriyeti Konvansiyon Meclisinde hangi siyasi akımlar temsil edilmekteydi?

Adını, Amerika'da anayasayı hazırlamakla görevli Kurucu Meclisten alan Konvansiyon (Convention) Meclisi, genel oy ve iki dereceli bir seçim sistemiyle seçilmiştir. Gördüğümüz gibi bu dönemde aktif ve pasif vatandaş ayrımı kalkmıştı. Ancak yüksek oranda seçmen korkudan ya da umursamazlık yüzünden seçime katılmamıştır. Yalnızca 10 Ağustos hareketini onaylayanlar Meclise seçilebilmişlerdir. Meclis 749 Milletvekilinden kurulmuştur. 21 Eylül 1972 tarihli oturumda krallık kaldırılmış, 22 Eylülde resmî evraka Cumhuriyetin birinci yılı tarihi atılmasına karar verilmiş ve Fransız Cumhuriyetinin bir ve bölünmez bir bütün olduğu ilân edilmiştir.

Cumhuriyetin kabul edildiği Konvansiyon Meclisinde yavaş yavaş Jirondenler ile Dağlılar (Montagnards) arasındaki mücadele kızışmaya başladı. Ünlü siyasi düşünce tarihi profesörü J. J. Chevallier'nin belirttiği gibi, Konvansiyon Meclisinin siyasi hayatında iki özellik göze çarpar:

a) Jirondenler ile Dağlılar arasındaki amansız mücadelenin başlaması;

b) İktidarın gittikçe merkezileşerek tek elde toplanması.

İktidarın tek elde toplanması ve terör (dehşet) dönemi, ihtilâli ve Fransa'yı kurtaracaktır. Düşünür B. de Jouvenel'in işaret ettiği gibi ihtilâl her zaman zayıf bir iktidarı tasfiye eder; kuvvetli bir ikti-

darın kurulmasına yol açar. Yani ihtilâl kuvvetli iktidarların doğumuna yardım eden, ona gebelik eden olaydır.

Dağlılarla Jirondenler arasındaki mücadele aynı zamanda ihtilâlin getirdiği iktidar anlayışı üzerinde de bir tartışma, bir mücadeledir. Bu mücadeleden, tarihin akış doğrultusuna uygun öneriyi yapan Dağlılar galip çıkacaklardır. Yavaş yavaş oluşan bu iki grup arasındaki mücadele 1793 yılına kadar sürmüştür. Daha önce de değindiğimiz gibi bu gruplar hiç bir zaman bugünkü partilere benzer kesin bir program çevresinde toplanmış, bütünlük kazanmış değillerdi.

Dağlılardan Danton, kendi taraftarlarıyla Jirondenlerin arasını bulmaya çalışmıştır. Yasama Meclisinde bir süre solu temsil etmiş olan Jirondenler Konvansiyon Meclisinde 160 kadar temsilciyle sağda yer almaktadır. Vergnioud, Brissot, Guadet, Gensonné, Condorcet, Isnard, Paris Belediye Başkanı Roland Jirondenlerin ileri gelen kişileridir. Dağlılar sayı bakımından daha azdır. Bu grubun ileri gelenleri Robespierre, Marat ve Danton'dur. Bunları Saint - Just, Camille Desmoulins gibi genç ihtilâlciler izliyordu. Hepsi de Jakoben kulübünün üyesiydi.

Asımda her iki grup Mecliste azınlıktadır; milletvekillerinin çoğunluğu ortadadır. Bu ortadakilere «Ova» (La Plaine) ya da «Bataklık» (Le Marais) adı veriliyordu. Amaçları 1789'da elde edilen hakları, başkaldırmak için fırsat bekleyen aristokratlara ve dış düşmanlara karşı korumak, bütün yurtseverleri birleştirmektir. İçlerinde Carnot, rahip Grégoire, Boissy d'Anglas ve rahip Sieyès en önemli kişilerdir.

Jirondenler ve Dağlılar arasında, kişisel kinlerin dışında, bir sınıf çatışması da söz konusudur. Örnek olarak iki grubun liderlerinin hürriyet anlayışlarını kısaca karşılaştıralım. Jirondenlerden Vergniaud'ya göre «Eşitlik», haklarda eşitlikten başka bir şey değildir. Vergi eşitliği, kuvvet eşitliği, zekâ, çalışma, sanayi ve emek eşitliği olmadığı gibi servet eşitliği de yoktur. Oysa Robespierre için, «Yaşamak hakkı hakların başında gelir... Mülkiyet hakkı, geçinme ve yaşama hakkına tâbidir. Başta gelen sosyal kanun, toplumun bütün üyelerine yaşama olanaklarını garanti eden kanundur».

Robespierre'in sözleri bizi şaşırtmamalı. Dağlılar da burjuvalardan meydana gelmişti. Ne var ki bunlar, feodalitenin yıkılmasından ve millî malların satılmasından faydalandıkları için, aristokrasinin geri gelmesinin kazandıklarının ellerinden alınması anlamına geleceğini biliyorlardı. Dağlılar Meclis dışında halk ve orta burjuvazinin temsilcisi olan Jakobenlerin desteğiyle devrimciliklerini sürdürüyorlardı. Jakobenlerin burjuvaziyle emekçi halk arasında denge kurma çabaları

ve küçük burjuvaziyi temsil etmeleri, daha sonraki kararsız tutumlarını çok iyi açıklamaktadır.

Dağlılar içeride 10 Ağustosun getirdiği rejimi sürdürmek, dış ilişkilerde Cumhuriyetçi Fransa'nın Kralcı Avrupa'ya üstün gelene kadar savaşmak gerektiği görüşünü savunuyorlardı. Bu amaçlarla olağanüstü tedbirler alınması ve büyük kütlelerin desteğinin sağlanması gereğine, sıkı bir merkeziyetçiliğe inanıyorlardı.

Jirondenler ise diktatör Paris Komününe büyük bir hınç besliyorlardı. Paris'teki külotsuzların (sans culottes) yani pantolon giyen halkın Meclise karşı girişebileceği yeni hareketleri önlemek üzere, çeşitli bölgeler halklarından bir muhafız birliği kurulmasını istiyorlardı. Halkın anarşik hareketlerine karşı olan bu grup, ılımlı burjuvazinin çıkarlarını gittikçe daha fazla savunur olmuştur. İktisadi hürriyeti, mülkiyet hakkını savunuyor, yeni bir toprak kanunu çıkarılmasını öne sürenlere şiddetle muhalefet ediyordu.

Fransa'yı savaşa sürükleyenler asıl kendileri oldukları halde, Jirondenler savaşın normal zamanların kanunlarıyla ve hürriyetlere dokunulmaksızın kazanılabileceğini iddia ediyorlardı. Jirondenler federalizme taraftardılar. Bir Jironden gazetecinin dediği gibi, onlara göre «Paris'in nüfusu, öteki illerin nüfusuna eşit olmak üzere, seksen üçte bire düşmelidir». Bütün 10 Ağustosa karşı olanlar, 1791 anayasalı monarşi taraftarları, hatta eski rejimin özlemini çeken gericiler, umutlarını bu grubun başarısına bağlamışlardı. Bu durum Jirondenlerin daha da sağa kavmasına yol açtığı gibi Dağlıların ve halkın gözünde birer vatan hainiydiler.

Böylece iki taraf birbirine ağır suçlamalarda bulunmaya başladı. İki grup da ötekini Konvansiyondan atmak istiyordu. İlk teşebbüse geçen, Meclisteki daha kalabalık olan grup, Jirondenler oldu. Jirondenler rakiplerinin kurulacak özel mahkemelerde yargılanmalarını, ölüm cezasına çarptırılmalarını istediler.

Soru 66 Kral nasıl yargılandı ve idam edildi?

Fransa'da krallık kaldırılmıştı, fakat kralın geleceği hakkında ayrıca karar vermek gerekiyordu. Bazı milletvekilleri, 1791 Anayasasına göre kralın dokunulmazlığı olduğunu öne sürüyorlardı. Ancak 1792 yılının kasımında Tuileries sarayında, demir kapılı bir dolabın içinde bir sürü gizli belge bulundu. Bu belgeler kralın karşı ihtilâl hazırlıklarını, Koblenz'de toplanan göç etmiş Fransızlarla ve yabancı devletlerle ilişkilerini açığa çıkarıyordu. Bu durumda kralın yargılan-

ması kaçınılmazdı. Saint - Just ve Robesplerre'in itirazlarına rağmen Meclis, bütün yetkileri elinde topladığı için, kralı kendisinin yargılayacağına karar verdi.

Robespierre kralı yargılamanın, onun suçsuz olabileceğini kabul etmek anlamına geldiğini, oysa bu düşünce tarzının 10 Ağustosun, Konvansiyonun ve Cumhuriyetin ilânının meşruluğuna çölge düşürdüğünü ileri sürüyordu. Ona göre kralın suçluluğu tartışma götürmezdi. Fakat Meclis Fransa ve yabancı kamu oyunun genel eğilimine uyarak kralı yargılamayı uygun buldu.

10 Ekim 1792'de daşlayan yargılanma 20 Ocak 1793'te sona erdi. Uzun tartışmalar ve çeşitli oylamalardan sonra Meclis 334 oya karşı 387 oyla kralo ölüm cezası verdi. 26 Milletvekili ölüm cezasının, Konvansıyon Meclisinin hazırlayacağı Anayasanın halk tarafından onaylanmasına kadar tecil edilmesini önerdi. Bu teklif de 310'a karşı 380 oyla reddedildi.

Jirondenler kralı kurtarmak için çeşitli çarelere başvurdularsa da başarıya ulaşamadılar. Böylece Jirondenler aristokrasiyle uzlaşma yoluna girmiş oldular.

Kral 21 Ocak 1793 günü, Paris'in şimdiki Concorde meydanında idam ediidi. İdamı sırasında cesur davrandı. Bir papaz refakatında giyotine gelen kral halka hitap etmek istedi ise de askerlerin trampet sesleri konuşmasını önledi.

Soru 67 Kralın idamı ne gibi sonuçlar doğurdu?

Dağlılar, kral hakkında idam kararı vererek yeniden monarşiye dönülmesini önlemek, geçmişle ilişkileri kökünden koparark dönüş yollarını kesmek istiyorlardı.

Kral Onaltıncı Louis'nin idamıyla, ihtilâl ve ihtilâlin bütün düşmanları arasında ölüm kalım savaşı başladı. Dışarıda, Fransa'ya karşı bütün büyük Avrupa devletlerini biraraya getiren bir koalisyonun kurulmasına yol açtı. İlk günlerin ihtilâlcisi La Fayette'in bir yıl önce yaptığı gibi, komutanlardan Dumouriez ihtilâle ihanet ederek düşman saflarına geçti.

Konvansiyon, vatanı savunmak için 300.000 gönüllüye ihtiyacı olduğunu ilân etti. Bu kararın uygulanmasına geçilmesi, Vendée'de geniş bir kralcı ayaklanmanın yeniden başlamasına yol açtı.

Bir yandan da hayat gittikçe pahalılaşıyordu. Paranın değeri her geçen gün biraz daha düşüyordu. Halk çok güç durumdaydı.

Konvansiyonun kesin çarelere başvurması isteğiyle sert tenkitler

yapan papaz Jacques Roux öncülüğünde yeni bir grup ortaya çıktı. Bu gruba «Öfkeliler» (Les Enragés) adı verilmektedir.

Soru 68 : Öfkelilerin savundukları görüşler nedir?

Öfkeliler hareketi, 1793 yılında, hayat pahalılığı karşısında büyük halk hareketi sırasında ortaya çıkmıştır. Bu halk hareketlerini düzenleyenler Öfkelilerdi. Hareketin en önemli kişisi «kızıl papaz» denilen Jacques Roux'dur. Birçok eser, bu arada Daniel Guérin'in «Birinci Cumhuriyette Sınıf Mücadeleleri» adlı eseri, Robespierre'in daha çok küçük burjuvaziye dayanan iktidarına karşı, Öfkeliler hareketini proletaryaya dayandırılmak istenen bir hareket olarak nitelendirir. Öfkelilerin sosyal konularda düşünceleri basittir ve şiddete dayanmaktadır.

İşledikleri ana konu, «halkın ekmeğiyle oynayan vurguncu, istifçi ve karaborsacılara ölüm»dür. Jacques Roux'ya göre «Bir sınıf diğerini aç bırakabiliyorsa; zengin, kurduğu iktisadi düzen sayesinde yoksulun ölüm kalımı konusunda söz sahibi olabiliyorsa, o zaman hürriyet hayalden başka bir şey değildir.»

«Kanunlar fakirlere karşı zalimdir, çünkü zenginler için, zenginler tarafından yapılmıştır».

«İçerde zenginlerin yoksullara karşı yürüttükleri savaş, yabancıların Fransa ile yaptıkları savaştan daha korkunçtur... Dört yıldan beri ihtilâlden zenginleşenler, burjuvalardır. Bizi ezmekte olan yeni ticaret aristokrasisi, toprak sahibi asillerden bin beterdir.»

Anlaşıldığı gibi bu görüşler sınıf mücadelesi ilkesini ilk defa açık olarak ortaya atmaktadır. Ayrıca ileride üzerinde durulacak olan «biçimsel hürriyet», «gerçek hürriyet» ayrımı konusunda farklı bir görüş getirmektedir. Nitekim Marx, «Kutsal Aile» adlı kitabında Roux'yu komünizmin ataları arasında saymaktadır.

Ancak Öfkeliler hareketini gerçek yerine oturtabilmek için, bazı özelliklerine de işaret etmek yararlı olacaktır Her şeyden önce, proletaryayı savunan bu hareket halka inememiştir. Jacques Roux Konvansiyon Meclisine seçilememiştir Paris Komününde sınırlı bir rolü olmuştur. Ayrıca Jacques Roux'nun fikirleri de sınırlıdır. Servet bölüşümünün kötülüklerini, yanlışlığını belirtmekle birlikte, üretim konusuna değinmemekte; özel mülkiyete karşı çıkmakta, fakat mülkiyete sahip olanların değişmesini istemekle yetinmektedir. Beri yandan sosyal konularda teklifler getiren Öfkeliler, siyasî alanda yeni bir doktrin sahibi değillerdir. İktidar halinlerin elinden alınacaktır;

parlamantarizmin aleyhindedirler, fakat yerine koyacakları bir şey yoktur.

Jacques Roux'dan başka Varlet, Chalier ve Leclerc Öfkelilerin liderleridir. Öfkeliler, tutucu hale gelen ve karşı ihtilâl hazırlayan Jirondenlerin düşürülmesinde önemli rol oynayacaklardır.

Soru 69 : Konvansiyon Meclisi hangi koşullar altında ve ne gibi kararlar aldı?

Konvansiyon Meclisinin 1793 yılının Mart ve Nisan aylarında aldığı ihtilâlci kararlar, ileride siyasî iktidarı ele geçirecek olan ihtilâlci hükümetlere de örnek olması açısından, ayrı bir önem taşımaktadır. Şunu da hemen belirtelim ki Jirondenler bu kararlara muhalefet etmişlerdir. Kararlar, dışarıda Jakoben kulüplerine dayanan Dağlılarla, krallığa, asillere karşı olan ve o ana kadar elde edilmiş bulunan hakları korumaktan yana olan «Ovalılar»ın çoğunluğunun oylarıyla alınabilmiştir.

Öte yandan, halk hareketinin hız kazanması üzerine artık asillerle de gizliden işbirliğine girişen, büyük burjuvazinin temsilcisi Jirondenlere karşı, genellikle küçük ve orta burjuvaziyi temsil eden Dağlılar, iktisadî konularda kararlar alırken Öfkelilerle işbirliği yapmışlar, daha doğrusu onların ileri sürdükleri fikirleri savunur görünmüşlerdir. Ancak bu görüş ve eylem ortaklığı geçici olmuş, 2 Haziran olaylarının hemen peşinden Öfkelilerin belli başlı şefleri tutuklanmışlardır.

Bir yandan iktisadî bunalımın, öte yandan Vendée ayaklanmasının zor duruma düşürdüğü Fransız ihtilâlci hükümeti, Avrupa koalisyonunun da yeniden ülkeye saldırısını göğüslemek zorundaydı. Bu arada İngiltere de koalisyona katılmıştı. İngiltere, donanmasının iktisadî, malî olanaklarını karşı ihtilâlin emrine vermiştir. Bunun yanında karşı ihtilâlin ideolojisi de İngiltere'de biçimlenmiştir. 1790 yılında İngiliz Devlet adamlarından Edmund Burke'ün (1729 - 1797) yazdığı, «Fransız ihtilâli hakkında düşünceler» karşı ihtilâlin İncili haline gelmiştir.

Burke'ün kitabına göre sosyal düzen Tanrı tarafından kurulmuştur; insanlar onu değiştiremezler. Fransız ihtilâli aristokrasiyi yıkmakla tüm sosyal düzeni ve uygarlığı yıkmaktadır. Fransız aristokrasisini korumak, tüm uygarlığı korumaktır. Onun için Fransız ihtilâlcilerine karşı haçlı seferi açılmalıdır.

Öte yandan Fransız ordusu kuzeyde Neerwiden'de, 1793 Martın-

da Avusturya ordusuna yenildi. Yabancı ordular ele geçirdikleri kuzey Fransa topraklarında feodal düzeni yeniden kuruyorlardı. İşte bu durum karşısında Konvansiyon Meclisi sert, ihtilâlci tedbirler almak zorunda kalmıştır. Meclis geniş yetkiler vererek 82 Milletvekilini taşra illerine yollamıştır. Bunların görevleri şüpheli görülen kimselere karşı gereken tedbirleri almak, asker toplama işini denetlemek ve Jirondenlerin taşradaki nüfuzlarını kırmaktı. Bunun dışında Meclis bir İhtilâl mahkemesi kurmuştur. İhtilâle karşı işlenen suçları yargılayacak olan mahkemenin kararları kesindir, temyizi mümkün değildir. Bu mahkemenin yargıçlarını atamaktan başka, yargılanacak olanların ithamnamelerini hazırlamak yetkisi de Konvansiyona aittir.

Ayrıca her kentte, büyük kentlerin ise her seçim bölgesinde «İhtilâlci Gözcü Komiteleri» kurularak bu komitelere yabancıları göz altında bulundurmak, şüpheli kimselerin listesini hazırlamak, gerekli gördüklerince bu kimseleri tutuklamak yetkisi verildi. Halk arasından, tecrübeli ihtilâlcilerden seçilen komiteler, Jirondenlere ve asillere karşı mücadelede etkili bir silâh olunca, Mecliste Jirondenlerin protestosuna, diktatörlüğe gidiliyor suçlamalarına sebep oldular.

1793 yılının Nisan başlarında Konvansiyon Meclisi, ünlü «Kamu Selâmet Komitesi»ni kurdu. Dokuz üyesi olan Komitenin görevi, yasama gücünü elinde bulunduran Meclise bağlı Geçici Yürütme Kurulunun yönetimine gözcülük etmek, açıkça gereken hallerde genel savunma tedbirleri almaktı.

Meclis bir yandan da ordulara yolladığı temsilcilerin yetkilerini artırarak askerî birliklerde «siyasî komiserlik»ler kurdu. Komiserler gerekli gördüklerinde generalleri tutuklamak yetkisine bile sahiptiler. Komiserler her gün Kamu Selâmet Komitesine, haftada bir kere de Konvansiyon Meclisine rapor vermek zorundaydılar. Böylece Konvansiyon Meclisi orduların idare ve denetimini sağlamış oluyordu.

İktisadî konularda ise Dağlılar da hürriyetten yana idiler. Ancak iktisadî bunalım bu alanda da devlet müdahalesini ve sert tedbirler alınmasını gerektiriyordu. Şubat ayında Öfkelilerin önayak olduğu Paris halkı, özellikle kadınlar, kıtlık yüzünden dükkânları yağma etmeğe başlamışlardı. Halkın zengin burjuvalara karşı kini gittikçe artıyor, Jakobenler de halkın gözünden düşüyordu. Bu durumda Jakobenler daha sola kaymış gibi görünmek zorunluğunu duydular.

24 Nisanda Robespierre Meclise yeni bir Haklar Bildirisi projesi verdi. Bu projede mülkiyet hakkı artık kutsal bir hak olmaktan çıkıyor, sınırlandırılabiliyordu. Bildiri projesine göre «Mülkiyet hakkı güvenliğe ve hürriyete halel getiremez; insanın yaşama hakkına ve başkalarının mülkiyet haklarının ihlâl edilmesine yol açamaz».

4 Mayısta Konvansiyon Meclisi tahıl tavan fiyatlarını tespit eden, gerektiğinde de tahıla el konabileceğini belirten bir kararname yayınladı. 20 Mayıs 1793'te alınan bir kararla da Meclis zenginlerden zorla bir milyarlık istikrazda bulunuyordu.

Soru 70 : Jirondenlerin ihtilâlci kararlara tepkisi ne oldu ve siyasi sahneden silinmelerine yol açan olaylar nasıl gelişti?

Konvansiyon Meclisinde Ovalıların bir kısmıyla Dağlıların ve Meclis dışında Jakobenler kulübünün ve halkın çoğunluğunun desteklediği kararlar karşısında Jirondenler harekete geçtiler.

Jirondenlerin ele geçirdiği Bordo, Liyon, Marsilya ve Tulon belediyeleri Paris'e başkaldırdı. Birçok ilde Dağlıları Meclisten atmak için gönüllü toplanmaya başladı. Bu arada Jirondenler, Paris Komünü hakkında araştırma yapmak üzere, üyeleri sadece Jirondenler arasından seçilen, oniki kişilik bir komisyon kurulması kararını Meclisten geçirmeyi başardılar. Ova grubu Paris Komününe pek fazla güvenmediğinden bu konuda Dağlıların peşinden gitmeyi istemiyordu.

Komisyon birçok tutuklama kararı aldı. Bu arada halkın en çok okuduğu «Pére Duchène» adlı gazetenin başyazarı Hèbert de tutuklandı. Komün üyeleri Meclise gelerek tehdit edici bir ifadeyle Hébert'in serbest bırakılmasını istediler. Buna karşılık Meclis Bakanı Jironden Isnard, «Yakında insanlar birbirlerine, acaba Seine nehri kıyısında Paris diye bir kent hiç var oldu mu diye soracaklar» tehdidini savurdu. Bu tehdit, Prusya ordusu komutanı Brunswick dükünün tehdidine çok benziyordu. Paris ihtilâlcilerinin karşılığı da, Brunswick düküne verdikleri karşılığa benzeyecektir.

Ertesi gün Jakobenler kulübünde Robespierre, «Halka zulüm edilince, halkın kendinden başka güvenecek kimsesi kalmayınca, halka ayaklanması gerektiğini söylemeyen insan alçağın biridir» diyordu. Jakobenler isyan halindeydiler.

28 Mayısta çeşitli seçim bölgelerinden gelen temsilciler dokuz kişilik bir isyan komitesi kurdular. Harekete, daha önce Jirondenlerin tutuklayıp sonradan Ovalılarla Dağlıların serbest bıraktıkları, Öfkelilerden Varlet önderlik ediyordu. Meclise hitaben bir dilekçe hazırlandı. Dilekçeyi imzalayan, seçim bölgesi temsilcisi ikinci seçmenlerle Paris Komünü üyeleri, halkla birlikte Meclisin önünde toplandılar. Dilekçe Jirondenlerin liderlerinin Meclisten atılmasını, Onikiler Komisyonunun dağıtılmasını, şüpheli kimselerin yakalanmasını, idari örgütte temizlik yapılmasını, devrimci bir ordu kurulmasını, zenginlerden vergi alınmasını, ekmek fiyatının indirilerek dondurulmasını v.b. istiyordu.

Konvansiyon Meclisi bu isteklerden yalnızca Onikiler Komisyonunun dağıtılmasını kabul etmekle yetindi. 31 Mayıs hareketi başarıya ulaşamamıştı. İsyan Komitesi ikinci bir ayaklanma hazırladı. Komite aşırı bir ihtilâlci olan Henriot'nun Komün tarafından Paris Millî Muhafız komutanlığına atanmasını sağlamıştır. Henriot emrindeki 80.000 kişi ve toplarla Tuileries sarayını çevirdi. Bu harekete halk da katıldı. Konvansiyon bir aralık bu kuşatmaya karşı koymaya çalıştı. Meclisin yeni Başkanı Herault de Sèchelles'in önderliğinde bazı Milletvekilleri hep birlikte sokağa çıkıp hareketi önlemeye çalıştılar.

Sèchelles, «Halk ne istiyor? Konvansiyon sadece halkı ve onun mutluluğunu düşünmektedir» deyince Henriot'nun karşılığı şu oldu: «Halk parlak cümleler dinlemek için değil emretmek için ayaklandı; içinizdeki otuzdört suçluyu kendisine teslim etmenizi istiyor». Milletvekillerinden bazılarının ilerlemeye teşebbüs etmesi üzerine askere silâh başına emrini verdi. Konvansiyon direnmekten vazgeçti. Milletvekilleri toplantı salonuna dönerek yirmidokuz Milletvekiliyle iki Jirondenden Bakanının tutuklanmasına karar verdi.

Böylece Jirondenler iktidarda söz sahibi olmaktan çıkıyor, iktidar Dağlılara ve aslında, içlerinde en kararlısı olan Robespierre'e geçiyordu.

Soru 71 : 1793 Anayasası nasıl bir anayasadır ve neden uygulanamamıştır?

2 Haziran ayaklanmasını izliyen günlerde Konvansiyon Meclisi en kısa sürede, Meclisi diktatörlük suçlamalarından kurtarmak ve taşra halkına, illere, güven vermek amacıyla bir Anayasa hazırladı. Bu Anayasa 24 Haziran 1793 tarihinde kabul edildi. Anayasanın başına eklenen Haklar Bildirisi 1789 tarihli Haklar Bildirisinden daha eşitçi ve sosyal içerikli bir bildiridir.

Bildirinin birinci maddesine göre toplumun amacı herkesin mutluluğudur. Yürürlüğe giremeyen bu Anayasa, Fransız İhtilâli içinde Halk egemenliği görüşünü gerçekleştirmeye çalışmış olan bir Anayasadır. 1791 Anayasasıyla 1793 Anayasası arasındaki fark, Millî egemenlik ve Halk egemenliği görüşlerinin, özellikle temsil konusunda doğurduğu sonuçları ortaya koymak bakımından ilgi çekicidir.

Duverger'ye göre 1793 Anayasası küçük burjuvaziyle geniş halk kütlelerinin ağır bastığı bir siyasî ortamın ürünüdür. Guérin'in kanısınca, 1792 yılında genişlemeye başlayan halk hareketi karşısında ve cumhuriyetin ilânından sonra, burjuvazi bir süre geri çekilmek, halkın isteklerini, getirdiği anayasalarla karşılamak zorunda kalmıştır.

İşte bu ortamda, halkın çoğunluğunun siyasî iktidara ağırlığını koyabildiği bir döneminde, 1793 Anayasasıyla kabul edilen Halk egemenliği, burjuvazi tarafından benimsenmekten çok, kısa bir süre için halka verilmiş bir taviz olarak görünmektedir.

Burdeau'ya göre 1791 Anayasası demokrasiyi getirmişti; ancak bu, bir yönetilen demokrasidir; çünkü halk iktidarı kendi eliyle kullanmaktan yoksun bırakılmıştır. Oysa Millî Konvansiyonla gelen demokrasi yöneten bir demokrasidir, çünkü halk artık yönetime katılabilmektedir. Birçok yazar, 1793 Anayasasının Rousseau'nun görüşlerinden esinlenerek hazırlanmış bir anayasa olduğunda fikir birliğine varmışlardır.

Yürürlüğe konulmamış olmasına rağmen 1793 Anayasası büyük yankı uyandırmış bir anayasadır. Fransız İhtilâli sırasında, Robespierre'in iktidardan düşüş tarihi olan 9 Thermidor, Yıl II (27 Temmuz 1794) den sonra, aşırı sol cumhuriyetçiler tarafından uygulanmak istenmiş, daha sonra da Direktuvar döneminde, Gracchus Babeuf tarafından savunulmuştur. Hatta zamanımızda; 1945 yılından sonra da, «Kurucu Meclis» tartışmalarında Fransız Komünist Partisi bu Anayasayı benimsemiştir. Leroy'a göre 1793 Anayasası, Fransız İhtilâli içinde sosyalizmin ilk çekirdeğidir, doktrinsiz bir sosyalizmdir.

Bütün bu gürültüler neyin çevresinde kopmaktadır? 1793 Anayasası özel mülkiyeti sınırlayan, üretim araçlarını topluma devreden hükümler mi getirmektedir? Hayır. 1793 Anayasası sadece herkesin çalışma ve öğrenim hakkına sahip olduğunu kabul etmekte, sosyal güvenlikten söz etmekte ve direnme hakkı tanımaktadır. Ancak bu hükümlerin yanında, 1793 Anayasasının özelliğini yapan, aşağıda saydığımız hükümlerdir:

a) İktidarın bireylerin tümüne ait olduğunu, soyut bir varlık olan Milletin değil, somut olarak bireylerin tümünün iktidarı kullanacağını kabul etmesi (madde 7).

b) Genel oy'un kabul edilmesi (madde 11-20).

c) Halkın milletvekillerine doğrudan doğruya emredici vekâlet vermemesine rağmen, kanunların yürürlüğe girebilmesi için, kırk gün içinde, seçim bölgelerinin yarısının bir fazlasından itiraz gelmemesi gerektiğinin, aksi halde referanduma gidileceğinin kabul edilmesi (madde 59). Her seçim bölgesindeki seçmen meclislerinin onda birinin itirazı, o seçim bölgesinin referandum istemesi için yeterli sayılıyordu.

d) Yasama Meclisi seçimlerinin her yıl yenilenmesi (madde 40 - 41).

e) 1793 Anayasasının başında yer alan «İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi»nin 29'uncu maddesine göre, her vatandaşın, konunların ya-

pılmasında, vekillerin ve memurların seçilmesinde eşit haklara sahip oluşu.

f) Aynı Bildirinin 28'inci maddesiyle, halkın kendi Anayasasını gözden geçirmeye ve değiştirmeye hakkı olduğunun, hiç bir kuşağın gelecek kuşakları kendi kanunlarıyla egemenliği altına almaya hakkı olmadığının kabul edilmesi.

g) Yasama gücünün tek bir Mecliste toplanması (madde 39).

Ne var ki 1793 yazında siyasî ve iktisadî ortam, bu Anayasanın yürürlüğe konulmasına elverişli değildi. İçerde karşı ihtilâl ve açlığın, dışta kralcı Avrupa koalisyonunun yarattığı tehlikeler, sert ve acele kararların alınmasını zorunlu kılıyordu. Nitekim Anayasanın ilânı için taşradan gelen il delegelerini, Robespierre ve Jakobenler, Anayasanın yürürlüğe girmesinin bir süre geri bırakılmasını önermeye teşvik ettiler ve bunda başarı sağladılar. Böylece barış sağlanıncaya kadar ihtilâlci tutumunu sürdüreceğini ilân eden bir geçici hükümet kuruldu.

Robespierre'in 1794 yılı başlarında Konvansiyona sunduğu raporda yer alan, ihtilâlci diktatörlüğün ne olduğunu açıklayan, proletarya diktatörlüğü anlayışının ilk çekirdeğini meydana getiren görüşlerine burada kısaca değinmek istiyoruz. Robespierre'e göre, «Anayasalı hükümetin görevi Cumhuriyeti korumaktır; oysa ihtilâlci hükümetin görevi Cumhuriyeti kurmaktır... İhtilâlci hükümetler daha geniş ve esnek hükümlere bağlı olmalıdırlar; çünkü hızla değişen, hemen tedbir alınmasını gerektiren koşullarla karşı karşıyadırlar. Birden beliren tehlikelere aynı çabuklukla karşı koyabilmek için bütün kaynakları seferber edebilme olanağına sahip olmalıdırlar...

«Anayasalı rejimlerde bireyleri kamu gücüne karşı savunmakla yetinilir. Oysa ihtilâlci hükümetler karşı ihtilâlin saldırısından kamu gücünü korumak zorundadır... İhtilâlci hükümet, ihtilâlden yana olan vatandaşlara tüm korunma ve gelişme olanaklarını sağlar; fakat halk düşmanlarına verebileceği tek şey ölüm cezasıdır».

Nitekim özellikle Lenin tarafından geliştirilen ve sosyalizme geçiş için gerekli görülen proletarya diktatörlüğü de aslında proletarya için gerçek demokrasi, ancak burjuvaziye karşı uygulanan bir diktatörlük olmalıdır. Hemen şuna da işaret edelim ki Robespierre bu diktatörlüğü büyük burjuvazi, kralcı aristokrasi ve dış düşmanlara karşı küçük burjuvazinin çıkarlarını savunmak amacıyla kullanmaya çalışmış, zaman zaman emekçi halkın desteğini sağlayabilmişse de, uyguladığı politika küçük burjuva kaypaklığından kurtulamamıştır.

Soru 72 : Dağlıların ihtilâlci hükümeti nasıl kuruldu?

1793 yazında Jirondenlerin Konvansiyon Meclisinden atılmaların-

dan sonra Dağlılar üç büyük tehlikeyle karşılaştılar. Dışta kralcı koalisyon sınırları zorlamakta ve ihtilâli bastırmak amacıyla Paris'e yürümeye hazırlanmaktaydı. İç savaş ise gittikçe şiddetleniyordu. Kralcı Vendée ayaklanmasının yanında, Jirondenden ya da federalist diyebileceğimiz başkaldırmayı da bastırmak gerekiyordu. Paris'te bile kralcılar türlü fesatlar çevirmekten geri kalmıyorlardı. Normandiya'dan gelen Charlotte Corday adlı bir genç kız 13 Temmuzda Marat'yı hançerliyerek öldürdü.

Aslında Dağlılar Jirondenleri yendikten sonra, sosyal kökenleri gereği, aynı zamanda varlıklı olanları ve ılımlıları da kollamak isteğindeydiler. Küçük burjuva kökenli Dağlılar mülkiyeti koruyarak, halk hareketini sınırlayarak, burjuvaziye güven vermek istiyorlardı. Ne var ki bu dengeyi sağlamak kolay değildi. Nitekim yukarıda değindiğimiz karşı ihtilâlci güçlerin harekete geçmesi ve buna eklenen iktisadî bunalım denge kurulmasını önledi; Dağlıları halka daha da yakınlaşmaya itti.

Jacques Roux, Hèbert gibi halk liderleri Kamu Selâmet Komitesinin ve Konvansiyonun sert tedbirler almasından yanaydılar. İktisadî bunalımın her geçen gün artması, kuşkusuz halk hareketini güçlendiriyordu. Hebert'in ifade ettiği gibi kıtlık siyasî kaynaşmaya hız veren en güçlü etkendi.

Öte yandan 2 Eylülde Toulon limanının kralcılar tarafından İngilizlere teslim edildiği haberi halkın galeyanını büsbütün artırdı. Hebért'in gazetesi halkı harekete geçmeye çağırıyordu. 4 Eylül günü, çoğunluğunu işçi ve çırakların meydana getirdiği büyük bir kalabalık, Paris Komününden ekmek istemek üzere «Grève» meydanında toplandı; ertesi gün daha büyük bir gösteri yapılmasına karar verildi. 5 Eylülde, kan dökülmeden halk Konvansiyon Meclisine girdi. Halkın istifçilerle vurguncular ve yeni rejimin düşmanlarına karşı sert tedbirler alınması, yeni bir İhtilâl ordusu kurulması gibi dilekleri kabul edildi.

Halkın baskısı devam edince Konvansiyon, karaborsayı önleyebilmek amacıyla birçok yiyecek ve giyecek maddesinin tavan fiyatını saptamak zorunda kaldı. Kamu Selâmet Komitesine Hebért'ci iki milletvekili de katıldı. Böylece 1793 yılının son üç ayı içinde İhtilâlci hükümetin yeni yapısı biçimlenmeye başladı.

Hukuken İhtilâlci hükümetin yönetimi yine Konvansiyon Meclisine aittir; böylece hükümet temsilî ve demokratik niteliğini sürdürmektedir. Ancak gerçekte iktidar artık Kamu Selâmet Komitesinin eline geçmiştir. Bu Komitenin yetkileri, kuruluşundan başlayarak her geçen gün biraz daha artırılmıştır. Sonunda Komite âdeta çok başlı bir diktatör haline gelmiştir. Konvansiyon tarafından bir aylık süre için seçi-

len üyeleri, 1793 Eylülünden sonra, bir tanesi hariç, 1794 Temmuzuna kadar sürekli seçileceklerdir. Bu üyeler Robespierre, Couthan, Saint-Just, Collot d'Herbois, Billaud - Varennes, Carnot, J. B. Saint - André, Barrère ve Robert Lindet'dir.

Kamu Selâmet Komitesinin yanında bir de «Genel Güvenlik Komitesi» vardır. Bu Komite, Konvansiyonun iç güvenlik konularında aldığı kararları uygulamakta, gerektiği zaman karar da almaktadır. Şüpheli gördüğü kimseleri tutuklamak yetkisi de vardır.

Bunların dışında, 10 Mart 1793'den beri Paris'te faaliyete geçmiş bulunan özel (ad hoc) bir ihtilâl mahkemesi, ihtilâle karşı işlenen suçları cezalandırmaktadır. Mahkemenin yargıçları, savcısı ve jüri üyeleri Konvansiyon Meclisi tarafından seçilmişlerdir. Kararlarının temyizi mümkün değildir. Bu mahkemenin çalışma hızı 5 Eylül 1793'ten sonra artmıştır. Savcısı, Kamu Selâmet Komitesinin sadık adamı ünlü Fouquier - Tinville'dir.

Bu arada üzerinde durulması gereken bir konu da, Konvansiyonun aldığı kararları uygulamak üzere illere ve özellikle ordu birliklerine, geniş yetkilerle donatılmış komiserlerin gönderilmesidir. Daha önce kısaca değindiğimiz bu siyasi komiserlerden Carnot, Wattignies Savaşında piyadenin önünde hücuma geçmiştir. Saint - Just Alzas'taki birlikleri, Saint André de Brest deniz savaşlarını yönetmişlerdir. Robespierre'in kardeşi ve Barras, Toulon'un alınmasına katılmışlardır.

Ayrıca her komünde kurulan ihtilâl komitelerinin, ikametgâh belgesi vermek, şüpheli şahısları üst makamlara bildirmek, ihtilâlci kanunların uygulanmasını sağlamak gibi görevleri vardı. Bu Komiteler zamanla daha da güçlendiler; taşrada bütün hayatı denetler duruma geldiler. Jakobenler kulübünün taşra şubeleri de ihtilâle bağlı, güvenilir kişileri bulup hükümet temsilcilerine salık vererek ihtilâlci hükümetin güçlenmesine yardımcı oluyorlardı.

Kanunların uygulanmasına göz kulak olmak üzere illere ayrıca milli ajanlar yollandı. Böylece yönetim ılımlı mahallî idarelerin elinden ihtilâlci hükümetin eline geçti ve Fransa'da, zamanımıza kadar süren sıkı bir merkezî sistemin temelleri atılmış oldu.

Hükümet iç ve dış düşmanlara karşı kendini savunmak amacıyla asker toplama konusunda, o döneme göre yeni bir yola başvurmuştur; bu, genel seferberlikti. 18 - 25 yaş arasındaki bekâr ya da çocuksuzlar cepheye gönderiliyordu. Çocuklar ve daha yaşlılar silâh yapımında, kadınlar ise hastahanelerde ve askerlerin giyeceklerini sağlamakta kullanılıyordu. Böylece Fransız ordusunun sayısı bir milyona yükselmiş oldu.

İhtilâlci hükümet aldığı idarî, iktisadî ve malî tedbirlerle, 1789'da

getirilen ilkelerin dışına çıkarak, vatandaşın hürriyetine karşı devletin güvenliğini, liberal iktisat ilkelerine karşı kamunun genel yararını ön plana alan güdümlü bir iktisat politikası ve otoriter bir tutum izlemeye başladı.

Soru 73 : Fransız İhtilâlinde tedhiş (Terör) dönemi nasıl bir dönemdi?

Ülke içinde ve dışında karşı ihtilâlcilerle mücadele halindeki ihtilâl hükümeti kendi içinde muhalefete yer veremezdi. 5 Eylül 1793 kütle hareketi, İhtilâl hükümetini güçlendirerek ona muhaliflerini tasfiye olanağını verdi. Tedhiş ve diktatörlüğün kurulması, Kamu Selâmet Komitesinin güçlenmesi demekti. Komitenin güçlenmesi ve duruma hâkim olması ise hem Öfkelilerin, hem de Konvansiyondaki sağ muhalefetin susturulması pahasına başarılabilmiştir.

İç ve dış ortam, otorite ilkesinin seçim ve temsil ilkesine üstün gelmesine yol açmıştır. Şunu da hemen belirtelim ki aslında siyasî amaçlarla girişilen ve burjuvazi tarafından tedhiş hareketi olarak adlandırılan hareket ya da uygulama, olayların akışıyla sosyal bir nitelik de kazanmıştır.

31 Ekim 1793'te Saint - Just ile Lebas'nın önerileri üzerine, Strazburg zenginlerinden yedi milyon liralık bir vergi toplanarak bunun bir kısmının yoksulların ihtiyaçları için kullanılması, Paris Komününün erzak dağıtımını denetlemesi ve ekmeği vesikaya bağlaması; yine 1793 Ekiminde Kamu Selâmet Komitesinin, üretim, ticaret ve ulaştırma işlerine bakacak, geniş yetkilere sahip bir komisyon kurması alınan sosyal tedbirlere örnektir. Ancak bu yönde daha ileri gidilmesi yönünde baskı yapan Paris seçim çevrelerinin baskısına da hükümetin boyun eğmediğini belirtmek gerekir.

Tedhiş hareketi asıl, 17 Eylülde çıkarılan, şüpheli şahıslar hakkındaki kanunla kendini hissettirdi. Bu tarihten sonra İhtilâl mahkemeleri çalışmalarını hızlandırdılar. 16 Ekim 1793 tarihinde kraliçe Marie Antoinette idam edildi. Ardından, Konvansiyondan atılan yirmi iki Jironden, kuzeni Onaltıncı Louis'in idamı için oy vermiş olan, Eşitçi Philippe diye anılan Orleans dükü, salonu ile aydınlar arasında ün yapmış bulunan Jironden madam Roland, Champs de Mars katliamından sorumlu Bailly, büyük hatip Barnave, cephede kasten gevşek davranmakla suçlanan generaller, İngiltere'nin hizmetinde oldukları öne sürülen bankerler giyotine gönderildiler. 1793 Nisanından Ekime kadar 66 idam kararı veren İhtilâl mahkemesi, Ekimden Kasım sonuna kadar 177 kişiyi idama

mahkûm etti. Marsilya, Bordo ve Liyon kentleri Federalistlerin elinden alındıktan sonra da mahkeme, Bordo'da 300, Marsilya'da 400 ve Liyon'da 1.700 idam kararı verdi.

Öte yandan mahkeme önüne çıkarılmadan hapishanelerde kurşuna dizme olayları başgösterdi. Nant'da temsilci Carrier Vendée'cilerle dolu hapishaneleri boşaltmak için tutukluları bir gemiye doldurup gemiyi Loire nehrinde batırttı. İki bine yakın tutuklu boğuldu.

Tedhiş hareketinin, ihtilâlci diktatoryanın amaçlarından biri 1793 yılı sonunda gerçekleşti. Fransa iç ve dış düşmanlardan temizlendi. Başkaldıran Jirondenler ezildiği gibi Marsilya, Bordo ve Liyon kentleri yanında Tulon da yüzbaşı Bonaparte'ın usta yönetiminin yardımıyla Kasım ayında ele geçirildi. Vendée'ciler de yenildiler; Loire nehrinin sağ yakasına geçen 80.000 kişinin 60.000'i imha edildi. Ekim ve Kasım aylarında Wattignies ve Wissembourg savaşları sonunda Avusturya ve Prusyalılar Fransa'dan kovuldular.

Öte yandan iktisadî alanda büyük bir başarıdan söz etmek mümkün değildir. İhtilâlci diktatoryanın vergi politikasına karşı zenginlerin pasif direnişini kırmak için hükümet kesin tedbirler almaktan kaçınmıştır. Fiyatların gittikce artmasına karşılık işçi ücretlerinin vergiye tâbi tutulması ve ücretlerin aynı seviyede kalması, hoşnutsuzların sayısını çoğaltıyordu.

Soru 74 Tedhiş (Terör) yönetiminin dine karşı tutumu ne oldu?

Tedhiş döneminin özelliklerinden biri de Hıristiyan dinine karşı uyanan tepki ve bu konuda alınan kararlardır. Baştan beri aydınlanma felsefesinin etkisinde olan ileri gelen ihtilâlciler dine karşı idiler; Katolikliğin yerini vatan ve hürriyet inancının almasını istiyorlordı. Öte yandan yukarıda değindiğimiz bağlılık andını içmiş bulunan rahiplerin bile, cumhuriyete ve ihtilâl hükümetine muhalif oldukları bilinmiyor değildi. Buna rağmen Konvansiyon Meclisi uzun süre, Katolik dinine cepheden saldırmayı uygun bulmadı. Paris'te hâlâ halkın çoğunluğu ibadete devam ediyor ve dinî bayramları yürekten kutluyordu.

Ne var ki 1790 yılından başlayarak, dinî ibadetin yanında layık ve ihtilâlci bir ibadet de belirdi; bu 14 Temmuz federasyon bayramıydı. 1793'ten sonra bu bayram Cumhuriyetin birliği ve bölünmezliği bayramı olarak tamamiyle layık bir hava içinde kutlandı.

5 Ekim 1793'de Konvansiyon Meclisi, o zamana kadar kullanılan, Hazreti İsa'nın doğumuyla başlayan takvimi değiştirerek Katolikliğe büyük bir darbe indirdi. Yeni takvim Cumhuriyetin ilk günü olan 22 Ey-

lül 1792'den başlıyordu. Dinî bayramlar kaldırılıyor, aylara sis ayı, yağmur ayı, çiçek ayı, sıcak ay (boréal, pluviose, floréal, thermidor) v.b., mevsimin özelliklerini belirten adlar veriliyordu.

Bu karardan birkaç hafta sonra Paris çevresindeki komünler açıktan Katolik dinine karşı olduklarını bildirerek bölgelerindeki kiliseleri kapattılar. Taşradaki bazı hükümet temsilcileri aşırı bir din düşmanlığı göstermekten çekinmiyorlardı. Bunlardan Fouchée, Nièvre'de mezarlıklardaki haçları kaldırtarak mezarlıkların kapısına, «Ölüm ebedî bir uykudur» sözlerini yazdırttı. Hebertçiler dinsizlik hareketinin başını çekiyorlardı. Onların öncülüğünde anti-katolik hareket Paris'e yayıldı.

Dışarıda gelişen bu akım kendini zorla Konvansiyon Meclisine kabul ettirdi. 14 Ekimde Paris Komünü kiliseler dışında dinî tören yapılmasını yasakladı. Piskopos Gobel 7 Kasımda görevinden çekilmek zorunda kaldı. 23 Kasım 1793'de Paris Komünü kiliselerin kapatılmasına karar verdi. Notre Dame kilisesi aklın tapınağı haline getirilecekti. Başka kiliseler de aklın tapınağı haline sokuldu ve katolik evliyalarının yerini ihtilâl şehitlerinin resimleri aldı. Dinî ibadetin yerini de ihtilâl şehitlerine ibadet almaya başladı.

Din aleyhtarlığı Dağlı burjuvazinin bir kısmını rahatsız etmeye başlamıştı. Robespierre hareketin vatandaşta olumsuz bir tepki yarattığına işaret ederek daha ileri gitmenin siyasî bir hata olacağını ileri sürdü. Dağlıların liderlerinden Danton da bu anti katolik maskaralığa son verilmesini istedi. 6 Aralık 1793'de Konvansiyon din ve ibadet hürriyeti ilkesini bir kararnemeyle kabul etti. Böylece Kamu Selâmet Komitesi, halkın içinde aşırı unsurların yönettiği hareketi dizginliyerek durumo yeniden hâkim oldu. 1794 İlkbaharından sonra kiliseler yavaş yavaş açılmaya başladı.

Soru 75 : Robespierre'e karşı ilk muhalefet nasıl sonuçlandı?

Kamu Selâmet Komitesine 1793 yılının Temmuz ayında seçilmesinden sonra hükümetin gerçek başkanı Robespierre olmuştur. Robespierre ve dayandığı Jakobenler, küçük burjuva niteliklerini İhtilâlin yönetiminde açıkca ortaya koymuşlardır. Aristokrasiye ve büyük burjuvaziye karşı çıkmışlar, ancak sonuna kadar emekçi halka dayanmaktan, onun isteklerine tam olarak cevap vermekten kaçınmışlardır.

Öfkelilerin tasfiyesi, dine karşı akımı durdurmak için alınan tedbirler, seçim çevrelerinde kurulan, halkın isteklerini dile getiren bü-

rolara ve komünlere yapılan baskılar, hükümetin halk hareketinden kopuşunun kanıtlarıdır.

Bu dönemde ihtilâlci hükümet ılımlılık taraftarlığı ile aşırı eylem taraftarlığı arasında, ikisi ortası bir yol tutmaya çalışmıştır. Kasım 1793'ten itibaren hükümet, iki yönde de gelişen muhalefet karşısında kaldı. Solda, Öfkelilerin istek ve görüşlerini sürdüren Hebertçiler, sağda ise ılımlılar yani Dantoncular hükümete muhalefet ediyorlardı. Robespierre iki yandan gelen muhalefeti yok etmek için fırsat kolluyordu. Nitekim çok geçmeden fırsat çıktı.

İlk darbeyi Hebertçiler yedi. Hebertçiler kıtlıktan yararlanarak halkı Konvansiyona karşı ayaklandırmaya çalışıyorlardı. Fakat İhtilâl tarihinde ilk kez, hükümet halktan önce davranarak Hébért başta olmak üzere önde gelen Hebertçileri tutukladı. İhtilâl mahkemesinin ölüm cezasına çarptırdığı Hebertçiler 24 Mart 1794'de idam edildiler.

6 gün sonra, 30 Martta, ılımlılar da cumhuriyete karşı komplo hazırlamak sucuyla tutuklandılar. Danton yaklaşan tehlikeye karşı hiç bir tedbir almadı; «Giyotinci olmaktansa giyotin altında can vermeyi yüz kere yeğ tutarım» diyordu. Fakat Danton ihtilâl mahkemesi önünde bütün belâgatini kullanarak kendisini suçlayanları suçladı. Konvansiyon Meclisi millî adalete hakaret eden sanıkları duruşma salonundan çıkartmak imkânını sağlayan bir kararname yayınlamak zorunda kaldı. Kendilerinin hazır bulunmadıkları bir oturumda Dantoncular idama mahkûm edildiler ve 5 Nisan 1794'de giyotine gönderildiler.

Soru 76 Robespierre'in ve Jakobenlerin bu dönemdeki görüş ve tutumları nedir?

Danton'un idamıyla Robespierre tehlikeli bir rakibinden kurtulmuş oldu. Bu sıralarda Robespierre otuzbeş yaşlarındaydı. Jakobenlerin en güçlü hatibiydi ve kişiliğinde Jakobinizmi temsil ediyordu. Bugünkü anlamıyla Jakobinizm, karşı İhtilâl ve savaşlar sırasında gerçek niteliğini kazandı.

Jakobinizm, Touchard'ın belirttiği gibi, bir «vatan tehlikede» doktrinidir. Ama Jakobenlerin vatanseverliği, şoven bir vatanseverlik değildir. Halkların kendi kaderlerini tayin hakkını tanıyan demokratik bir vatanseverliktir.

Bozulmaz, doğruluktan ayrılmaz («l'incorruptible») adıyla anılan Robespierre için temel ilke «erdem»dir. Rousseau'nun sadık bir izleyicisi olan Robespierre temsilî sisteme inanmamaktadır. Çünkü Rous-

seau'nun da açıkladığı gibi, egemenlik hakkı devredilemez. İhtilâlci hükümet parlamenter bir hükümet değildir. Komitelerle yönetilen hükümetlerin ilk örneğidir.

Oldukça tutarlı siyasî görüşleri olan Jakobenlerin ve Robespierre, Saint - Just gibi liderlerinin iktisadî konulardaki görüşleri bulanık ve tutarsızdır. İleride göreceğimiz gibi, ihtilâl hükümetinin Şubat 1794'te aldığı iktisadî kararlar, koşulların zorlamasıyla alınmış kararlardır. Robespierre ve Saint - Just mülkiyete karşı değillerdi. Eski Isparta sitesi vatandaşlarının sahip oldukları erdemlere sahip, lükse düşman küçük mülk sahiplerinin meydana getirdiği bir demokrasiden yana idiler. Yine Touchard'ın deyimiyle, Jakobenlerin görüşleri, ne külotsuzların (sans-culottes) —bulanık bir biçimde de olsa— sosyalist eğilimlerine, ne de ticaret burjuvazisinin görüşlerine uygun düşüyordu.

Jakobenler eğitime çok önem vermişlerdir. Ne var ki eğitim planlarını uygulayacak zamanı bulamayacaklarının bilincindedirler. Jakobenler gerçeğe kendilerinin varmış olduklarına, ancak 1793 1794 yıllarının Fransız toplumunda azınlıkta kaldıklarına inanıyorlardı.

Marksist tarihçi Soboul'un Robespierre hakkındaki değerlendirmesi üzerinde durulmaya değer. Soboul'a göre Robespierre, «Hiç kuşku yok ki, sosyal güçler arasındaki dengeyi küçümseyemezdi ve aristokrasi ile eski krallık rejimine karşı girişilen savaşta burjuvazinin başrolü oynadığını görmezlikten gelmezdi. Ama Saint Just gibi Robespierre de kendi çelişilerinin tutsağı olarak kaldı. Her ikisi de, halk devrimcilerine bütünüyle bağlanamayacak kadar burjuvazinin çıkarlarının bilincine varmıştı; öte yandan halk devrimcilerinin ihtiyaçlarına da, burjuvaziden güleryüz göremiyecek kadar önem vermişlerdi.»

Soru 77 : Robespierre yönetiminin aldığı önemli kararlar nelerdir?

Robespierre iktidarda tutunabilmek için daha eşitçi bir yönetim kurmak amacıyla, sosyal eşitliği sağlamak üzere Ventôse (rüzgâr ayı) kararlarını çıkardı (26 Şubat ve 3 Mart 1794 kararları).

Birinci kararla, cumhuriyet düşmanı olarak ilân edilen şüpheli kimselerin malları bedava olarak ihtiyacı olanlara dağıtılacaktı. Böylece üçyüzbin kadar şüpheli kişinin mallarına el konulacaktı.

İkinci kararla da, bugünün deyimiyle, sosyal güvenlik tedbirleri alınıyordu. Hastaların bakımı parasız oluyor, kalabalık ailelere sos-

yal yardım yapılıyor, ihtiyarlara ve çalışamayacak durumda olanlara maaş bağlanacağı karar altına alınıyordu.

Konvansiyonun dinî konularda yayınladığı kararnamelere yukarıda değindiğimiz için, burada bu konudaki kararlara ayrıca yer vermiyoruz.

Terör kanunlarının en şiddetlileri kuşkusuz, 10 Haziran 1794'de çıkarılanlardır. Bir süre önce taşra ihtilâl mahkemeleri kaldırılmış bulunuyordu. Sodece Paris'te özel «ad hoc» ihtilâl mahkemesi kalmıştı. Bu kez bütün illerde ihtilâl mahkemeleri yeniden kuruluyor ve yargılama usulleri daha da sertleştiriliyordu. Bu mahkemeler çalışmaya başladıktan sonra 45 gün içinde 1285 kişi giyotin altında can verdi. Ünlü bilgin Lavoisier ile şair André Chénier de giyotine yollananlar arasındaydı. Resmi belgelere göre mahkeme kararıyla idam edilen 14.000 kişiden %6,5'i din adamı, %8,25'i aristokrat, %25'i burjuva, %28'i köylü, %31'i ise işçidir. Mahkeme kararı olmaksızın kütle halinde kurşuna dizilenlerin dışında, Terör dönemi boyunca giyotinde can verenlerin 17.000 kadar olduğu sanılıyor.

Soru 78 : Robespierre'in iktidardan düşüşünün sebepleri nelerdir?

Robespierre'in iktidardan düşmesinin, Jakoben diktatörlüğünün devrilmesinin çeşitli nedenleri vardır. Ancak bu nedenlerin arasında başta gelen hükümetin iktisadî konularda aldığı kararlarla bir sosyal demokrasi denemesine girişmesidir. Öte yandan, daha önce de belirttiğimiz gibi, bu sosyal demokrasi denemesine giren hükümet hiç bir zaman bütünüyle burjuvaziye karşı ve emekçi halktan yana olmamıştır. 1794 ilkbaharında yiyecek maddeleri fiyatlarındaki yükseliş üzerine işçiler ücretlerinin artırılması isteğinde bulununca hükümet bu isteğe karşı çıkmıştır. İşçi ücretlerine hükümet tarafından üst sınır tespit edilmesi emekçi halk arasında hoşnutsuzluk yaratmıştır.

1794 baharında patlak veren iktisadî güçlüklerin yanında, gittikçe artan idam kararlarının yarattığı tedirginliği de ayrıca belirtmek gerekir. Oysa «Fleurus» zaferiyle düşman yenilmiş, Fransız ordusu Belçika'yı yeniden işgal etmişti. Vatanın artık tehlikede olmadığı bir dönemde vatan hainliği suçlamalarıyla idam edilenlerin fazlalığı, yavaş yavaş halkı rahatsız etmeye başlamıştı. Robespierre Genel Güvenlik Komitesi, hatta Kamu Selâmet Komitesi üyeleri tarafından bile eleştiriliyordu.

Konvansiyon Meclisinde Robespierre'in itibarı gittikçe düşmekteydi. Özellikle Ovalı (La Plaine) milletvekillerinin, dış tehlike önlendikten sonra diktatörlüğe tahammülleri azalıyordu.

Burjuvazinin büyük bir kısmı 1789 ihtilâlinin kendisine sağladığı üretim ve ticaret hürriyetinin özlemini çekiyordu ve mülkiyet hakkına tecavüz edileceği kuşkusu içindeydi.

İşte bütün bu nedenler biraraya gelince, Robespierre taraftarlarının ve Paris Komününün hatalı tutumları da buna eklenince Robespierre'in sonu gelmiş oldu.

Soru 79 Robespierre iktidardan nasıl düştü?

Robespierre çevresinde kendisine karşı bir muhalefet çemberinin kurulduğunun farkındaydı. Bu muhalefet karşısında hırçınlaşan Robespierre Meclise ve Kamu Selâmet Komitesine devam etmez olmuştu. Aslında muhalefeti küçümsüyor, Jakobenlere ve Komüne güveniyordu. Konvansiyonda duruma hâkim olduğu kanısıyla düşmanlarına karşı saldırıya geçti. 26 Temmuz 1794 günü Konvansiyonda yaptığı sert bir konuşmada onlara şiddetle çattı. Ama suçladıklarının adlarını vermemekle büyük bir yanlış yapmış oldu. Vatan hainlerini, karaborsacıları, karşı devrimcileri suçlaması birçok milletvekilini gocundurmuştu. Aslında Robespierre kendisine karşı muhalefeti örgütleyen Fouché, Tallien ve Komite üyelerinden Vadier, Billaud Varennes, Cambon ve Carnot'yu suçluyordu.

Önce Konvansiyon kendisini alkışladı ve konuşmasının basılarak Komüne yollanmasına karar verdi. Fakat Cambon ile Billaud - Varennes'in protesto ve konuşmalarından sonra Meclis kararından döndü. Bu, Robespierre için ağır bir darbeydi.

Aynı günün akşamı Robespierre konuşmasını Jakobenler kulübünde tekrarlarken ve alkışlanırken düşmanları harekete geçmişlerdi bile. Komployu hazırlayanlar, idamlara ve diktatörlüğe son verileceği vaadiyle Ovalı milletvekillerini kendi taraflarına kazanmayı başardılar. Kendileri de Terörden yana olan komplocular (ki başlıcalarını yukarıda saydık) halka, Teröre karşıymışlar gibi görünmeyi becerdiler.

27 Temmuz 1794 (9 Thermidor) günü Konvansiyon Meclisi Başkanı olan ve Robespierre'in muhaliflerinden Collet d'Herbois'nın yardımıyla Mecliste Robespierre ve taraftarlarına karşı başarılı bir taktik hazırlanmıştı. Robespierre ile arkadaşlarının konuşmasına fırsat verilmeyecekti.

27 Temmuz öğleye doğru Saint - Just yeni söz almıştı ki Billaud - Varennes alkışlar arasında konuşmayı keserek Robespierre'i tiranlıkla, Jakobenleri de Konvansiyonu kan içinde boğmak istemekle suçladı. Tallien ise «yeni Cromwell»in suçlu ilân edilmesini istiyordu. Robespierre söz almaya davrandıysa da Mecliste patırdı çıkarılarak konuşması önlendi.

Önce Milli Muhafızların komutanı Henriot'nun tutuklanmasına karar verildi. Arkadan Robespierre'in tutuklanması kararı alındı. Bunu da Robespierre'in kardeşinin, Saint - Just'ün ve öbür Dağlı milletvekilerinin, yaşasın cumhuriyet bağrışmaları arasında verilen tutuklama kararları izledi. Robespierre, «Cumhuriyet mahvoldu, haydutlar kazandı» diye bağırıyordu. Öğleden sonra saat dörtte Konvansiyon, halkı ve Komünü Meclisin kararlarına katılmaya çağıran bir bildiri yayınlayarak dağıldı.

Komün Konvansiyonun kararlarını tanımadı. Fakat burjuvaların çoğunlukta olduğu Millî Muhafızların büyük bir kısmı, Komünün tutumuna katılmadılar. Komün, tutuklanan milletvekillerini serbest bırakmakla birlikte, Konvansiyon Meclisinin toplandığı Tuileries sarayına yürüme kararı almaktan çekindi. Konvansiyon ise yeniden toplanarak Robespierre ve arkadaşlarını kanun dışı ilân etti. Bundan böyle bu kimseler yargılanmadan idam edilebilirlerdi.

Jakobenler arasında şaşkınlık hüküm sürüyordu. Gece yarısı, Komün taraftarları karışıklık yüzünden ve kendilerini yönetecek kimse olmadığından dağıldılar. Konvansiyonun adamı Barras, eline geçirdiği jandarma ve Millî Muhafızlarla Belediye binasına geldiğinde meydanı boş buldu. Binaya giren Barras'nın komutasındaki birlikler Robespierre ve arkadaşlarını tutukladı. Paris Komünü dövüşmeden yenilmişti.

28 Temmuz günü başta Robespierre olmak üzere, kardeşi Augustin de Robespierre (Robespierre'in tam adı Maximilien de Robespierre'dir), Saint - Just, Couthon, Henriot ve daha yirmi iki kişi idam edildiler. Ertesi gün Komün üyesi yetmiş bir kişi, daha ertesi gün de on iki kişi idama gönderildi. İdam mahkûmlarını taşıyan arabalar sevinç gösterilerinde bulunan halkın arasından geçerken işçiler, «Kahrolsun Maximum Kanunu» (ücretlerin tavanını tesbit eden kanun) diye bağırıyorlardı.

Soru 80 : Robespierre'in düşmesi ne gibi sonuçlar doğurdu?

İlk bakışta 9 Thermidor olayı bir diktatörün ve bir hizbin sonu gibi görünür. Yine ilk bakışta Konvansiyon ve beraberinde ihtilâlci hükümet ayaktadır. Oysa 9 Thermidor (yani 17 Temmuz 1794) ihtilâ-

lin tarihinde önemli bir dönüm noktasıdır. Robespierre'in düşmesi, aynı zamanda, şiddetle savunucusu olduğu erdem ilkesine dayanan demokratik ve eşitçi politikanın da sonudur.

9 Thermidor, Dağlıların Jirondenlere karşı giriştikleri 2 Haziran hareketini hiç bir zaman bağışlamayan Ovalıların öç almasıdır. En önemlisi de mülklerinin ellerinden alınacağından korkan büyük burjuvazinin zaferidir. Aynı zamanda spekülatör, karaborsacı politikacıların başarısıdır.

Bu tarihten sonra enerjisini, erdemlerini yitiren Cumhuriyet rejiminin ve ihtilâlin sonu yaklaşmış oldu. 9 Thermidor, ihtilâlin sonu demek olan 18 Brumaire'i hazırlamış, Robespierre'e inen darbe Cumhuriyeti de birlikte ödürmüştür. İktidar soldan ortaya ve sağa kaymıştır. Terör ise sona ermemiş. Dağlılara karşı sürdürülmüştür. Kamu Selâmet Komitesinin yetkileri kısıtlanmıştır. Komite sadece savaş ve dış politika konularında yetkili kılınmıştır. İhtilâl mahkemelerinin de yetkileri sınırlanmış, üyeleri değiştirilmiş ve sanıklara birtakım garantiler sağlanmıştır.

Bu arada Paris Komünü dağıtılarak görevleri Konvansiyon tarafından seçilen komitelere devredilmiştir. 12 Aralık 1794'de Jakobenler kulübü kapatıldı. Terör döneminde çıkarılan kanunlar yavaş yavaş yürürlükten kaldırıldı. İktisadi faaliyetleri sınırlandıran kanunların kaldırılmasını tüccarlar ve iş adamları büyük bir sevinçle karşıladılar. Arkadan işçi ücretlerinin en yüksek sınırını saptayan «maximum» kanunu da kaldırıldı.

Hayatta kalan Jirondenler Konvansiyondaki yerlerini yeniden aldılar. Buna karşılık başta savcı Fouquier - Tinville olmak üzere, eski rejime hizmet etmiş olanların yargılanmaları ve idamları devam etti.

Ancak iktisadi faaliyetlerde serbestlik fiyatların birdenbire yükselmesine yol açtı. Fakir mahallelerde halk açlıktan kırılıyordu. Açlıktan ölenlere, umutsuzluktan hayatlarına son verenlere sık sık rastlanıyordu. Sefaletin gittikçe artması Paris'te yeniden ayaklanmaların başgöstermesine yol açtı. Ayaklanan halk ekmek ve 1793 Anayasasının uygulanmasını istiyordu. Fakat bu ayaklanmalar bastırıldı. Böylece son halk hareketleri ve ihtilâlci güçler ezildi; Meclisteki kalan son Dağlı milletvekilleri de temizlendi (Nisan - Mayıs 1794).

Soru 81 : Robespierre'in düşmesinden sonra gericilik nasıl güç kazandı?

1793 kışında, Fransa'nın batısında ihtilâle başkaldıranlar ezilmiş ve Vendée savaşı kazanılmıştı. Artakalan karşı ihtilâlciler dağınık

bir biçimde, bölgenin koşullarından (bataklık, ormanlık) da yararlanarak gerilla savaşları yapıyorlardı. Bunlara «Chouans»lar deniliyordu. 9 Thermidordan önce Konvansiyon Chouans'lara karşı sert tedbirler uygulanması için karar almıştı. Oysa 9 Thermidordan sonra isyancıların çoğu affedildi. And içmemiş papazların bile görevlerine dönmelerine izin verildi. Karşı ihtilâlci liderlerin yanlarında bir miktar silâhlı adam bulundurmaları kabul edildi.

Öte yandan ibadet hürriyetini sağlamlaştıran kararlar alındı. Fakat Konvansiyonun büyük çoğunluğu Katolikliğe karşıydı; bunun için de ibadetin sağlanması için Cumhuriyetin masrafa girmesinden yana değildi. Böylece ortaya yeni bir rejim çıktı: Buna «Devlet ve Kilisenin ayrılması» diyoruz.

Asıl önemli olan, Robespierre dönemindeki Terörün (buna bazı tarihçiler «Kızıl Terör» demektedirler) yerini kralcıların örgütlediği ve desteklediği başka bir terörün, «Beyaz Terör»ün almasıdır. Beyaz Terör özellikle Fransa'nın güney doğusunda etkin olmuştur. Bu bölgede karşı ihtilâlciler eski Jakobenlerden yakaladıklarını öldürmüşlerdir. Onaltıncı Louis'nin oğlu Onyedinci Louis'nin Temple hapishanesinde öldüğü söylentisi üzerine, İtalya'da Verona'ya göç etmiş olan Provence kontu Onsekizinci Louis adıyla krallığını ilân etti. Vendée'de yeniden çatışmalar başladığı gibi İngiliz filosu da mültecilerden ve Chouans'lardan kurulu oniki bin kişilik bir orduyu Brötanya kıyılarına çıkarıyordu. Bunlar 22 Temmuz 1795'te, Hoche'un komutası altındaki cumhuriyet ordusu tarafından, Quiberon dolaylarında sarılarak imha edildiler, kalanlar da teslim oldu.

Soru 82 : Karşı ihtilâlci kralcılar Paris'te nasıl başkaldırdılar ve bastırıldılar?

Konvansiyon, gericiliğe ve karşı ihtilâle taviz vere vere Cumhuriyetin tehlikeye düştüğünü anlamaya başlamıştı. Bu sebeple, hem kralcılığa hem Jakobinizme karşı «Cumhuriyeti savunma politikası» uygulamaya yöneldi. Quiberon'da esir düşenlere, vatan hainlerine uygulanan kanun uygulanarak 750 kişi kurşuna dizildi.

Yeni hazırlanmakta olan Anayasanın yürürlüğe girmesinden sonra yapılacak seçimlerde kralcıların kazanmasından korkuluyordu. Bu yüzden, Konvansiyonun itibarının sarsılmış olmasına rağmen, milletvekilerinin yeniden seçilebilmelerini sağlamak amacıyla yeni bir kararname çıkarıldı. Bu kararnameye göre yeni Meclisin üyelerinin üçte ikisi eski Konvansiyon Meclisi üyeleri arasından seçilecekti. Bu karar kralcıların umutlarını suya düşürdü. Başka bir yol aramak

zorunda kaldılar: Paris'te bir darbe teşebbüsüne giriştiler. Konvansiyona karşı 20.000 kişi topladılar. Bunların içinde bazı Millî Muhafızlar da vardı. Konvansiyonun elindeyse topu topu 4.000 asker vardı. Meclisin halka yaptığı çağrıyla da 1.000 kişi bu askerlere katıldı. Savaş 13 Vendémière (5 Ekim 1795) günü oldu. Ve tarihe Vendémière ayaklanması olarak geçti. Konvansiyonun savunması görevine atanan Barras, kendine askeri müşavir ve yardımcı olarak, eski bir Jakoben topçu generalini, Bonaparte'ı seçti.

Bonaparte'ın yerleştirdiği kırk kadar top isyancıların hücumunu püskürttü. Yurtiçi ordusu komutanlığına atanan Bonaparte halkı silâhsızlandırdı ve düzeni sağladı.

Konvansiyon Meclisi, Üçte İki Kararnamesine karşı çıkanları şiddetle cezalandırdı. 26 Ekim 1795'te çalışmalarını bitirdiğini ilân ederek «Yaşasın Cumhuriyet» sesleri arasında kendi görevine son verdi.

Soru 83 : Konvansiyon döneminde Fransa ile öbür Avrupa ülkeleri arasındaki savaş nasıl sonuçlandı?

Valmy savaşından sonra Fransız orduları her cephede saldırıya geçtiler. Kuzeyde Prusya ordularının geri çekilmesinden yararlanarak Dumouriez'nin komutasındaki birlikler, 6 Kasım 1792 günü kesif bir topçu ateşinden sonra, Marseyyez ve Karmanyol marşlarını söyleyerek Jemmapes'da Avusturyalıların tahkim edilmiş siperlerine saldırdılar. Üç hafta içinde Belçika ve Liége Piskoposluğu Fransızların eline geçti.

Fransızlar ele geçirdikleri ülkelerde, özellikle köylüler ve burjuvalar tarafından iyi karşılanıyorlardı. Cumhuriyetin bir fetih savaşı değil, bir kurtuluş savaşı verdiği inancı yaygındı. Nitekim Konvansiyon Meclisi, 19 Kasım 1792'de aldığı bir kararda «Millî Konvansiyon, Fransız Milleti adına, hürriyetlerini elde etmek isteyen halklara yardım ve kardeşlik getirdiğini bildirir» diyordu.

Fakat bu kardeşlik ve heyecan havası uzun sürmedi. Malî sıkıntı ve siyasî tutkulor savaşın kısa sürede bir fetih savaşı haline gelmesine yol açtı. Savaşın malî külfetini karşılamak için, prenslere ve dinî topluluklara ait mallar Fransız Cumhuriyetinin yönetimine geçiyordu.

Beri yanda da zamanla Fransa'nın tabiî sınırları tezi revaç buldu. Bu tabiî sınırlar tezine uygun olarak Ren nehrinin sol yakası, Alpler ve Pireneler arasında kalan Belçika, Savua, Nis kontluğu, yapılan sözümona bir halk oylamasıyla (şimdiki adıyla referandum) Fransa'nın oluyordu.

Bu fetihler yanında, Fransa'nın önayak olduğu ihtilâl propagandası ve Onaltıncı Louis'nin idamı, Fransa'ya karşı birinci koalisyonun kurulmasıyla sonuçlandı. Koalisyonda baş rolü İngiltere oynuyordu. İngiliz aristokrasisi 1789'un ilkelerinin şiddetle karşısındaydı. Buna rağmen Başbakan Pitt (ikinci, oğul Pitt) uzun süre tarafsızlığın savunuculuğunu yaptı. Fakat kralın idamı, Valmy zaferinden sonraki fetihler ve Anvers'in Fransızların eline geçmesi, İngiltere'nin Fransa'ya karşı harekete geçmesi için yeterince sebep teşkil etti.

Birinci koalisyon İngiltere, Hollanda, Avusturya, Prusya, İspanya, Portekiz, Sardenya ve Napoli kralları arasında yapıldı. Koalisyonda Rusya da yer aldıysa da savaşa katılmadı. Başlarda koalisyon başarı kazandı, Dumouriez orduları kuzeyde Nerwinden'de, 18 Mart 1793'de yenildi. Prusyalılar Ren nehrinin sol yakasına geçtiler. Tam bu sırada Vendée isyanının başladığını, beri yandan da Dumourlez'nin düşman tarafına geçtiğini belirtmek gerekir.

Koalisyonun başarısı bir süre daha devam etti. Mayans teslim oldu. Alzas işgal edildi. Daha önce de değindiğimiz gibi Toulon kralcılar tarafından İngiltere'ye teslim edildi. Artık koalisyon ordularına Paris yolu açılmıştı.

İşte bu dönemde İhtilâl hükümeti, Millî Selâmet Komitesi eliyle aldığı sert ve enerjik tedbirlerle (Temmuz - Ağustos 1793) Fransa'yı düşman istilâsından kurtardı. Burada en önemli rolü Komite üyesi Lazare - Carnot (1752 1823) oynadı. Bir istihkâm subayı olan Carnot ordunun yeniden örgütlenmesini ve birliğini sağladı. Fransız ordusunda yeniden disiplin kuruldu. Orduda ihtilâlci ruhun sürdürülmesinde siyasi komiserler etkili oldular. Millî Selâmet Komitesinin yolladığı Komiserlerin, bu arada Carnot'nun, askerlerle birlikte, elde silâh düşmana saldırmaları, subaylarla erlerin sıkıntılara katlanmasında yaratılan eşitlik, komutanların erlerden ya da küçük subaylar arasından çıkması ordunun moralini yükseltti. Böylece Fransız ordusu, kralların çoğu para ile tutulmuş askerlerinden üstün duruma geldi.

1793 yılı sonundan itibaren Fransız orduları yeni başarılar kazanmaya başladılar. Hoche ve Pichegru gibi generallerin komutasındaki ordular Wattignies, Geisberg, Fleurus savaşlarını kazanarak düşmanı Fransa'nın tabii sınırları dışında attıkları gibi yabancı toprakları istilaya da geçtiler. 1795 yılında Rusya'nın Polonya'ya saldırması, Polonya'nın bölüşülmesine katılmak isteyen Prusya ve Avusturya'nın gözlerini doğuya çevirdi. Bir yandan bu durum, bir yandan Fransız ordusunun kazandığı zaferler, koalisyonun dağılmasına yol açtı.

Fransa koalisyon üyeleriyle ayrı ayrı imzaladığı Bâle ve La Haye andlaşmalarıyla Ren nehrinin sol kıyısına kadar uzanan toprakları ve Hollanda Flandre'ını ele geçirdi.

Soru 84 : Konvansiyon Meclisi hakkında nasıl bir değerlendirme yapabiliriz?

Konvansiyon çalışmalarını değerlendirirken bunları ikiye ayırmak zorunluğu vardır. Konvansiyonun 9 Thermidordan (27 Temmuz 1794) önce aldığı kararlar, tümüyle olmamakla birlikte, daha halkçı, demokratik ve oldukça eşitçidir. 9 Thermidordan sonra burjuvazinin etkisi ağır basmıştır.

Konvansiyon Meclisi sürekli toplantı halindedir. Bütün yetkileri —yasama, yürütme ve yargı— kendi elinde topladığı için, kuvvetler birliğini öngören sisteme Meclis Hükümeti (1921 Türk Anayasası gibi) ya da bu Meclisin adıyla Konvansiyonel sistem denilmiştir. Konvansiyon Meclisi kendi içinde Komiteler kurmuştur; bunlar Anayasa, Maliye, Kanunlar, Milli Eğitim Komiteleridir.

Konvansiyonun sosyal alanda getirdiği yenilikler, Dağlıların iktidarı sırasında olmuştur. Aslında Dağlılar arasında da, Robespierre, Saint - Just ve Couthon dışında, sosyal düzeni değiştirmek isteyen, bu konuda kafa yoran pek fazla temsilci yoktur.

Konvansiyon Meclisi işçilerden yana, onların çıkarlarını savunan hiç bir önemli karar almamıştır. Ne işçi birlikleri kurma izni vermiş ne de grev hakkını tanımıştır. İktisadî hayatı denetlemek için aldığı kararda ise başarıya ulaşamamıştır. Sosyal güvenlikle ilgili kararnameyi de uygulayamamıştır. Öte yandan ücretlerin üst seviyesinin tespiti (Maximum kanunu) işçileri ters yönden etkilemiş, 9 Thermidorda pasif kalmalarına sebep olmuştur.

Oysa Konvansiyonda Dağlılar köylülerin yararına son derece önemli bir karar almışlardır. 17 Temmuz 1793'de alınan bu kararla her çeşit feodal haklar, hiç bir tazminata bağlanmadan kaldırılıyordu. Jirondenlerin, 2 Haziranda sonra federalistlerin başkaldırmasına köylülerin de katılmasından çekinmeleri, bu kararın alınmasında etkili olmuştur. Böylece ihtilâl köylülere, karşılıksız olarak toprağın mülkiyetine sahip olma hakkını vermiş oldu. Oysa bu hak öbür Avrupa ülkelerinde çok daha sonra ve ancak tazminat karşılığında elde edilebilecektir. Böylece Fransa'da, öteki ülkelerdekinden daha kalabalık ve daha zengin bir köylü sınıfı ortaya çıkmıştır.

Öte yandan hemen belirtmek gerekir ki Konvansiyon Meclisi

burjuvazinin çıkarlarına da uygun olan, Fransa'nın millî birliğinin sağlanması konusunda önemli rol oynadı. Dil birliğini sağlamak amacıyla, çeşitli lehçeler yerine Fransızca öğrenimini mecburi kıldı. Buna bağlı olarak, parasız ilk öğretim mecburiyetini koydu.

Soru 85 : Konvansiyon Meclisinin hazırladığı 1795 (yıl III) Anayasası genel çizgileriyle nasıl bir anayasadır?

Uygulanamayan, daha doğrusu ancak barıştan sonra yürürlüğe konulmasına karar verilmiş olan 1793 Anayasasının, 2 Thermidordan sonra artık yürürlüğe girme şansı kalmamıştı. Dağlıların eseri olan ve Jakobinizmin izlerini taşıyan bu Anayasayı burjuvazi, kendi ölçülerine uygun bulmuyordu. Bu sebeple Jakobinizmin ezilmesinden sonra Konvansiyon yeni bir Anayasa hazırladı.

1795 Anayasasının başında da bir haklar bildirisi yer almaktadır. Bunu, vatandaşların görevlerini belirten maddeler izlemektedir. Ayrıca bildiri, 1793 bildirisinden çok 1789 bildirisine yakındır. 1795 bildirisinin sekizinci maddesine göre sosyal düzen, her türlü çalışma imkânı, toprakların işlenmesi ve tüm üretim, mülkiyetin korunması temeline dayanmaktadır.

1795 Anayasası bir tepki anayasasıdır. Tepki, Meclis diktatörlüğüne, onun yarattığı kişi diktatoryasına ve yarı doğrudan demokrasiye karşıdır. Bunun için de yeni Anayasa kuvvetler ayrılığı ve temsili rejimi getirmiştir. Halk egemenliği artık sözde kalmakta, halkın yönetime katılması önlenmektedir. Genel oy sistemi kaldırılmış, Fransızlar yine aktif ve pasif vatandaşlar olarak ikiye bölünmüşlerdir. Seçim iki derecelidir. Birinci seçmen olmak için vergi mükellefi olmak yetmektedir. Fakat ikinci seçmen olabilmek için 100 200 işgününe eşit değerde gelir sahibi olmak gerekmektedir.

Yasama yetkisi iki Meclise verilmiştir. Ne aristokrasinin temsil edilmesi için, ne de federatif sistemdeki zorunluklardan ikinci Meclise gerek duyulmuştur. Amaç Meclisin diktatoryasını önlemekti. Meclisler, 250 üyeli Eskiler Meclisi ve 500 üyeli Beşyüzler Meclisiydi. Her ikisi de üç yıl için seçilmekte olup her yıl üyelerin üçte birinin seçimi yenilenecektir. Beşyüzler Meclisi en aşağı otuz yaşını doldurmuş kişilerden kuruludur. Eskiler Meclisine seçilebilmek için ise en az kırk yaşında, evli ya da boşanmış olmak gerekmektedir. Bu ikinci Meclisin görevi kanun tekliflerini tümüyle kabul ya da reddetmektir.

Yürütme gücü beş direktöre verilmiştir. Onun içindir ki 1795 Ana-

yasasının getirdiği rejime Direktuvar adı verilmiştir. Her direktör Beşyüzlerin gösterdiği 10 kişilik bir liste içinden Eskiler Meclisi tarafından seçilir. Ama Beşyüzler seçilmesini istedikleri kişiyi liste başına koyup, gerisini tanınmamış gelişigüzel adlarla dolduruyorlar, böylece istediklerini seçtirebiliyorlardı. Direktörlerin yanında, direktörlerin seçtiği, idarî görevleri yürüten vekiller vardı. Böylece hükümetin siyasî görevleriyle idari görevler birbirinden ayrılmıştır.

Kuvvetler ayrılığı, 1795 Anayasasında çok kesindir. Direktörlerin Meclisleri, Meclislerin Direktörleri etkilemek imkânları yoktur. Direktörler kanunları veto edemezler; Meclisler de Direktörlerin görevine son veremezler, siyasi sorumluluk söz konusu değildir.

Direktörler arasında başkanlık üç ay süreyle ve sırayla yapılmaktadır. Direktörler arasında her yıl birinin seçimi yenilenmektedir.

Fransızların en uzun anayasası 1795 Anayasasıdır, 377 maddedir. Anayasanın değiştirilmesi son derece zorlaştırılmıştır. Meclisler üç yıl arayla üç defa Anayasanın değiştirilmesini ister ve bu değişmeyi kabul ederlerse, değişiklik teklifi ancak o zaman, yani dokuz yıl sonra yürürlüğe girecektir. Nitekim bu Anayasa meşru yollardan değiştirilemeyecek ve bu dönem bir darbeler dönemi olacaktır.

1795 Anayasasının başarıyla uygulanamamış olmasının çeşitli nedenleri vardır. Kuvvetlerin kesin ayrılığı, Meclislerle Direktuvar arasındaki anlaşmazlıkları çözülemez hale getirmişti. Ne var ki asıl sebebi burada arayamayız, çünkü aynı kuvvetler ayrılığı ilkesine bağlı A.B.D. Anayasası 160 yıldır yürürlüktedir. Asıl sebep siyasidir. 1795 Anayasasını yapanlar Merkezcidirler, yani bunlar Ovalılar (La Plaine), diğer bir deyimle bataklık (Le Marais) mensuplarıdır. Hem monarşiye, hem Jakobinizme karşıdırlar. Halk kendilerini tutmadığından, iktidarda kalabilmek için ya seçimlere hile karıştırmakta, ya da, yukarıda değindiğimiz gibi, yeni seçilecek milletvekillerinin üçte ikisinin eski Konvansiyon üyesi olmasını şart koşmaktadırlar.

Direktuvar dönemi aynı zamanda bir iktisadî bunalım ve enflasyon dönemidir. Şimdi de Direktuvar dönemindeki olayları görelim.

B. DİREKTUVAR (1795 - 1799)

Soru 86 Yeni rejim ne gibi güçlüklerle karşılaşmıştır?

1795 (Yıl III) Anayasası, 27 Ekim 1795 günü yürürlüğe girdi. Üçte İki Kanunu gereğince eski Konvansiyon üyelerinin çoğu Meclislere seçildi. Seçilen beş direktör ise Barras, Reubell, La Revellière, Le Tourneur ve Sièyes'tir. Sièyes Direktörlüğü kabul etmediğinden yerine Carnot geçmiştir.

Aslında 9 Thermidor'dan sonra kurulan iktidar el değiştirmemiş, sadece Cumhuriyetin İhtilâlci döneminden Anayasalı bir döneme geçilmiştir. Artık ihtilâlin son bulduğu sanılmıştır.

Direktuvar dönemi Fransa tarihinde, kapitalizmin hızla geliştiği, karaborsa ve borsa oyunlarıyla yeni zenginlerin türediği, halkın sefaletinin koyulaşmasına karşılık burjuvazinin zenginleştiği bir dönemdir. Bu dönemde fiyatların 230 misli artmasına karşılık ücretlerin 63 misli artığını belirtmek, iktisadî bunalım hakkında yeterince fikir vermektedir.

Siyasi alanda Direktuvar bir denge politikası izlemeye çalıştı. Hükümet bazı, kralcı muhalefete vurmak için sola dayanmış, bazı da Jakoben muhalefetini vurmak için kralcılarla işbirliği yapmıştır. Bütün Direktuvar boyunca burjuvalar, «kan içiciler», «anarşistler» olarak niteledikleri Jakobenlerden korkmakta devam etmişlerdir. Öte yandan, Vendémiaire ayaklanmasından sonra bile İngiltere'nin desteğine güvenen kralcılar, hâlâ bir tehlike teşkil ediyorlardı.

İktisadî bunalım yeniden, halkı hükümete karşı çıkaracak kerteye ulaşıyordu. Fiyatların başdöndürücü bir hızla yükselmesi, ücretlilere hayatı yaşanmaz hale getirdi. Üstelik 1795 yılında iyi ürün alınamadığından pazarlar bomboştu. Kâğıt paranın değerini yitirmesi karşısında köylüler yalnız madeni para kabul ediyorlardı. Paris'te vesika ekmeği günde yarım kilo verilirken 75 grama indiril-

di. Karaborsalı tüccarların zenginliği karşısında halkın yoksulluğu, sömürenlerle sömürülenlerin çelişkisini açıkça ortaya koymaya başlamıştı.

Hükümet mecburi istikraza başvurmak zorunda kaldı. Bu da burjuvazide hoşnutsuzluk yarattı. Yeni çıkarılan kâğıt para karşılığında, ihtilâlin, özellikle Dağlıların el koyduğu ve millileştirilen malların satışı serbest bırakıldı. Açık artırma yapılmadan satılan millî mallar, burjuvazinin daha da zenginleşmesine yaradı. İşte servet farkının ve sefaletin arttığı bu dönemde, komünist fikirler, bir düşünürün kurduğu hayal, bir ütopya olmaktan çıkarak ilk kez eylem alanına inme olanağını buldu.

Eşitlerin rejimi devirme teşebbüsü olarak adlandırılan bu dönemi anlayabilmek için, Babeuf'ün fikirlerine yer vermek, yani babuvizmin ne olduğuna, kısa da olsa değinmek zorunludur.

Soru 87 Babeuf kimdir? Babuvizm nedir?

Jakobinizm ve Robespierre yönetimindeki Dağlıların sonunda diktatörlüğe varan politikası bir «sosyal demokrasi» denemesidir. Babuvizm ve eşitlerin rejimi devirme teşebbüsü ise bir komünist başkaldırmadır.

Babeuf bir yandan Jacques Roux ve Öfkelilerin eşitlik konusundaki görüşlerini geliştirmiş, öte yandan da Robespierre'in «ihtilâli korumak ve tamamlamak için gerekli diktatörlük» konusunda ileri sürdüğü görüşleri derinleştirerek sistemleştirmiştir.

Babeuf 1760 yılında Fransa'nın kuzeyinde, fakir bir ailenin çocuğu olarak doğdu. Genç yaşta hayatını kazanmak zorunda kaldı. Uzun süre tapu işlerinde çalıştı. 1790 yılında yoksul halka yüklenen vergileri protesto ettiği için ilk kez hapse girdi. 1795'te halkı direnmeye çağırması yeniden hapishaneyi boylamasına yol açtı. 1796'da Eşitler derneğini kurdu. Dernek ihbar edilince elebaşları yakalandı ve Babeuf'ün, sömürülen sınıfların kurtuluşu uğruna verdiği savaş, 1797 yılında giyotinde can vermesiyle son buldu.

Babuvizmin kapsadığı fikirleri, Babeuf'ün eski mücadele arkadaşı Buonarotti, 1828 yılında yazdığı «Babeuf komplosu denilen eşitlik için komplo» adlı kitapta topladı.

Babeuf cumhuriyetçiliği ve laikliği şöyle tanımlar: «Cumhuriyetçi, sonsuzluğun adamı değildir; yaşanan zamanın adamıdır. Cenneti yeryüzündedir. Hürriyetten, mutluluktan yeryüzünde yararlanmak, öbür dünyayı beklemeden yararlanmak ister... Toplumun amacı herkesin

mutluluğudur. Onun için nimetlerden faydalanmakta eşitlik sağlanmalıdır.»

İşte Babeuf için hareket noktası olan bu fikirler onu, sosyal düzenin kökünden değiştirilmesi gerektiği düşüncesine ve sınıf mücadelesi görüşüne kadar götürecektir.

Babeuf'ün görüşleri eylem içinde geliştiği için, yaşadığı dönemin koşullarının elverdiği oranda, sağlam temellere de dayanabilmiştir.

Babeuf başlarda Jakobinizme bağlı, 1793 Anayasasını savunan radikal bir cumhuriyetçidir. Fakat bir demokrat olarak Teröre karşı çıkmış ve bu dönemi uzun uzun eleştirmiştir. Robespierre'in düşmesinden sonra ise, burjuvazinin güçlenmesi ve sömürü düzeninin şiddetlenmesi karşısında, Jakobenlere karşı takındığı tavırdan pişmanlık duymuş, pişmanlığını da şöyle açıklamıştır:

«Robespierre sisteminin korkunç yapısını yıkmak için en ön safta olanca gücümle zalimlere saldırırken, öte yandan hoşgörü istemekle, her türlü baskı, terör ve haksız sertliğin son bulmasını ve en geniş bir söz ve yazı hürriyetinin kabul edilmesini istemekle, düşmanlarımızın eline Cumhuriyeti kökünden yıkmak için koz verdiğimin farkına varmaktan uzaktım.»

Böylece Babeuf sosyal düzeni değiştirebilmek için, o güne kadar sömürülmüş olan sınıfın, geçici bir süre, kendi diktatoryasını kurması gerektiği düşüncesine varmıştır. Touchard'ın belirttiği gibi Babuvizm, bir doktrinden çok, bir başkaldırma ve kışkırtıcılık (agitation) tekniğidir. Buna rağmen bilimsel sosyalizmin bazı temel fikirlerini de taşımaktadır. Babeuf'e göre Fransız ihtilâlli, eski Roma'da olduğu gibi, patriçilerle plebler arasında sürdürülen bir savaştır. İhtilâl, zenginlerle fakirler arasında bir sınıf mücadelesidir. Yöneticiler, sömüren sınıfın politikasını uygulamaktadırlar.

Babeuf'ün gazetesinde yayınladığı ve Sylvain Maréchal tarafından kaleme alındığı iddia edilen Eşitler Manifestosuna göre siyasî ihtilâl bir sosyal devrimle tamamlanmalıdır. Fransız ihtilâlli, ilerde gerçekleşecek olan büyük ve sonuncu ihtilâlin öncüsüdür.

Babuvizmin temelini eşitlik ilkesi meydana getirmektedir. Bu konuda Eşitler Manifestosunda önemli bir ayrım yapılmaktadır: Şekli eşitlik yani «kanunlar önünde eşitlik» ve gerçek eşitlik yani «üretimden eşit pay almak». Bu eşitlik anlayışı Babeuf'ü, toprağın kollektifleştirilmesi gerektiği inancına götürmüştür. «Fiili eşitliği sağlamak için toprak reformuna baş vurulmayacaktır, toprak reformu ancak bir gün sürebilir; ertesi güne kalmaz, eşitsizlik yeniden baş gösterir. Toprağın kimseye ait olmadığını, ama herkese ait olduğunu

ispat edeceğiz.» Babeuf miras hakkına da karşıdır, bu hakkın eşitsizliği pekiştirdiği kanısındadır.

Babeuf'e göre, eşitliğe varmak için, J. - J. Rousseau'nun dediği gibi, «herkesin yeteri kadarına sahip olması ve kimsenin ihtiyacından fazlasına sahip olmaması» gerekir. Şunu da hemen belirtelim ki Babeuf'ün komünizmi bir böiüşme komünizmidir. Lüksü kaldırmak, kesin bir eşitlik sağlamak ister. Babeuf'çü Sylvain Maréchal'e göre yaş ve cinsiyet dışında her şey eşit olmalıdır. Babeuf'çüler üretim sorunu üzerinde durmamışlardır. Doktrinleri geçmişe dönüktür. Babeuf sonradan, Roma'da M.Ö. II'nci yüzyılda tarım reformu isteyen, isyanlar düzenleyen iki kardeşin adını almış ve «Gracchus Babeuf» olmuştur.

Babeuf bir fikir işçisine bir kol işçisinden daha yüksek ücret ödenmesine de karşıdır, emekçiler arasında zorunlu olarak bir hiyerarşi doğacağını kabul etmeye yanaşmamaktadır.

Babeuf'e göre endüstrinin ve dehanın ürünleri de ortak mülkiyete konu olacaktır. Yaşadığı dönemin koşulları, kapitalist temerküzün zayıf oluşu, büyük kitle üretimine daha geçilememiş olması, hatta Babeuf'ün mizacı ve edindiği sosyal deneyler düşünürün, üretim güçlerinin gelişmesini ve bolluğu dikkate alacak yerde, kıtlık ve üretim güçlerinin durgunluğu üzerinde durmasına sebep olmuştur.

Babeuf'ün, sosyal düzeni değiştirecek olan siyasî iktidar konusundaki görüşlerinin üzerinde ayrıca durulmaya değer. Babeuf'e göre, bir ayaklanma sonunda iktidarı aldıktan sonra bu iktidarı, siyasî demokrasi ilkelerine uyarak, —genel oya dayanarak seçilmiş bile olsa— bir Meclisin eline yeniden bırakmak, çocukça bir hareket olacaktır. Toplumun yeni baştan kurulması ve yeni kurumların yerleşmesi için gerekli süre boyunca devrimci bir azınlığın diktatörlüğünü sağlamak zorunludur. Bu görüş daha sonra Fransız ihtilâlcisi Auguste Blanqui tarafından benimsenecek ve Lenin'in «işçi sınıfı diktatörlüğü» görüşünün temelini meydana getirecektir.

Ütopik sosyalistlere sert eleştiriler yönelten Marx, Babeuf'ü bilimsel sosyalizmin bir habercisi olarak kabul etmektedir. Prélot'nun da belirttiği gibi proletarya diktatoryasının üç ana özelliğine ilk parmak basan Babeuf'tür. Bu özellikler proletarya diktatoryasının, 1 — Geçici oluşu, 2 — bir kişinin diktatoryası olmayışı, «gayri şahsi oluşu», 3 — ve silâhlı bir sınıfa dayanışıdır. Babeuf'e göre ihtilâlden sonra devrim yerleşene kadar iktidar «ihtilâlci komite»nin elinde olacaktır.

Babeuf'ün fikirlerinin siyasî doktrinler tarihinde önemli bir yeri vardır. Ancak kapitalizmin henüz gelişmemiş olduğu, işçi sınıfının

güçlü olmadığı br dönemde ortaya çıktığı için halk kütlelerine fazla inememiş, burjuva aydınlarının tekelinde kalmıştır.

Soru 88 : Eşitlerin rejimi devirme teşebbüsü nasıl sonuçlandı?

Soboul'a göre eşitlerin rejimi devirme teşebbüsü, komünizmi uygulama alanına çıkarmak uğrunda girişilmş ilk ciddi teşebbüstür.

Daha önce de değindiğimiz gibi, 1795 - 1796 kışında Fransa'da iktisadi bunalım son haddine varmıştır. Bütün ülkede korkunç bir sefalet hüküm sürmektedir. Bu arada Paris'te yeniden kralcılar batıda Languedoc'ta, Provence'ta tekrar karışıklıklar çıkarıyorlardı. Bir denge politikası izlemeye çalışan hükümet bu dönemde Jakobenlere yumuşak davranmaya gayret ediyordu. Kulüpler yeniden ortaya çıktığı gibi, ilericilerin çevresinde toplandığı Pantheon kulübü kuruldu. Gracchus Babeuf «Halkın Kürsüsü» (Tribun du Peuple) gazetesini tekrar çıkartmaya başlamıştı.

Pantheon kulübünde yuvalanan Jakoben muhalefet halkın hoşnutsuzluğundan yararlanıyordu. Direktuvar hükümeti Pantheon kulübünü kapattı. Babeuf bu fırsatı kullanarak gizli bir örgüt kurdu; eski birer Jakoben olan Pantheon kulübü üyelerinin bir kısmını, kendi düşüncelerini benimsemiş olan bir avuç insanın çevresinde topladı. 1796 Martında bir «isyan komitesi» kuruldu. Komite üyeleri Babeuf, Antonelle, Buonarroti, Felix Lepeletier ve Sylvain Maréchal'dir. İsyan komitesi üyeleriyle gizli örgütün öbür üyeleri arasında ilişki sağlamak üzere aracı ajanlar görevlendirilmişti. Paris'in her ilçesi için bir tane olmak üzere oniki başajan otandı. Bunların dışında bazı başajanlar da orduda yapılacak propagandayı düzenlemekle görevlendirildiler. Ayrıca haber almayı koordine etmek ve bir saldırı planı hazırlamak üzere bir «askeri komite» kuruldu. Başajanlar ikinci derecede ajanları seçiyor, bunlar da kendi bölgelerinde ihtilâli yapacak kadroyu örgütlüyordu. Ajanlar sadece propaganda yapmakla görevli olmayıp, işe yarar haberleri toplamakla da görevliydiler.

16 ve 17 Nisan 1796 tarihinde Direktuvar gittikçe artan kaynaşmaya son vermek amacıyla iki kanun çıkarttı. Bu kanunlar umumî meydanlarda toplantıları yasaklıyor, demeç ya da yazıyla, elden dağıtılmış ya da duvara yapıştırılmış her türlü basılı kâğıtla, millî temsili ortadan kaldırmayı teşvik ve telkin eden herkesi sürgün ve ölüm cezasına çarptırıyordu. İktidar bir yandan da, halkın gözünü korkutmak, babuvizmden soğutmak için, Eşitlerin en küçük dükkân-

la en basit evi bile yağma etmeyi tasarladıklarını yaymaya çalışıyordu.

Babeuf, eski Konvansiyon üyesi Jakobenlerin kurduğu komiteyle de anlaşmıştı. Paris'te karargâh kurmuş bulunan polis lejyonu mensuplarının çoğu Babeuf'ün fikirlerini benimsemişti. Direktuvar bu birliği Paris'ten uzaklaştırmak istiyordu. Lejyonerler emri dinlemediler. Bunun üzerine lejyon dağıtıldı, mensupları evlerine yollandı. Lejyonerler bu karara seve seve uydular. Böylece Babeufçüler önemli bir kuvvetten yoksun kalmış oldular.

Öte yandan gizli komite, gizli örgütlenme kurallarını bir yana atarak toplantılarının birine askeri komitenin bütün üyelerini birarada çağırdı. Toplantıya katılan yüzbaşı Grisel, yeteri kadar bilgi toplayıp komplonun elebaşlarıyla tanıştıktan sonra, komplocuların hepsini Direktuvar üyesi Carnot'ya ihbar etti. Babeuf ile Buonarroti 10 Mayıs 1796'da yakalandılar. Yüksek mahkemede, ancak 1797 yılı Şubatının sonlarında başlayan yargılama üç ay sürdü. Bu arada hükümetin düzenlediği kışkırtıcı bir komploda birçok kişi daha tutuklandı ve bunların otuzu kurşuna dizildi. Mahkeme Babeuf ve Darthé'yi idama mahkûm edince ikisi de 26 Mayıs 1797'de intihara teşebbüs ettiler; ertesi günü de giyotinde can verdiler. Buonarroti ve öbür Babeufçüler hapis ve sürgün cezası yediler.

Babeuf mahkemede yaptığı parlak savunusunu şöyle bitirmiştir: «Cumhuriyetçi jüri üyeleri! Tüm karşı devrimi hızlandırmak ister misiniz? Katillere ve cellâtlara korkunç bir işaret vermek ister misiniz? Muzaffer kralcıların desteğiyle katliamın, sinsice gelip kapınıza kadar dayandığını, gazetelerin daha şimdiden sekiz yıldır süren isyan diye nitelendirdikleri ihtilâlin en küçük aktörlerine kadar hayasızca el uzatığını görmüyor musunuz?»

Olayların gelişme çizgisi Babeuf'ün haklı olduğunu gösterecektir.

Soru 89 : 9 Thermidor'dan sonra burjuvazinin içinde bulunduğu durumu nasıl özetleyebiliriz?

9 Thermidor'dan sonra iktidarı tamamen ele geçiren burjuvazinin amacı, kendi sınıfına hizmet eden bir devlet kurmaktır. 1795 Anayasasının raportörü Boissy d'Englas aşağıya aldığımız konuşmasında bunu açıkça ifade etmektedir:

«En iyiler tarafından yönetilmeliyiz; en iyiler, en çok okumuş olanlar ve kanunların korunmasından çıkarı olanlardır. Böyle insanları, birkaç istisnası dışında, ancak mülk sahipleri arasında bulabiliriz. Bir

ülkenin mülk sahipleri tarafından yönetilmesi sosyal düzene uygundur. Mülksüzlerin yönetimi ise tabiat haline yani barbarlığa uygun düşer.»

Burjuvazinin, iktidarını sürdürebilmek için acaba devlete nasıl bir biçim vermesi gerekiyordu? O dönemde burjuvazinin karşısına çıkan en önemli sorun buydu. Burjuvazi bir yandan hâlâ feodaliteden yana güçlerin tehdidi altındadır; beri yandan halktan da son derece korkmakta, ele geçirdiği iktisadi üstünlüğü koruyabilmek için emekçi halkı disiplin altında tutmak gerektiğine inanmaktadır. Bunun için merkeziyetçi, kuvvetli bir devlete ihtiyaç vardı.

Ne var ki Jakoben ihtilâlci hükümetin anısı henüz canlılığını yitirmemişti. Yeni bir Kamu Selâmet Komitesi, halkın gücüne dayanmaya çalışan bir diktatörlüğün kurulması tehlikesi, burjuvaları kuvvetli merkezî bir devlet kurmak teşebbüsünden alıkoyuyordu.

Ayrıca burjuvazi o dönemde kendi içinde çıkar farklılıkları gösteren bir sınıftı. Tüccarlar, bankacılar, spekülatörler iktisadî hürriyetten sonuna kadar yararlanıyorlardı. Fakat 1789'dan önce servet yapmış olan eski burjuvazi, kendisini rekabetten koruyacak tedbirler istiyordu. Bu arada millî malları satın almış olan taşra burjuvazisi, kiraları etkileyen malî istikrarsızlıktan şikâyetçiydi. Deniz ticaretiyle uğraşanlar İngilizlerin denizlere hâkimiyetinden zarar görüyorlardı. İşte burjuvazi, çatışan bütün bu çıkarları uzlaştıracak liberal bir devlet kurulmasını istiyordu. 1795 (Yıl III) Anayasasının amacı bu istekleri karşılamaktır.

1795 Anayasasında sağlanan kuvvetler ayrılığının ve yeniden yürürlüğe giren aktif ve pasif vatandaş ayrımının anlamı budur. Ancak burjuvazi isteklerini gerçekleştirmekte başarıya ulaşamamıştır. Yürütme gücünü bölerek (beş Direktör) zayıflatırken, Direktörlere Meclisin denetimi dışında tanıdığı yetkilerle bunların güçlenmesine yol açmıştır. Bu, burjuvazinin düştüğü çelişilere bir örnektir.

Öte yandan yeni rejim yeniden başkaldıran, feodaliteden yana güçlere karşı başarılı bir mücadele veremeyecek, ihtilâle elde edilen kazançları tehlikeye düşürecektir. Karşı ihtilâlci kuvvetler, Direktuvarın izlemeyi denediği denge politikası yüzünden güçleneceklerdir. Neo Jakobenler (yeni Jakobenler) Direktuvarın denge politikası sayesinde zaman zaman kendilerine tanınan imkânlardan yeterince yararlanacak durumda değillerdi. Bir kere halk kütlelerinden kopmuş durumdaydılar. Yeni gelişmekte olan proletaryanın başı çektiği çeşitli ayaklanmaların, emekçi halktan yana bir iktidarın kurulmasını sağlayamaması, emekçi halkın umudunu kırmış ve hareketlerin dışında kalmasına yol açmıştır.

Bilindiği gibi burjuvazi, halkın yardımıyla, feodal üretim ilişkilerine son vererek üretim güçleriyle üretim ilişkilerinin uyumunu sağlamayı başarmıştır. Başka bir deyişle zorunlu uyum kanununun hükmünü yerine getirmiştir. Bu dönemde kapitalist üretim ilişkilerinin gelişmesi tarihi bir zorunluktur. Burjuvazi gelişen sınıftır. Ancak eski üretim ilişkilerine bağlı olan feodal sınıf hâlâ burjuvazi için bir tehlikedir. Savaşa son verecek, mali ve iktisadi dengeyi kuracak, sokaktan gelen anarşiye karşı kurulu düzeni savunacak olan bir monarşi adına kralcıların yaptığı propagandaya bir kısım burjuvazinin kapıldığı görülmektedir. Seçimlerde kralcıların baskısı açıkça hissedilmektedir. Anayasada bu gidişi önleme olanağı yoktur. O zaman burjuvazi ortaya yeni bir savunma silâhıyla çıkmıştır: bu silâh ordudur. Bonaparte'ın hükümet darbesiyle ihtilâlin son bulmasına yol açan Direktuvar dönemi olaylarını özetlemeden önce, ihtilâlci niteliği yavaş yavaş kaybolan ordunun üzerinde durmak gerekir.

Soru 90 : Direktuvar döneminde ordu ne gibi bir değişikliğe uğramış ve nasıl bir rol oynamıştır?

Burjuvazinin Anayasaya dayanarak gerçekleştirmek istediği denge politikası başarıya ulaşamayınca, emekçi halktan kopmuş olan ve ondan ürken burjuvazi imdada orduyu çağırmıştır. Ordu bu yeni rolünü, kendi bünyesi içinde meydana gelen bir değişme sonucunda yerine getirebilmiştir.

Ordunun her şeye rağmen, kaynağındaki 1793 - 94 yıllarının birçok geleneğini sürdürdüğü şüphesizdir. Üç renkli bayrağı ve Marseyyez'iyle, hakların kurtarıcısı olduğuna inanan, kendisini feodaliteye, yabancı monarşilere karşı bir mücadele silâhı olarak gören ordu Millete, Cumhuriyete bağlılığını muhafaza etmektedir. Ordunun ağırlığını meydana getiren köylü kütlesi, ölünceye kadar feodaliteye karşı savaşmaya hazırdır. Fakat ihtilâlin mülk sahibi yaptığı bu köylüler aynı zamanda burjuva düzenine yatkın bir nitelik kazanmışlardır. Onun için de düzeni, hem feodaliteye karşı, hem de kentlerde başta proletarya olmak üzere emekçi halka karşı savunacak durumdadır. Öte yandan ordunun demokratik gelenekleri kaybolmaktadır. Üst rütbelere seçimle gelinmesi usulü kaldırılmıştır. Pasif bir emre itaat anlayışı yerleşmiş, Jakobenler ordudan temizlenmiştir. Ordu, bir meslek ordusu haline gelmiştir. Savunma savaşları, ihtilâlin korunması, halkların despotlardan kurtarılması politikasının yerini, (Fransa'nın yitirdiği sömür-

gelerin yerini alacak olan) Avrupa kıt'asında yayılma ve iktisadî krizi önlemek amacıyla girişilen bir talan politikası almıştır.

İngiltere'nin karşı koyması sonucunda da bu politika sürekli savaşları gerektirmiştir. Fakat kurulmakta olan endüstrisine yeni yeni pazarlar açan bu politika Fransız burjuvazisinin son derece işine gelmektedir.

Ordu mensupları uzun süre silâh altında kaldıklarından, siyasî ve coğrafî bakımdan milletten kopmakta, generallerine bağlanmaktadır. General, Cumhuriyeti temsil eden, onları zafere götüren kişidir. Orduyu yaşatan bundan böyle generaldir. Bonaparte'ın İtalya seferinden önceki şu sözleri çok ilginçtir:

«Askerler! Aç ve çıplaksınız... Sizi dünyanın en verimli ovalarına götürmek istiyorum. Zengin bölgeler, büyük kentler egemenliğiniz altına girecek. Orada şeref, zafer ve zenginlik bulacaksınız.»

Görüldüğü gibi, bu ordu artık gittiği yere ihtilâlin ilkelerini, Cumhuriyeti götüren ordu değildir. Gerçekte ordu burjuvaziye uygun bir yönetim aracı gözükmektedir; feodaliteye vuracak kadar ihtilâle bağlı, halka vuracak kadar halktan kopuk.

Direktuvar, orduya dayanma politikasıyla aslında kendi sonunu hazırlamaktadır. Yürütme gücünün kuvvetlenmesi, yasamanın ise gittikçe zayıflaması, zaman zaman iç işlerde ordunun kullanılması, generallerin prestijinin artması, bir askerî diktatoryanın gelmesini hazırlayacaktır.

Soru 91 Kralcıların yarattığı tehlikeye karşı 18 Fructidor (4 Eylül 1797) hükümet darbesi nasıl gerçekleştirildi?

Eşitlerin hükümet darbesi teşebbüsü ve Jakobinizmin yeniden canlanması Direktuvarı korkuttu. Direktörlerden Carnot'nun önayak olmasıyla ılımlılara ve kralcılara yaklaşma politikası uygulanmaya başladı. Dış ülkelere göç etmiş bulunan kralcıların dönmesine göz yumuldu. Vandemiyerciler (Vendémiaire) affedildi.

Böylece kralcılar gün geçtikçe rejim için tehlikeli olmaya başladılar. Bunlar İngilizlerden para yardımı görüyorlardı. Kuvvet kullanarak iktidara gelmekten vazgeçmişlerdi; sıkı bir propaganda ile 1797 seçimlerinde başarı kazanacaklarını umuyorlardı. Meclislerde çoğunluğu sağlayınca da monarşiyi kuracaklardı. Bu amaçlarını gerçekleştirmek üzere, bütün Fransa'da şubeleri olan bir dernek kurdular. Dernek masum bir adın ardına gizlenmişti: «İnsan Dostları Enstitüsü». Kralcılar komünist tehlikesinden yılmış olan ılımlıları ve toprak sahiplerini bu derneğe çekmeyi başardılar.

Meclislerin üçte birinin yenilenmesi için yapılan Nisan 1797 seçimlerinde «Düzen Partisi» ya da düzenden yana olanlar adını alan kralcılar büyük başarı gösterdiler. 216 eski Konvansiyon üyesinden ancak 13'ü yeniden seçilebildi. Meclislerdeki sağcılar birleştiler. Bir Direktuvar üyesinin değişmesi için yapılan seçimde kralcı Barthélemy Direktörlük seçimini kazandı.

Konvansiyonun 13 Vendémaire'den sonra, sağa karşı çıkarmış olduğu kanunları Eskiler ve Beşyüzler Meclisleri yürürlükten kaldırdı.

Kralcılar, Babuvistlere karşı çok sert davranmış olan, muhafazakâr burjuva Carnot dışında, Direktörlere karşıydı. Bu sebeple Meclislerin çoğunluğuyla Direktörler arasında anlaşmazlık başgöstermekte gecikmedi. Daha önce değindiğimiz hukukî engeller yüzünden bu anlaşmazlığı Anayasa içinde çözmeye imkân yoktu. Tam bir kuvvetler ayrılığını öngören 1795 Anayasası bu imkânı kapatıyordu. Böylece sorun ancak kuvvete dayanarak çözülebilirdi. Önce davranan taraf kazanacaktı.

Carnot ve Barthélemy dışındaki üç Direktör daha önce davranarak 18 Fructidor Yıl V (4 Eylül 1797) darbesini yaptılar.

Cumhuriyete bağlı olan ordu iki ünlü generalin, Hoche ve Bonaparte'ın hazırladığı, İtalya'daki ordudan özel olarak getirtilen ve Paris askerî komutanlığına atanan Augereau'nun yönettiği darbeyi başarıyla gerçekleştirdi.

Anayasanın 69'uncu maddesine göre Direktuvar, Muhafız Alayı dışındaki askerî birlikleri Yasama Meclislerinin en aşağı 12 fersah uzağında tutmak zorundayken 4 Eylül sabahı Meclis dolaylarında otuz bin kişilik bir askerî kuvvetin toplandığı görüldü. Bildirilerde ve duvar ilânlarında Beşyüzler Meclisi Başkanı Pichegru'nun (eski general) ihanet içinde olduğu, Onsekizinci Louis tarafından satın alındığı, Cumhuriyete karşı bir komplonun hazırlanmış olduğu belirtiliyordu.

Paris askerî komutanı Augereau'nun emriyle Barthélemy, Pichegru ve kralcıların önde gelen milletvekilleri tutuklandı. Direktuvar üyesi Carnot ise kaçmayı başardı. Meclislerdeki cumhuriyetçi azınlık hemen toplanarak 49 ilin seçim sonuçlarını iptal etti; 53 milletvekilinin sürgüne gönderilmesine, 177 üyenin de Meclisten atılmasına karar verdi. Böylece Meclislerdeki azınlık çoğunluk haline gelmiş oldu.

Direktuvar muhaliflerini giyotine değil Güney Amerika'daki Fransız sömürgesi Guyane'a sürgün olarak gönderdi. Ne var ki cehennemden farksız olan bu sömürgeden pek dönen olmadı.

Cumhuriyet ancak generallerin yardımıyla ve Anayasa çiğnenerek

kurtulabilmişti. Böylece şartların itmesiyle Direktuvar bir süre sol bir politika izlemek zorunda kaldı.

Soru 92 : 22 Floreal (4 Mayıs 1798) hükümet darbesi nedir?

Kralcıların temizlenmesi Jakobenlere yaradı. Yıl VI (Nisan 1798) seçimlerinde çok sayıda Jakoben Meclislere seçildi. Fakat Direktuvar kralcı bir çoğunluk istemediği gibi bir Jakoben çoğunluğuna da karşıydı. Nitekim sağa vurduğu gibi sola da vurmakta gecikmedi. 98 seçim iptal edildi. Muhaliflerinden daha az oy aldıkları halde hükümet taraftarı 45 aday Meclis üyesi seçilmiş sayıldılar. Öbür sandalyalar boş kaldı.

Bu keyfi kararlar cumhuriyetçi meşruiyetin çiğnenmesinden başka bir anlama gelemezdi. Yıl III Anayasası artık bir bostan korkuluğu durumuna düşmüştü.

Soru 93 Napoleon Bonaparte'ın İtalya seferi nasıl sonuçlandı?

Direktuvarın çalkantılı, başarısız tarihi içinde Napoleon Bonaparte'ın parlamasına yol açan İtalya ve Mısır seferlerine ayrıca parmak basmak gerekir.

Bâle Andlaşmasından beri Fransa'nın Avrupa'daki baş rakibi Avusturya idi. Belçika'dan kovulan Avusturya'yı vurmak için ya Almanya'dan geçmek gerekiyordu, ya da bu düşmanı İtalya'da vurmak mümkündü. Direktuvar asıl ağırlığı Almanya üzerine vererek Avusturya'ya karşı savaşa girerken, şaşırtma hareketi yapmak amacıyla İtalya'ya da bir ordu yolladı. Bu ordunun komutanı Bonaparte idi.

Almanya'da savaş Fransızların aleyhine gelişirken İtalya saldırısı büyük bir zaferle sonuçlandı. 38.000 kişiyle saldıran Bonaparte 70.000 kişilik Avusturya ordusunu 10 gün içinde 4 muharebede yendi ve geri püskürttü. Bir ay sonra Sardunya kralı silâhlarını bırakarak Nis ve Savoa'nın Fransız toprağı olduğunu kabul ediyordu. Öte yandan Lodi'de bir kez daha yenilen Avusturyalılar Lombardiya'dan çekiliyorlar, Fransızlar Milano'ya giriyorlardı.

Parma ve Modena dükü Papa ve Napoli kralı mütareke istediler. Muzaffer Fransız ordusu zengin kuzey İtalya'yı talan ediyordu. Bonaparte Mantova'yı kuşatınca Avusturyalılar Wurmser komutasında bir kez daha saldırmayı denediler. Büyük taktik ve stratejik manevralarla Avusturyalıları perişan eden Bonaparte Arcole köprüsünde gö-

zü pekliğini az daha hayatıyla ödüyordu. Üst üste üç orduyu bozguna uğratan ve dağıtan Bonaparte 14 Ocak 1797'de Rivoli'de kesin zaferi kazandı. İtalya seferinde Bonaparte 100.000 esir ve 600 top ele geçirmiş, 18 muharebe kazanmıştır.

Bonaparte bu savaştan sonra sadece başarılı bir general gibi değil, her şeyi kendisi yönetmek isteyen bir devlet adamı gibi davranmış, kendi insiyatifi ile Avusturyalılarla müzakereye girmiştir. İmzalanan Kampo Formio Andlaşmasıyla (17 Ekim 1797) Fransa, Avrupa üzerinde hegemonyasını kurmak yolunda önemli bir adım atıyordu. Kuzey İtalya'nın bir kısmında Fransa'ya bağlı bir cumhuriyet kuruluyordu.

Kuvvete dayanan ve Bonaparte'ın ihtiraslarının tatminine yarayan bu andlaşma bir macera politikasının ilk habercisiydi. İhtilâlci dış politikayla hiç bir ilgisi yoktu ve ileride yeni fetih ve savaşlara yol açacaktı.

Soru 94 Napoleon Bonaparte'ın Mısır seferi nedir?

Fransa ile İngiltere arasındaki mücadele Kampo Formio Andlaşmasından sonra da devam etmiştir. Dışişleri Bakanı olan Talleyrand'ın da desteğiyle Bonaparte Mısır seferini hazırladı. O dönemde Mısır Osmanlı İmparatorluğuna bağlıydı. Fransa bu ülkeyi ele geçirmekle, zengin bir sömürgeye sahip olacağını, doğu Akdenizde egemenlik kuracağını ve İngilizlerin Hindistan ile ticaretini önleyecek bir üs edineceğini hesaplıyordu.

19 Mayıs 1798 günü Bonaparte 38.000 kişilik bir birlikle Toulon limanından hareket etti. Fransızlar yolda Malta adasını ele geçirdiler. Bundan sonra Mısır'da Abukır'da karaya çıkarak İskenderiye'yi zaptettiler. Mısır'da bir Osmanlı ordusu yoktu. Ülkeye, bir çeşit askerî feodalite sayılabilecek kölemenler hâkimdi. Kölemen süvarileriyle Fransız birlikleri Ehramların eteğinde karşılaştılar. Fransızlar Kölemen süvarilerini bozguna uğrattılar, geri püskürttüler. Piramidler savaşı denilen bu savaştan sonra Bonaparte Mısır'ı zaptetti, Kahire'ye girdi (21 Temmuz 1798).

Ancak 1 Ağustosta Abukır'da demirli olan Fransız filosunu gafil avlayan İngiliz amirali Nelson filoyu imha etti. Bu olay Mısır macerasının başarısızlıkla sona ermesine sebep olacağı gibi Fransa'ya karşı ikinci koalisyonun da kurulmasına yol açacaktır.

Abukır'dan sonra Suriye'ye kadar ilerleyen, burada gerçek Osmanlı ordusuyla karşılaşınca Akkâ'dan dönen Bonaparte, ikinci koa-

lisyonun kurulduğunu duyar duymaz, Direktuvarın emrini beklemeden, Komutayı Klébert'e bırakarak gizlice Fransa'ya döndü (22 Ağustos 1799).

Soru 95 : Fransa'ya karşı ikinci koalisyon nasıl kuruldu?

Bonaparte'ın Mısır seferi sırasında ve bu seferin yarattığı tepkiden yararlanarak İngiltere, 1798 yılında Fransa'ya karşı, Avusturya, Rusya, Napoli Krallığı ve Osmanlı İttifakını sağladı. Bu birleşmeyi hazırlayan bir başka sebep de Kampo Formio Andlaşmasından sonra Direktuvar rejiminin izlediği «ilhak» politikasıdır.

Direktuvar orduları 1798 yılında, bir subayın öldürülmesini bahane ederek Roma'ya girdiler, Papayı esir ederek Fransa'ya getirdiler. Papa Altıncı Pie Fransa'da menfada öldü. Fransızlar Roma'da Roma Cumhuriyetini kurdular. Bu olayın peşinden İsviçre'ye el atan Direktuvar orada da Konfederasyonun yerine, Fransız usulü merkeziyetçi Helvetia Cumhuriyetini kurdu. Mısır seferinin masrafları işgal edilen bu topraklardan karşılanıyordu. Daha sonra Mulhouse, Cenevre Cumhuriyeti ve Montbéliard Prensliği Fransız topraklarına katıldı.

Koalisyon Fransa savaşı 1799 yılında başladı; Konsüllük döneminde 1801 1802 yıllarında sona erdi. Başlorda Fransa birçok yenilgilere uğradı. 320.000 kişilik koalisyon ordusunda Korsakof ve Suvorof komutasında 80.000 Rus askeri de vardı. Fransa'yı kesin yenilgiden, Avusturya ve Rus orduları arasında anlaşmazlık çıkması ve Rus orduları yer değiştirirken Fransız generali Massèna'nın fırsattan yararlanmayı bilmesi kurtarmıştır.

Ruslar İsviçre ve Hollanda'da yenilince Kara Avrupasında Fransızların karşısında Avusturya yalnız kaldı. Mısır'dan dönen Bonaparte 9 Ekim 1799'da Frèjus'te Fransa'ya ayak bastığında Fransa İtalya'yı kaybetmişti, fakat tabiî sınırlarına dokunulmamıştı. İçeride ise durum son derece karışıktı. Bonaparte, ordularının başında Fransa'yı dış düşmanlardan kurtarmak fırsatını bulamamıştı, ama içeride birbirleriyle boğuşan taraflar arasında hakem gibi gözükerek iktidara el koymak için zamanında yetişmişti.

Soru 96 : 1799 yılında Fransa'da siyasî durum ne yönde gelişme gösteriyordu?

Direktuvar, aldığı sert tedbirlere rağmen muhalefetin gelişmesini

önleyememiştl. 1799 ilkbaharında yapılan seçimler Direktuvarın başarısızlığıyla sonuçlandı. Karşıda iki ayrı muhalefet vardı: revizyoncular ve Neo - Jakobenler (yeni Jakobenler). Bu dönemde Anayasada değişiklik yapılmasını isteyenlere revizyoncu adı veriliyordu. Revizyoncuların amacı yürütme gücünü kuvvetlendirmek ve devlet yönetiminde yalnızca zengin burjuvazinin söz sahibi olmasını sağlayacak tedbirler almaktı. Revizyoncular arasında başlıcaları Sieyès, Talleyrand, Daunou, La Revellière, Merlin ve Reubell idi.

Revizyoncuların lideri Sieyès 1799 Mayısında Direktör seçildi. Yeni Jakobenler, Direktuvarın kendilerine karşı yaptığı 22 Floréal (4 Mayıs 1798) darbesini affetmeyen ileri cumhuriyetçilerdi. Direktuvarın Meclisleri boyunduruk altında tutmasına da karşıydılar. (Fransa'da ihtilâlden sonra, sol partilerin kuvvetli hükümetlere —«yürütme gücü»— karşı olmaları bir gelenek haline gelmiştir). Yeni Jakobenler ayrıca malî çevrelerin ve generallerin çevirdikleri dolapları da gözler önüne seriyorlar ve eleştiriyorlardı.

Almanya ve İtalya'daki yenilgilerin halkta yarattığı heyecandan ve Direktuvara karşı muhalefetin artmasından yararlanan yeni Jakobenler, Meclisleri başta La Revellière olmak üzere üç Direktörün istifasını sağlamak için manevî baskı yapmaya zorladılar. Bilindiği gibi Direktörler Meclisler önünde sorumlu değillerdi ve hukukî yoldan baskı yapılması mümkün değildi. Sonunda üç Direktör istifa etmek zorunda kaldılar. Ancak hemen şunu da belirtmek gerekir ki artık eskisi gibi halkın heyecanını ayakta tutmak mümkün olmuyordu; halk siyasî olaylarla fazla ilgilenmez hale gelmişti.

Bir yandan da ülke içinde kralcı ayaklanmaların sonu gelmiyordu. Yurt dışına göçmüş bulunan kralcılar müttefiklerle birlikte Fransa'yı istilâ planları hazırlıyorlardı. Yeni Jakobenler, vatanı savunmak, kralcılarla savaşmak amacıyla «Hürriyet ve Eşitlik Dostları Birliği» adı altında bir dernek kurdular. Gazeteler çıkardılar, Babeuf'ü övdüler. Jakobenler beri yandan da Meclisleri ihtilâlci yeni tedbirler almaya zorluyorlardı. Yeni seferberlik kanunu, zenginlerden alınacak yüz milyonluk istikraz, komünlerde çıkan karışıklıklardan göç etmiş ya da isyan halinde olan kralcıların akrabalarını sorumlu tutmayı öngören kanun bu tedbirler arasında sayılabilir.

Soru 97 : Yeni ihtilâlci tedbirlerin tepkisi ne oldu? Sieyès'in politikası nedir?

Direktuvarın çıkmazdan kurtulmak için, yeni Jakobenlerin etkisiyle aldığı tedbirlerin uygulama olanağı pek yoktu. Direktuvar hal-

kın desteğinden yoksun olduğu gibi, burjuvazi tarafından da sabote ediliyordu. Oysa burjuvaziyi karşısına almadan emekçi halkın tam desteğini sağlamasına da imkân yoktu. Büyük burjuvazi 1794 (Yıl II) rejimini hatırlatan bu kanunlar karşısında yeni bir çıkar yol, bir alternatif aramaya başladı.

1799 yılında burjuvazinin artık sağlam, yerleşmiş bir rejime ihtiyacı vardı. Ancak böyle bir rejim, feodaliteye ve emekçi halka karşı elde ettiği imtiyazları koruyabilmesine imkân verirdi. Direktuvar ise bunu sağlama olanağından yoksundu. O halde yeni hükümet nasıl kurulmalıydı? Nasıl bir sistem getirilecekti? Bu arada kralcı bir çözüm bile düşünülmedi değil. Ne var ki tahtın vârisi Onsekizinci Louis 1795 yılında yayınladığı programında, feodal düzenin yeniden kurulacağını açıklıyordu. Beri yanda kont d'Antraigues, monarşi kurulunca 100.000 kellenin kesileceğinden söz ediyordu. Tahtın vârisiyle yapılan gizli görüşmelerde kralcılar hiç bir konuda taviz vermediler. Bu durumda monarşi bir alternatif olmaktan çıkıyordu.

Anayasanın hukuki yoldan tadili ise yıllarca beklemeyi gerektiriyordu. Anayasanın kanun dışı yollardan değiştirilebilmesi için, Sieyès'e göre bir «kılıç»a, halkın sevdiği bir generale ihtiyaç vardı. «Tiers Etat Nedir?» adlı broşürüyle ihtilâli başlatanlardan biri olan, burjuvazinin isteklerini İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisine ve 1791 Anayasasına en iyi yansıtan Sieyès, yine burjuvazinin çıkarlarını kollayarak, burjuvaziden yana kuvvetli bir hükümet kurulmasını ve bu kez artık ihtilâle son verilmesini istiyordu. Sieyès, Bonaparte'ın Mısır'da olması yüzünden General Joubert ile ilişki kurmuşsa da Joubert Novi savasında vurularak ölünce (15 Ağustos 1799) bu işbirliği gerçekleştirilememiştir.

Revizyoncuların, Anayasa değişikliğini kendi çıkarlarına aykırı bulacak Meclis üyelerine baskı yapabilmek için, ordunun desteğini sağlamaları gerekiyordu. Direktuvar üyesi Sieyès yeni Jakobenlere karşı politikasını uygulamaya başlamıştı. Hükümet kanunsuz olarak birçok askerî birliği Paris'te topladı. Polis Müdürlüğüne atanan Fouché Jakoben kulübünü ve sol eğilimli gazeteleri kapattırdı. Çıkarılmış bulunan tedbir kanunları, bu arada istikraz kanunu da uygulanmadı. Yukarıda da işaret ettiğimiz gibi Revizyoncular büyük burjuvazinin isteklerini dile getiren kimselerdi. Üstelik 26 Eylül 1799 Zürich zaferi de, halk indinde sert tedbirleri gereksiz hale getiriyordu.

Soru 98 : Hükümet darbesi nasıl hazırlandı?

Fransa, bu bocalama havası içinde, burjuvazinin komplosunu

sessizce beklerken 9 Ekim'de Bonaparte'ın vatan toprağına ayak bastığını duyunca bayram havasına büründü. Bonaparte'a içte ve dışta huzuru, düzeni sağlayabilecek tek adam olarak bakılıyordu. Bütün partiler (bu dönemde hizipler demek daha doğru olur) ona sahip çıkmaya çalışıyordu. Bonaparte kurnaz davranarak hiç birinin cesaretini kırmadı.

Hükümet darbesi birkaç gün içinde hazırlanıverdi. Bu komplonun baş aktörleri Direktuvarda Sieyès'in yakın dostu Roger Ducos, Adalet Bakanı Cambacérès, Beşyüzler Meclisi Başkanı Napoleon'un kardeşi Lucien Bonaparte ve Talleyrand'dır. Fouché ve Direktör Barras, çeşitli vaadlerle davaya kazanılmışlardır. Paris'teki generallerin hepsi Revizyoncuları desteklemektedirler.

Revizyoncuların planı şuydu: Yürütme gücünü işlemez hale getirmek için Direktörlerin istifasını sağlamak, sonra da Meclislere, Anayasayı değiştirmek, daha doğrusu yeni bir anayasa hazırlamak yetkisine sahip «geçici üç konsül» seçtirmek.

Revizyoncular kenar mahallelerde bir halk hareketinin başgöstermesinden ve Beşyüzler Meclisinde bir muhalefetle karşılaşmaktan korkuyorlardı. Bu yüzden Eskiler Meclisinde, Meclislerin Paris'in birkaç kilometre dışındaki Saint-Cloud şatosuna taşınması kararı alınmasını istiyorlardı.

Soru 99 18 - 19 Brumaire Yıl VIII (9 - 10 Kasım 1799) hükümet darbesi nasıl gerçekleştirildi?

Komploya katılmış bulunan Eskiler Meclisi Başkanı 9 Kasım günü Meclis üyelerine, kamu güçlerine karşı bir ayaklanma ve suikast hazırlığının ortaya çıkarıldığını açıkladı. Bu haber üzerine Eskiler Meclisi üyeleri uslu uslu, Meclislerin Saint - Cloud'ya taşınmasına karar verdikleri gibi Paris'teki askerî birliklerin komutanlığına da Bonaparte'ı atadılar. Bundan böyle Yasama Meclislerinin güvenliğinden de Bonaparte sorumluydu.

Bir yandan da Talleyrand Barras'ın istifasını sağladı. Komploya katılmayan Direktuvar üyesi Gohier ve general Moulin istifa etmemekte direnince Luxembourg'da göz hapsine alındılar. Artık hükümet yoktu. Ne var ki ertesi günü, 19 Brumaire'de (10 Kasım) darbe az daha suya düşüyordu. Beşyüzler Meclisi üyeleriyle Eskiler Meclisinden bir azınlık, aralarında bazı görüşmeler yapmışlardı.

Beşyüzler Meclisinde oturum açılınca, Meclis üyeleri 1795 (Yıl III) Anayasasına bağlı kalacaklarına and içtiler. Bu olay planın uygu-

lanmasını engelliyor, işlerin uzamasına yol açıyordu. Öğleden sonra saat dörde doğru, Eskiler Meclisinde yaptığı konuşma kötü karşılanan Bonaparte, asıl yetki sahibi olan Beşyüzler Meclisine geldi. Burada «Kahrolsun diktatör», «Kanunlara saygı isteriz» sesleriyle karşılandı. Meclis üyeleri Bonaparte'ın üzerine saldırdılar, yumruklodılar. Generali hançerlemeye teşebbüs eden oldu. Muhafızları Bonaparte'a siper olup onu dışarı çıkardılar. O anda her şey aleyhine dönebilir, kanun dışı ilân edilmesi, yargılanmadan idam edilmesine yol açabilirdi. Burada Beşyüzler Meclisi Başkanı, Napoleon'un kardeşi Lucien Bonaparte durumu kurtardı. Meclisin oylamaya geçmesini geciktirmeyi başardı.

Bonaparte dışarı çıkınca askerlerine «Asker! Sana güvenebilir miyim?» deyince karşılığında hep bir ağızdan «Evet!» sesi yükseldi. Ancak şatonun, eski İhtilâlcilerden kurulu muhafızları kararsızdılar. Onlara da Lucien Bonaparte hitap etti. Beşyüzler Meclisi Başkanı olarak, Meclisin çoğunluğunun eli hançerli bir azınlığın terörü altında kaldığını anlattıktan sonra sözlerini, «Meclis bir avuç çıkarcı ve haris milletvekilinin elinde oyuncak olmuştur; onlar sizi temsil edemezler» diye bitirdi. Bu sırada Bonaparte'ın iki eniştesi, general Murat ve Leclerc kılıçlarını çekerek askerin başında Meclise girdiler, Meclisi dağıttılar.

Akşam saat dokuzda Eskiler Meclisi üyelerinin çoğunluğu ve Beşyüzler Meclisi üyelerinden, hükümet darbesine katılanlardan bazıları yeniden toplandılar. Direktuvarın ilga edilmesine, yerini Sieyès, Roger Ducos ve Napoleon Bonaparte'tan kurulu üç Konsülün almasına karar verdiler. Ayrıca, Konsüllerin yönetiminde anayasayı hazırlamak görevini 25 üyeli iki komisyona vererek dağılma kararı aldılar.

Aslında mesele bir anayasa değişikliği değildi. Gerçekte hükümet darbesi Fransa'yı büyük burjuvazinin temsilcisi bir diktatöre teslim ediyor, böylece Fransa'da ihtilâl dönemi son buluyordu. Bonaparte, Cumhuriyet diye diye Cumhuriyeti boğmuştu.

SONUÇ

Soru 100 : Fransız ihtilâlinden çıkarılabilecek genel sonuç nedir?

İnceleme konusu yaptığımız 1789 - 1799 dönemi sonunda Fransa'nın toplum yapısı köklü bir biçimde değişmiştir.

Fransız burjuva devrimi, inceleme konusu dışında tuttuğumuz Napoleon Bonaparte'ın iktidarı sırasındaki reformlarla tamamlanmıştır. Böylece eski rejimin hâkim sınıfı olan aristokrasinin ve kilise mensuplarının hukukî ve malî imtiyazlarına son verilmiş, toplumdaki bütün feodal kalıntılar silinmiştir.

Fransız ihtilâli, toplumdaki üretim güçleriyle üretim ilişkileri arasındaki antagonizmayı çözerek, zorunlu uyum kanununun hükmünü yerine getirmiştir.

Fransız ihtilâlinin özelliklerinden biri ve en önemlisi, burjuvazinin tüccar ve aracı kanadının, 1789 1793 döneminde birçok konuda eski rejimle uzlaşmaya yanaşmasına karşılık, artı ürünü, artı emeği feodal aristokrasi tarafından elinden alınan küçük üreticinin, köylünün ve zanaatkârın da başkaldırarak eski rejime kesin darbeyi vurmuş olmasıdır. Emekçi halkın da zaman zaman desteklediği küçük burjuvazinin ancak 1794 yılında (Yıl II) eski rejimin bütün maddî kalıntılarını ortadan kaldırabilmiş olması, üzerinde durulması gereken önemli bir noktadır.

Marksist tarihçi Albert Soboul'un belirttiği gibi, Fransız ihtilâlini, Batıda daha kesin bir deyimle Atlantik bölgesinde, Fransa'dan önce İngiltere'de, Amerika'daki İngiliz sömürgelerinde, İsviçre'de ve Hollanda'da gerçekleşen, sonra Fransa'ya, oradan da yine İsviçre ve Hollanda'ya atlayan, ardından Almanya ve İtalya'ya geçen burjuva ihtilâllerinin sadece bir halkası olarak görmek, yanlış olacaktır. Yanlış olacaktır, çünkü bu ihtilâller sadece Batıda, özellikle Atlantik bölgesinde patlak vermemiş, ondokuzuncu yüzyılda kapitalist ekonominin yer-

leşebildiği bütün ülkelerde (Japonya gibi) meydana gelmiştir. Asıl önemli olan, bu görüşün Fransız ihtilâlinin kendi özelliklerine gereken yeri vermemesi, bu özelliklerin üzerinde durmamasıdır. Bu konuya açıklık kazandırmak için birkaç önemli gözleme yer vermeyi gerekli buluyoruz.

Fransız düşünürü Alexis de Tocqueville, «Acaba neden aynı ilkeler ve birbirine çok yakın siyasî amaçlar, Amerika'da sadece bir hükümet değişikliğine, Fransa'da ise toplum düzeninin kökten değişmesine yol açmıştır» sorusunu sorarak bu gerçeğe parmak basan ilk yazardır.

Nitekim İngiltere'de 1648 ve 1688 ihtilâlleri, sonunda burjuvazinin aristokrasiyle uzlaşmasına yol açtığı halde, yukarıda değindiğimiz çeşitli bocalamalara rağmen, Fransız ihtilâli tam tersi bir gelişme göstermiştir. Jean Jaurès'in dediği gibi, İngiliz burjuva devrimi «dar anlamda burjuvadır ve muhafazakârdır». Oysa Fransız devrimi, «geniş anlamda burjuva ve demokratiktir».

Fransız aristokrasisinin uzlaşmaz tutumu, büyük burjuvazinin zaman zaman küçük burjuvazi ve emekçi halkla işbirliği yapmasına ve bu kütlelerle işbirliği yaptığı ölçüde de, onların isteklerini -bir dereceye kadar olsa da- yerine getirmesine yol açmıştır.

İngiltere'de 1648 ihtilâli sırasında ortaya çıkan fakat etkin olmayan ve Cromwell tarafından ezilen Esitçi (Niveleurs) hareket bir yana, Fransız ihtilâlinin kendine özgü bir niteliği vardır. Bu da, genel burjuva niteliği yanında, Fransız ihtilâlini ileriye doğru iten köylü ve kentli emekçi kütlelerin baskıdırma hareketlerini de içinde taşımasıdır. Öfkeliler, 1794 (Yıl II) Jakobinizmi ve Babeuf hareketi bu baskıdırmanın en sivri noktalarıdır.

Halk kütlelerinin ihtilâle katılması, ileride bir bütün haline gelecek olan proletarya ideolojisinin temel taşlarının atılmasına da yol açmıştır. Nitekim sonradan geliştirilecek olan proletarya diktatoryası kavramının, gerçek hürriyet - formel hürriyet ayrımının ilk tohumları Fransız ihtilâli sırasında atılmıştır.

İtalyan marksisti Gramsci'ye göre, İtalyan birliğini sağlayan «Risorgimento» burjuva ihtilâlinin, Fransız ihtilâlinden farkı, İtalyan burjuva ihtilâli içinde bir Jakobinizmin yer almayışıdır. Onun içindir ki İtalyan birliğinin gerçekleşmesinden sonra da, köylünün toprağa bağlılığı ve toprak aristokrasisi sürmüştür.

Özetleyecek olursak, Fransız İhtilâlinin, bütünüyle Fransız devriminin, ancak yukarıda kısaca değindiğimiz özellikleri gözönüne alınmakla, tarih içindeki gerçek yerinin, etki alanının ve yankılarının gerektiği gibi değerlendirilebileceğini görüyoruz.

GENEL BİBLİYOGRAFYA

Aulard, A.	Fransa İnkılâbının Siyasî Tarihi, Çev. N. Poroy, 3 cilt, Ankara 1944.
Chevallier, J. -J.	Histoire des Institutions de la France Moderne, (1789 1945), (deuxième édition revue et augmentée) Paris 1958.
Duverger, M.	Constitutions et Documents Politiques, Paris 1964.
Garaudy. R.	Les Sources Françaises du Socialisme Scientifique, Paris 1949.
Guérin, D.	La Lutte de Classes sous la Première République, (6ème éd.) 2 cilt, Paris 1946.
Jaurès, J.	Histoire Socialiste de la Révolution Française, (éd. revue par A. Mathiez) 8 cilt, Paris 1922 1927.
Lèpine, J.	Gracchus Babeuf, çev. Şiar Yalçın, İstanbul 1969.
Mathiez, A.	La Question Sociale Pendant la Révolution Française, (deuxième édition), Paris 1921.
Mathiez, A.	La Révolution Française, 3 cilt, Paris 1937.
Michelet	Fransız İhtilâli Tarihi, çev. H. Varoğlu, (ikinci basılış) 3 cilt, İstanbul 1967.
Prélot, M.	Histoire des Idées Politiques, (3ème éd.), Paris 1966.
Sarıca, M.	Fransa ve İngiltere'de Emredici Vekâletten Yeni Temsil Anlayışına Geciş, İstanbul 1969.
Soboul, A.	Histoire de la Révolution Française, 2 cilt, Paris 1962. Türkçesi: 1789 Fransız İnkılâbı Tarihi, çev. Şerif Hulûsi, İstanbul 1969.
Soboul, A.	La Révolution Française, «Que sais-je», Paris 1967.
Touchard, J.	Histoire des Idées Politiques (4ème éd. mise à jour), 2ncl cilt, Paris 1967.
Willard, G. et C.	Formation de la Nation Française, Paris 1955.

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ

			Sayfa
Soru	1	İhtilâl nedir?	5
Soru	2	Fransız ihtilâli nedir?	7
Soru	3	Onsekizinci yüzyılda, 1789 öncesinde feodaliteden ne anlaşılması gerekir?	8
Soru	4	Feodalite nedir?	8

I

İHTİLÂLİ HAZIRLAYAN ÇEŞİTLİ NEDENLER

A. İHTİLÂL ÖNCESİ FRANSA'SININ SOSYAL YAPISI

Soru	5	İhtilâlden önce Fransız toplumu nasıl bir sosyal yapıya sahipti?	11
Soru	6	İhtilâl öncesi Fransa'sında rahiplerin durumu nedir?	12
Soru	7	İhtilâl öncesi Fransa'sında asillerin durumu nedir?	13
Soru	8	Fransız ihtilâlinin patlamasında asillerin rolü var mıdır?	14
Soru	9	«Tiers Etat» = üçüncü sınıf (ordre) nedir?	15
Soru	10	İhtilâl öncesinde Fransız köylüsünün durumu neydi?	16
Soru	11	İhtilâl öncesinde burjuvazinin durumu neydi?	18
Soru	12	İhtilâlden önce kent emekçilerinin durumu nesıldı?	20

B. İHTİLÂLİ HAZIRLAYAN FİKRÎ GELİŞME

Soru	13	Aydınlanma felsefesi nedir?	23
Soru	14	Aydınlanma felsefesi neye karşı çıkıyordu?	25
Soru	15	Aydınlanma felsefesinin dayandığı temel ilkeler nelerdir?	25
Soru	16	Fransız İhtilâlini etkileyen fikir akımına yön veren en önemli eserler hangileridir?	27

Sayfa

Soru 17 Voltaire'in Fransız ihtilâlini etkileyen fikirleri nelerdir 28
Soru 18 Diderot ve Ansiklopedinin Fransız İhtilâlinde ne gibi etkileri olmuştur? 29
Soru 19 Fizyokratların Fransız İhtilâlini etkileyen fikirleri nelerdir? 30
Soru 20 İngiliz faydacılığının ve liberalizminin getirdiği dünya görüşü özet olarak nedir? 31
Soru 21 : Aydınlanma felsefesinin ve liberal dünya görüşünün getirdiği halk anlayışı nedir? 31
Soru 22 Burjuvazi bu felsefeden nasıl yararlanıyor? 32
Soru 23 İhtilâlin dayandığı «Millet» ve «Millî Egemenlik» anlayışı nedir? 33
Soru 24 İhtilâl öncesi fikir akımlarına göre «vatandaş» kimdir? Ortak akıl nedir? 35
Soru 25 Rousseau'nun düşüncelerinin Fransız ihtilâlinin fikrî yapısı içindeki yeri nedir? 36
Soru 26 Rousseau mutlak demokrasiyi savunmakla hangi sınıfın ideolojisine yaklaşmaktadır? 38
Soru 27 Fransız ihtilâlinin patlamasında masonluğun rolü var mıdır? 40
Soru 28 Şimdiye kadar üzerinde durduklarımızın dışında, ihtilâli etkileyen başka fikir akımları var mıdır? 40

C. İHTİLÂLİ HAZIRLAYAN OLAYLAR

Soru 29 İhtilâlin patlamasına yol açan olaylar nasıl değerlendirilmelidir? 41
Soru 30 İhtilâlden önce Fransa'da nüfus artışı ne durumdaydı? 42
Soru 31 İhtilâl öncesinde Fransa'da fiyat artışları ne gibi bir gelişme göstermiştir? 42
Soru 32 Fiyat artışlarının sebepleri nedir ve İhtilâlin patlamasında etkisi var mıdır? 43
Soru 33 Fransa'da aristokrasi ihtilâlin patlamasında nasıl bir rol oynamıştır? 43
Soru 34 İhtilâl öncesinde ordu ne durumdaydı? 45

II

FRANSIZ İHTİLÂLİNİN BAŞLAMASI

A. HUKUK ALANINDA İHTİLÂL

			Sayfa
Soru	35	Etats Généraux'lar nedir?	46
Soru	36	: Etats Généraux'lara seçilenlerle seçmenleri arasındaki ilişkinin niteliği nedir? Dilek listeleri nedir?	48
Soru	37	1789 yılında Etats Généraux'lar nasıl bir ortam içinde toplantıya çağırıldılar ve bu toplantılar ne gibi meseleler yarattı?	49
Soru	38	1789'da düzenlenen dilek listelerinde ne gibi istekler yer almıştı?	50
Soru	39	Etats Généraux'larda ilk anlaşmazlık nasıl çıktı?	52
Soru	40	Etats Généraux'lardan Millet Meclisi'ne nasıl geçildi?	52
Soru	41	«Jeu de Paume» andı nedir?	54
Soru	42	Etats Généroux'lardan Millet Meclisi'ne geçişi sağlayan 17 Haziran kararına ve bunu izleyen kararlara karşı kralın tepkisi ne oldu ve ihtilâl nasıl başladı?	54
Soru	43	Kurucu Millet Meclisi adını alan meclisin kralın iki yüzlü davranışı karşısındaki tutumu ne oldu?	55
Soru	44	1789'da burjuvazi kan akıtmadan yasama yetkisini ele geçirdikten sonra niçin ihtilâle halkın da katılmasıyle kanlı bir yola girildi?	56

B. HALKIN İHTİLÂLE KATILMASI

Soru	45	Paris halkı ihtilâle nasıl katıldı?	58
Soru	46	Bastille kalesini halk nasıl aldı?	59
Soru	47	Bastiile kalesinin alınması ne gibi sonuçlar doğurdu?	59
Soru	48	«Büyük korku» nedir?	60
Soru	49	Feodal düzen Kurucu Millet Meclisi'nde nasıl kaldırıldı?	60
Soru	50	«İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi» nasıl kabul edildi?	62
Soru	51	«İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi» nedir?	62
Soru	52	Ekim 1789'da Paris halkı kralın ve aristokrasinin direncini nasıl kırdı?	64

III

KURUCU MECLİS DÖNEMİ VE 1791 ANAYASASI

Sayfa

Soru 53 Kurucu Mecils'te partiler var mıydı? Sağ ve sol nedir? 66
Soru 54 Meclis dışında hangi kulüpler kurulmuştur? 67
Soru 55 1791 Anayasası nasıl bir anayasadır? 68
Soru 56 Aktif vatandaş pasif vatandaş ayırımı nedir? 69
Soru 57 Kurucu Meclisin din konusundaki tutumu neydi? 70
Soru 58 İhtilâlin Avrupa'daki tepkisi ne oldu? 71
Soru 59 Kral nasıl bu tepkiden yararlanarak yurt dışına kaçmaya çalıştı? 71
Soru 60 Burjuvazi kralın kaçışını nasıl karşıladı ve bu olay Fransa'da daha ne gibi olaylara yol açtı? 72

IV

YASAMA MECLİSİ, SAVAŞ VE KRALLIĞIN SONU

Soru 61 Yasama Meclisinde hangi siyasal akımlar temsil ediliyordu? Kralın ve kulüplerin savaş karşısındaki tutumları neydi? 74
Soru 62 Savaşta uğranılan başarısızlıklar karşısında halkın tepkisi ne oldu? 10 Ağustos ayaklanması nedir? 75
Soru 63 10 Ağustos 1792 halk ayaklanmasının sonuçları nelerdir? 78
Soru 64 10 Ağustos ile Konvansiyon meclisinin toplandığı 20 Eylül 1792 tarihleri arasında ne gibi olaylar meydana geldi? Valmy savaşı ne gibi sonuçlar doğurmuştur? 79

V

BİRİNCİ CUMHURİYET

A. KONVANSİYON (1792 - 1795)

Soru 65 Cumhuriyeti kuran Konvansiyon Meclisinde hangi siyasî akımlar temsil edilmekteydi? 82
Soru 66 Kral nasıl yargılandı ve idam edildi? 84

			Sayfa
Soru	67	Kralın idamı ne gibi sonuçlar doğurdu?	85
Soru	68	Öfkelilerin savundukları görüşler nedir?	86
Soru	69	Konvansiyon Meclisi hangi koşullar altında ve ne gibi kararlar aldı?	87
Soru	70 :	Jirondenlerin ihtilâlci kararlara tepkisi ne oldu ve siyasî sahneden silinmelerine yol açan olaylar nasıl gelişti?	89
Soru	71	1793 Anayasası nasıl bir anayasadır ve neden uygulanamamıştır?	90
Soru	72 :	Dağlıların ihtilâlci hükümeti nasıl kuruldu?	92
Soru	73	Fransız ihtilâlinde tedhiş (terör) dönemi nasıl bir dönemdi?	95
Soru	74	Tedhiş (terör) yönetiminin dine karşı tutumu ne oldu?	96
Soru	75	Robespierre'e karşı ilk muhalefet nasıl sonuçlandı?	97
Soru	76	Robespierre'in ve Jakobenlerin bu dönemdeki görüş ve tutumları nedir?	98
Soru	77	Robespierre yönetiminin aldığı önemli kararlar nedir?	99
Soru	78	Robespierre'in iktidardan düşüşünün sebepleri nelerdir?	100
Soru	79	Robespierre iktidardan nasıl düştü?	101
Soru	80	Robespierre'in düşmesi ne gibi sonuçlar doğurdu?	102
Soru	81	Robespierre'in düşmesinden sonra gericilik nasıl güç kazandı?	103
Soru	82	Karşı ihtilâlci kralcılar Paris'te nasıl başkaldırdılar ve bastırıldılar?	104
Soru	83	Konvansiyon döneminde Fransa ile öbür Avrupa ülkeleri arasındaki savaş nasıl sonuçlandı?	105
Soru	84	Konvansiyon Meclisi hakkında nasıl bir değerlendirme yapabiliriz?	107
Soru	85	Konvansiyon Meclisinin hazırladığı 1795 (Yıl III) Anayasası genel çizgileriyle nasıl bir anayasadır?...	108

B. DİREKTUVAR (1795 - 1799)

Soru	86	Yeni rejim ne gibi güçlüklerle karşılaşmıştır?	110
Soru	87	Babeuf kimdir? Babuvizm nedir?	111
Soru	88	Eşitlerin rejimi devirme teşebbüsü nasıl sonuçlandı?	114

Sayfa

Soru 89 9 Thermidor'dan sonra burjuvazinin içinde bulunduğu durumu nasıl özetleyebiliriz? 115
Soru 90 Direktuvar döneminde ordu ne gibi bir değişikliğe uğramış ve nasıl bir rol oynamıştır? 117
Soru 91 Kralcıların yarattığı tehlikeye karşı 18 Fructidor (4 Eylül 1797) hükümet darbesi nasıl gerçekleştirildi? 118
Soru 92 22 Floreal (4 Mayıs 1798) hükümet darbesi nedir? 120
Soru 93 Napoleon Bonaparte'ın İtalya seferi nasıl sonuçlandı? 120
Soru 94 Napoleon Bonaparte'ın Mısır seferi nedir? 121
Soru 95 Fransa'ya karşı ikinci koalisyon nasıl kuruldu? 122
Soru 96 1799 yılında Fransa'da siyasî durum ne yönde gelişme gösteriyordu? 122
Soru 97 Yeni ihtilâlci tedbirlerin tepkisi ne oldu? Sieyès'in politikası nedir? 123
Soru 98 Hükümet darbesi nasıl hazırlandı? 124
Soru 99 18 - 19 Brumaire Yıl III (9 - 10 Kasım 1799) hükümet darbesi nasıl gerçekleştirildi? 125

SONUÇ

Soru 100 Fransız ihtilâlinden çıkarılabilecek genel sonuç nedir? 127
GENEL BİBLİYOGRAFYA 129

Murat Sarıca, 1926 yılında İstanbul'da doğdu. Galatasaray Lisesi'ni ve İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni bitirdikten sonra bir süre avukatlık yaptı. 1956-1959 yılları arasında Paris Hukuk ve İktisadî İlimler Fakültesi'nde okudu ve "Günümüz Türkiye'sinde Yasama - Yürütme İlişkileri" konulu tezle doktor oldu. İstanbul Hukuk Fakültesi'ne asistan olarak giren Murat Sarıca Devlet Doktrinleri ve Kamu Hukuku alanında çalıştı. Bu çalışmalarını bir yıl kadar Brüksel Üniversitesi'nde sürdürdü. 1967 yılında görevinden ayrılmak zorunda kaldı. 1968 yılında dışarıdan girdiği doçentlik sınavını kazanarak "Fransa ve İngiltere'de emredici vekâletten yeni temsil anlayışına geçiş" adlı teziyle doçent oldu. Tezi basılmıştır. 1969 yılından bu yana İ.Ü. Hukuk Fakültesi Devletler Umumî Hukuku Kürsüsü'nde öğretim üyeliği yaparken çalışmalarını bir öğretim yılı boyunca Londra'da sürdürmüş, İ.T.İ.A. Siyasal Bilimler Yüksek Okulu'nda ve Fakültesi'nde "Siyasî Düşünce Tarihi" dersini vermiştir. 1979 yılında öğretime başlayan İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi'nin kurucu üyelerindendir. Yeni kurulan fakültede "Siyasal Tarih" dersi veren Murat Sarıca, 1982'de profesör olmuştur. 14 Eylül 1983'de kaybettiğimiz değerli bilim adamı Murat Sarıca'nın çeşitli makale ve broşürlerinin dışındaki yayını: **Faşizm** (Rona Aybay'la birlikte), birinci baskı İstanbul 1962, ikinci baskı İstanbul 1965; **Anayasayı Niçin Savunmalıyız?** (1961 Anayasasının sosyal niteliği), İstanbul 1969, **100 Soruda Siyasi Düşünce Tarihi** (birinci Baskı İstanbul 1973), **Kıbrıs Sorunu** (E. Teziç ve Ö. Eskiyurt'la birlikte), İstanbul 1975, **Siyasal Tarih,** İstanbul 1980, **Birinci Dünya Savaşı'ndan Sonra Avrupa'da Barışı Kurma ve Sürdürme Çabaları (1919 -1929),** İstanbul 1982.

ISBN 975 – 7551 – 19 – 8

KDV dahil 300 000 –